

Saturš

Proza

Intervija

Vēsture

Proza

Jana Egle. <i>Pasaulē viss pa vecam</i>	2
Artūrs Snips. <i>Lietavu kurpes</i>	8
Agnese Zarāne. <i>Svētdiena</i>	13
Aivars Eipurs. <i>minimas pie tukšām tribinēm</i>	16
Māra Vilde. <i>Makvāla</i>	18
Džūlija Filipša. <i>Augusts</i>	23
Mārgareta Atvuda. <i>Burves ar aptraipītām rokām: sieviešu sliktās uzvedības problēmas literatūras radīšanā</i>	28

Dzeja

Anna Auziņa. <i>Audzināšana</i>	34
Kristiāna Šuksta. <i>Aliņš pie nepabeigtas ugunsкура vietas</i>	36
Ruta Stelmahere. No cikla <i>Irdenie pieminekļi (Mazā mākslu neskaidrojošā vārdnīca)</i>	38
Andra Tēde. <i>ko tu darīsi ar savu vēsturi</i>	40
Antons Tensers. <i>maniēm stripainajiem draugiem</i>	42
Aleksandrs Anaševičs. <i>No Poļu dziesmām</i>	43

Intervija

<i>Pasaule sev pašai</i> . Ar Ingu Žoludi sarunājas Guntis Berelis	44
--	----

Recenzijas

Arnis Koroševskis. <i>Pārsteigums</i>	48
Anda Kubuliņa. <i>Nē, visu es nestāstīšu</i>	50
Vija Stikāne. <i>Starp atsaucēm un izdomu</i>	51
Liāna Langa. <i>Dzīves un apziņas okeānā</i>	52
Ilze Jansone. <i>Nostāk no sevis</i>	53
Līvija Baumanē-Andrejevska. <i>Uzšķērstašs traulums: spēles ar tumsu un gaismu</i>	54

Refleksijas

Arturs Skutelis. <i>Katrā grāmatplauktā</i>	56
Kaspars Zalāns. <i>Kas tur tik viršīkšs?</i>	59

Diskusija

<i>Latvijas konference</i>	62
----------------------------------	----

Vēsture

Guntis Vāveris. <i>Latvieši Parīzē</i>	68
Gundega Grīnuma. <i>Putekļus notraucot</i>	74

Raksts

Ojārs Lāms. <i>Rīgas humānistu mantojums</i>	80
--	----

Žurnāls *Domuzīme*.
Iznāk kopš 2015. gada.

Galvenā redaktore: Rudīte Kalpiņa
Literatūras nodaļas redaktors: Jānis Vādons
Vēstures nodaļas redaktors: Mārtiņš Mintaurš
Literārais redaktors un korektors: Jānis Kulmanis
Māksliniece: Sarmīte Māliņa
Izdevējs: a/s *Cits medijs*. Reģ. nr. 40103271624
Adrese: Bruņinieku iela 16, K-2, Rīga, LV-1001
www.facebook.com/domuzime.ir
Twitter: @Domuzime
E-pasts: redakcija.domuzime@gmail.com
Abonēšana: tālr. 27734907, e-pasts abonesana@ir.lv

Žurnāls izdots ar Valsts kultūrkapitāla fonda finansējumu
Iespēst tipogrāfijā *Adverts*
Citējot atsaucē uz *Domuzīmi* obligāta. Pārpublicēšanas
gadījumā nepieciešams saskaņojums ar žurnāla redakciju
Žurnālā publicētie materiāli ne vienmēr atspoguļo redakcijas
viedokli
Vāka ilustrācija — Krišs Salmanis

Žurnāls elektroniski: ir.lv/abonesana/ir-domuzime/

Jana Egle

Pasaulē viss pa vecam

Stāsts

Jana Egle (1963) dzīvo Liepājā. Beigusi Literāro akadēmiju. Publicējas kultūras periodikā un kopkrājumos, izdevusi dzejas grāmatu *Dzirdēt noklusēto* (2002). Saņēmusi Prozas lasījumu žūrijas galveno balvu (2015). LALIGABA balva par stāstu krājumu *Gaismā* (2016), sarakstījusi stāstu krājumus *Svešie jeb Miļņņkij ti moj* (2018) un *Dzimšanas diena* (2020).

— Asiņošana parādījās uzreiz pēc defekācijas? — ģimenes ārste runājot izklauvē teikuma ritmu ar pildspalvu pa galdu. Četri sitieni.

— Nē, nu... Tas ir... Man gribējās, man šķita, ka es defe... Ka es gribu pa lielam. Taču nekā nebija. Tikai divaina spiediena sajūta, zarna tā kā savilkās, un pēc tam asinis uz papīra.

— Pilieni bija gaiši sārti vai tumšsarkani? — Tie nebija pilieni. Tur bija daudz. Koši sarkans, es nesauktu ne par gaišu, ne tumšu. Tāds... Ziniet, to parasti dēvē par asinssarkanu. Padomju Savienības karoga krāsā. — Es iesmejos.

Viņa pat nepasmaidā, brīdi klusē, atkal ritmiski klauvējot ar pildspalvu pa galdu, tad pastiepijas, paņem mazliet apbružātu, uzblīdušu piezīmju grāmatiņu un izvelk aiz tās apvāka iekšpusē aizbāztu spilgti zaļu kartīti, uz kuras uzdrukāti vairāki telefona numuri.

— Jūsu ilgstošā, neizskaidrojamā anēmija un tagad vēl šis... Es jūs steidzamības kārtā sūtīšu uz kolonoskopiju. Zvanišu tūlīt jūsu klātbūtnē, un precizēsīm izmeklējuma datumu. Būtu labi, cik vien iespējams drīzāk.

Es tikai māju ar galvu, daktere ņem savu mobilo telefonu un spiež ciparus citu pēc cita. Atbild uzreiz. Viņa sauc diagnozi — skaitļus un burtus, klusuma brīdis, tad viņa paveras uz mani.

— Vai varēsiet divdesmit otrajā?

Tas ir pēc trim nedēļām, tieši tajā dienā man ir nozīmīga tikšanās, es purinu galvu, nē, tas nebūtu īsti labs laiks.

— Divdesmit devītajā?

Izmeklējumus laikam veic tikai otrdienās, arī divdesmit devītajā man kas svarīgs ir plānotajā ierakstīst, taču saprotu, ka tā jau var atlikt un atlikt...

— Jā, labi, — čukstu un māju ar galvu. Gan jau savas lietas pārlikšu uz vēlāku laiku. Jādomā, ka būs iespēja pārlikt uz vēlāku laiku. Sāku justies divaini, kā ārpus sevis.

— Tas ir tā sauktais «zaļais koridors»? — es jautāju, kad daktere noliek telefonu. Par «zaļo koridoru» sauc iespēju bez rindas tikt uz valsts apmaksātajiem izmeklējumiem, ja ir pamatotas aizdomas par onkoloģiju. Viņa pamāj. Jā.

Izeju uz ielas. Somā nosūtījums, izraksti, bukleti. Tiklā e-recepte. Diennakti pirms izmeklējuma nedrīkst neko ēst un visu dienu jādzer ūdenī šķīdināmas zāles. «Plānojiet tā, lai tajā dienā jums no mājas ārā nav jāiet uz tualeti ir jūsu rīcībā,» viņa teica. Skaidrs. Tātad vēl viena diena zudumā.

Pilsētas smakas ir uzbāzīgākas nekā tad, kad gāju iekšā pie ārsta. Un krāsas spilgtākas, attēls asāks. Trokšņi uzmācīgāki, skaudrāki. Apjūku un uzreiz neatceros, ko biju domājusi darīt. Tā, jā-sazemējas. Vairākas reizes dziļi ievelku nāsīs gaisu kopā ar izplūdes gāzēm un pirmo trūdošo rudens lapu dvesmu. Kaut kur cep gaļu, to neēdu jau piecus gadus, taču smarža joprojām tikama. Stāvu krustojumā uz trotuāra, stāvu stabili uz abām kājām. Luksoforā deg sarkanā gaisma, garām aizšvīkst vairākas vieglās mašīnas, autobuss, un aiz tā aizducina melns, plats motocikls, uz kura atzvēlies sēž vīrs melnās ādas biksēs un jakā, ar sarkanu ķiveri galvā. Nākamais auto apstājas. Paskatos uz luksoforu — dzeltens. Tad zaļš. Eju pāri. Solis raits, man nekas nesāp.

Tur nekā nebūs. Neko neatradīs, es domāju. Un pārbaudīties manā vecumā nenāks par skādi. Eju pa pilsētu, joprojām neatskārtusi uz kurieni, un jūtu sevī resno zarnu visā tās garumā. Ne gluži kā svešķermeni, tomēr jūtu. Gandrīz divi metri. Tā apliekusies ierāmē manus vēdera orgānus kā abstrakcionisma gleznu, kas visu laiku mazliet viļņojas, bidot uz priekšu zobu, kuņģa, zarnu, visādu dziedzeru un citu orgānu izdalījumu pārstrādātā ēdiena masu, izsūcot no tās pēdējās ūdens lāses, pēdējās barības vielas, oghidrātu paliekām pūstot un rūgstot un pašā galā, taisnajā zarnā, uzkrājoties visam, kas vairs nebūs vajadzīgs. Apbrīnojami, es domāju. Apbrīnojama, perfekta pārstrādes sistēma.

Asinis bija. Es tās redzēju savām acīm.

Ir pagājusi nedēļa. Savējiem vēl neko neesmu teikusi, varbūt nemaz nevajag. Jā, nevajag. Pārbaudišos un tad... Par kolorektālo vēzi un kolonoskopiju zinu visu, ko vien ir iespējams atrast internetā. Man ir visas satraucošās pazīmes, kas var liecināt par zarnu vēža veidošanos: gāzes, mainīgas konsistences vēdera izeja, sajūta par zarnas neiztukšošanos, pēkšņas sāpes vēderā, bālums un vājums. Skatos spogulī un brīnos, kā līdz šim varēju nepamanīt sejas ādā ieburzījušos nogurumu un tumšos lokus zem acīm. Nu tam visam klāt arī asiņošana. Zarnu vēzis var gadiem

Ilustrācija — Sanita Skvarnavica

perināties manās tumšajās, siltajās iekšās, baroties arvien omulīgāks un apaļīgāks, neradot ne mazākās aizdomas, ka kaut kas nav kārtībā.

Ja nu reiz ir tās pazīmes... Negribu pat domāt. Nevaru nedomāt.

Zvana telefons.

— Čau, Jolka! Kā dzīvē?

Kā man riebjas, ka pēc visiem tiem gadu desmitiem mani sauc muļķīgajā skolas laiku iesaukā. It īpaši, ja skaidri dzirdu, ka runātājs grib izklausīties brīvi un nepiespiesti, taču nesanāk.

— Jolanta, nevis Jolka. Sveiks! Dzīvē, kā vienmēr, — augšā, lejā, pa krūmiem, pa ceļiem. Ko gribēji?

— Opā! Kāds nepieredzēts tiešums un lakonisms! — Leons ir izbrīnīts. — Labi. Ko darisi deviņpadsmitajā un divdesmitajā decembrī? Ir halitūras, es viens pats divas dienas neizvilksu.

Mēs esam ne vien skolas biedri, bērnības kaimiņi un izbijuši miļākie, bet arī veci kolēģi — muzikanti. Viņa ģitāras un sintezatora spēles iemaņas gan krietni atpaliek no virtuozajām gultas spēlītēm. Taču kaut ko nopelnīt var tikai ar pirmajām, tāpēc karstajos periodos — izlaidumu laikā, Jaņos, Ziemassvētku balliņu maratonā — neatsaku izpalīdzēt, tikai dziedu, acis aizzīmējusi, citādi kauns. Pavadījums skan pilnīgās auzās, balss skanējumu neglābj, taču savu tiesu nopelnu, un naudu vajag vienmēr. Otrreiz uz vienu un to pašu vietu parasti neaicina.

— Leon, es nezinu. Piezvani novembra sākumā, ja neko citu neesi sarunājis.

— Kaut kas noticis?

Leons mēģina saglabāt nepiespiesto runas manieri. Sanāk vēl sliktāk nekā sākumā. Viņš vienmēr ir redzējis man cauri kā ar rentgena stariem, un nekas nav mainījies. Jāpalūdzu, lai uzmet savu rentgena aci manai zarnai, pirms vēl dodos uz slimnīcu. Provizoriska informācija noderētu sirdsmieram.

Ievelku elpu un vienā pūtienā palaižu sakāmo. — Mani pa zaļo koridoru sūta uz kolonoskopiju. Aizdomas par audzēju.

— Jopcik! Nu gan ir pakaļā!

— Jā, Leon. Tieši tur.

Man uznāk spazmatiski smieklis. Nespēju smejamu atbrīvēt un raustos, rīstīdamās un grābdama pēc elpas. Drīz vien pār vaigiem sāk līt asaras, bet es nevaru apstāties. Leons kaut ko saka, taču es nedzirdu. Pēc brīža norimusies pārjautāju:

— Tu ko teici? — Un vēl reizi noraustos smieklis.

— Es jautāju, kad tev tur jābūt. Aizvedīšu, lai nav pa autobusiem jāmaisās sazin kādā stāvokli.

— Ir taču arī taksometri, — saku, bet priedzējos par Leona piedāvājumu. Būšu diennakti pārlaidusi uz poda un bez ēšanas, kas zina, vai vispār varēšu pavilkties. — Klau, tikai nesaki nevienam. Pat mamma un dēls neko nezina, negribu viņus lieki satraukt.

— Eeh... — Leons žēlīgi novelk un brīdi klusē. — Nu, kāpēc, kāpēc tieši ar tevi tā?

Uznāk dusmas un saspiež manus deniņus tā, ka galvā iešalca. Tas ir tik salkani, taču es turos no visa spēka, lai neizspļautu ko riebigu. Viņš taču no visas sirds.

— Izbeidz. Esmu dzīva un vienā gabalā. Satrauksies, kad būs, par ko satraukties, un sēros, kad būs, par ko sērot.

— Tā jau ir, jā... Tu vienmēr esi bijusi stipra, — viņš gari novelk vēl banālāku frāzi, bet es noturos, neko neteikusi. — Es piezvanīšu.

Ķirurģiskā ārstēšana ir visbiežāk lietotā metode visās zarnu vēža stadijās. Bojāto zarnas posmu izgriež kopā ar daļu no veselajiem audiem ap to. Abus galus sašuj kopā, ja vien nav izgriezts pārāk liels gabals. Pretējā gadījumā izveido stomu — atveri vēdera priekšējā sienā, pa kuru zarnas saturs tiek izvadīts maisiņā. Tas var palikt uz laiku, kamēr visi operācijas skartie audi sadzīst, un pēc tam gali tik un tā tiek sašūti kopā, taču var gadīties, ka bojājumi ir pārāk lieli un tā arī jādzīvo līdz beigām.

Skatos uz savu riepku. Trisarpus kilogrami to divu nedēļu laikā ir kaut kur pazuduši, taču joprojām ir grūti iedomāties, kur un cik dziļi tur varētu atrasties mana vēdera priekšējā siena. Tā vai citādi, stoma ir iespēja.

Izskatu visus variantus. Visas stadijas, visas prognozes. No visiem gadījumiem, kad pacienti

Artūrs Snips

Lietavu kurpes

Stāsts

Artūrs Snips (04.03.1949.—10.08.2020.) — rakstnieks, scenārists un publicists. Dzimis Galējos ziemeļos izsūtīto nometnē. Izdevis stāstu krājumu Stāsti laika logos (2016), esejisku hroniku Notvertais laiks (2018), prozas grāmatu Rīgas portfelis (2020). Šopavasār, rediģējot jaunāko grāmatu, kārtojais grāmatplauktu un atradis mapīti ar agrākos gados rakstītiem stāstiem. Krietni vajadzējis palauzīt galvu, līdz nopratis, kura laika posma darbi tie varētu būt. Tad atradis lapiņu, uz tās ar drauga rakstnieka Leona Dumbera roku bijis rakstīts: «Visādi primā!».
Šķitis, ka fantastikas žanra stāstu Lietavu kurpes uzrakstījis ne vēlāk par 1980. gadu, jo manuskriptā lietojis pseidonīmu Artūrs Snips-Rende. Tātad Domuzīmē lasāms pirms vismaz četrām desmitgadēm tapušā stāsta pirmpublicējums, ko pats autors diemžēl nesagaidīja.

Uldis nopurināja lielumu ūdens un uzkāra lietusmēteli stūrī uz vadža. Visu rīta pusi lija. Pat skiču bloks, lai arī sargāts, bija viegli samitris. Lietus sieviete, ko viņš ieskicēja, izskatījās no attēla nākusi un likās viegli pie zīmējuma stūra aizķērusies. Skaistā, zeltaini spožā tērpā, lietus dzīvei un pasaulei atvērusies.

«Diena tukšāka par tukšu,» Uldis nosprieda. Nometna skiču bloku uz galda un, apsēdies uz vasarnīcas ķebļa, novilkta kurpes — populārās firmas *Smits un Co* ražojumu, ko nēsāja vai visa pasaule. «Gadsimta brīnums,» vēstīja reklāmas. «Dzīvās kurpes!» Reklāmu reklāmu zieds, filozofu filozofu strīds, kurpes vai, pareizāk teikt, zoles, kuru nodilums noteiktā laikā reģenerējas, un apavi pilnībā atjaunojas.

Nesaprotami, cik nopietni, bet presē parādījās ziņa, ka kurpes nav ieteicams nēsāt un tās ir pat bīstami ražot, jo ražošanā izmantoti tie paši orga-

niskie savienojumi, kas ir cilvēka organismā, un ir lielas šaubas, vai jēlkādi ētiskie kanoni ko tādu pieļauj. Kas tik netika runāts! Par dzīvās dabas aizsardzību, par valsts kontroli un kaitnieciskām monopolievīrēm. Par spīti tam, Smits savas kurpes turpināja ražot, sagādājot sev ne vien slavu, bet arī krietnus ienākumus un izkonkurējot gandrīz visus citus kurpju ražotājus. Jociģi, bet pavisam nesen bulvāru presē pavidēja ziņa, ka kurpes sākušas paskaļi čiepstēt līdzīgi tam, kā čiepst dzīvas radības. Necik lāga tas neizklausījās, taču ražotāji atvainojās par ķibeli, kas gadījies neveiksmīgas reklāmas dēļ.

Uldis iekūra kamīnu. Izņēma no bāra pudeli degvīna un noskurinājies tāpat no pudeles iedzēra. Viņš bija nodrūdzējies, ieņēma vēl malku un sagaidīja caur ķermeni izplūstam siltuma vilni. Atvēra ledusskapi, uzlika uz galda puskukuli rupjmaizes un liellopu konservu kārbu.

Kamīns sprēgāt sprēgāja. Saņēmis konservkārbu kamīnknaiblēs, viņš nolika to uz pirmajām nelielajām oglītēm. Kurpes, noliktas kamīna malā, viegli dūmoja, un Uldis tās atbīdīja no uguns. Vēlreiz piepildīja glāzīti ar degvīnu un vēlreiz iedzēra. Brīdi lūkojās caur glāzīti kamīna uguni. Neparasts, krekšķinošs troksnis skanēja no kamīna.

— Tik slapjās un tukšās dienās derīgi iedzert, — viņš sacīja, it kā kādam taisnodamies. Piecēlās un ieslēdza radioaparātu. Tas sāka sprakšķēt. Uldis grozīja noskaņošanas pogas, bet neko vairāk par trokšņiem neuztvēra. Kaut ko pie sevis nopurpināja. Nospriedis, ka nosēdušās baterijas, izslēdza šņācošo kasti.

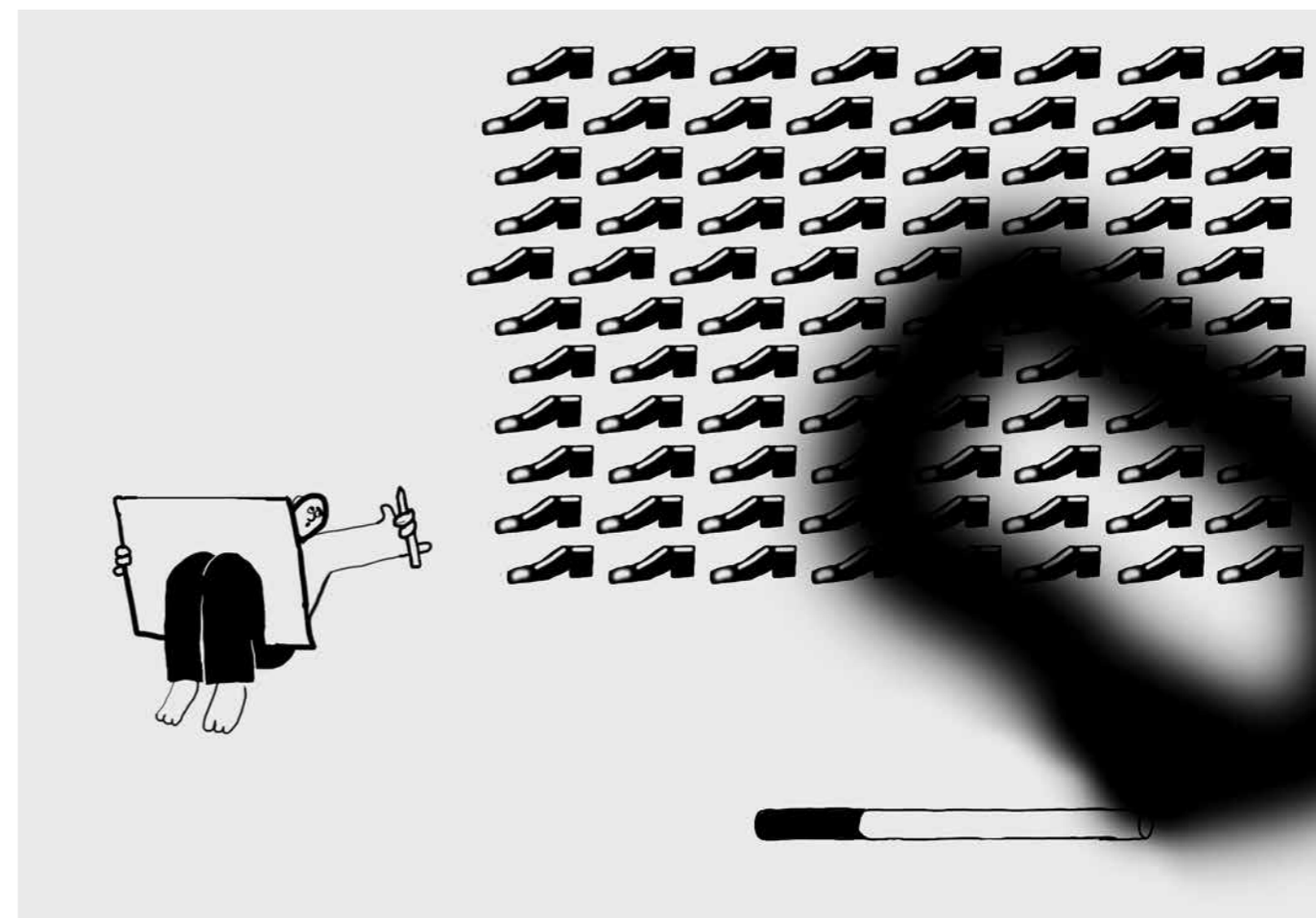
— Rit braukšu uz pilsētu, — viņš klusi teica. Tajā brīdī izdzirda gaudoņu un ieraudzīja, ka kurpe kamīnā uzliesmo.

Ar krāsns kruķi viņš pagrūda kurpi nost no liesmām un nošķendējās. Kurpe dzeltenīgi dzirkstīja. Pavisam apjucis, viņš vēl to pagrūstīja, sūkstoties, ka uzķēries reklāmai un iegādājies tādu nekam nederīgu mantu, kaut pilsētas dzīvokli viņam ir labas vērsādas kurpes, ko vēl pirms gadiem trim atsūtījis draugs no Teksasas.

Nomierinājies viņš izdzēra vēl vienu glāzīti un, šķendēdamies uz kūpošo kurpi, izvilka no kamīna konservu kārbu, attaisīja to un paēda reizē pusdienas, launagu un vakariņas.

No rīta uzmodināja saule. Iepriekšējā vakarā viņš bija aizmirsis aizvilkt aizkarus. Varētu par to piktoties, bet pēc vakardienas lietus saule likās tik brīnišķīga, ka nekāda īsta piktošanās nesanāca. Pieslējies gultā sēdus, Uldis sajuta telpā nepatīkamu deguma smaku. Uzlēca no gultas un pabīkstīja ar krāsns kruķi sačokurojušos kurpi brūnā kaltētu ābolu krāsā. Smiekli nāca no šī mūžīgi nedilstošā izstrādājuma skata.

Sīki pabrokastojis, viņš novāca galdu un, pakēris akadēmijas laiku vecumveco planšeti ar skicēm, izgāja ārā.

Ilustrācija — Svens Neilands

Pāri pasaulei līdz pat pamalei dzidri zilās debesīs. Vieglis, silts vējš skāra matus. Un balti mākoņi — pūkaini kā vilnas pikučī. Un saule — brīnumaina, karsta saule, kuras stari pat rīta dzestrumu darīja tveicīgu.

«Kas par debesīm!» Uldis nodomāja. «Debestiņ, kas par debesīm!»

Viņš steidzās, kājas bija kailas, rasainas zāles pieskārieni sajūsmināja. Parasti ap vienpadsmitiem pamali aizklāja no tuvējā rūpniecības kompleksa plūstošā dūmaka, kas, virzoties augstāk un augstāk, aizklāja debesu dzidrumu ar pelēkām plēnēm. Uldis bija marīnists, ienīda industriālos dūmus, nedabiski dzeltenas, pēc hlora smirdošas upes un brūnganu sēkļu jūru. Viņš ienīda tādu pasauli. Bet naidis un mīlestība — tie ne gērba, ne baroja.

Uldim patika gleznot dabā. Atmiņā labi saglabānot kustības un vēju, ko uzlikt uz audekla. Ar ironiju lasīja avīzēs par dabas aizsardzības biedrībām, par to, ka tās organizējas, ka tās vienojas un nevienojas, strīdas un ķīvējas, par to, ka ik valstī ir sava, ka materialistiem sava, bet ideālistiem sava un tās cita citai neuzticās. Viņš bija mākslinieks. Šad tad iedzēra, šad tad krogus kaktā izteica neapmierinātību ar pasauli, ar valdībām, bet vispār bija ļoti priekšzīmīgs, precēties netaisījās, jo — kam cilvēkam pastāvība, ja pasaulei tā nav raksturīga? Viņš gleznoja un gleznojot visu aizmirsā, un jutās kā cil-

vēks. Un tikai reizēm domāja, kāpēc viņš to dara, kam viņš to dara — sev, draugiem... Kam vēl?

Laiks turējās brīnumains. Pagāja trīs dienas. Tad vēl trīs. Uldis bija kā iemilējies. Iemilējies debesīs, iemilējies košajā zaļumā visapkārt, iemilējies putnu dziesmās un pat rasainajā zālē, kuru rītos brida basām kājām. Pirmajā dienā viņš lūkoja izgatavot ko līdzīgu kurpēm — liekot kopā biežāku un plānāku audeklu un sasienot, taču tādi āvi bija traki nemīlīgi, un viņš tos izmeta. Nedēļas laikā kājas bija aprepējušas, āda uz pēdām kļuvusi biežāka, zāles pieskārieni veldzēja un sagādāja patiku. Apautas kājas viņam likās pat kaut kas nepiedienīgs. Mežā, iesāņus no vecām atkritumu izgāztuvēm, viņš bija atradis avotu, no kura iztekošais strautiņš, pārlecot pār akmeņaino malu, dzirkstīja saulē un izlocījies krāsnošās varavīksnē.

Nedēļa. Bija pagājusi nedēļa. Brīnumjauka nedēļa. Un viņš neatgriezies pilsētā, ja ne knosīga un dabiska civilizēta ļautiņa nepieciešamība nopirkt ko ēdamu.

Citrit viņš piecēlās vēlāk nekā parasti. Pārmeta pār plecu uzblīdušu planšeti, iedabāja kabatā sintētiskas auklas tikliņu, tad izlidzināja sagumzīto tērpu un, aizslēdzis vasarnīcas durvis un nolīcis atslēgu viņam vien zināmā vietā, aizsoļoja pa taciņu lielceļa virzienā. Nokavēt viņš negribēja. It īpaši tāpēc, ka autobuss diennaktī gāja tikai divas reizes.

Pati Herta sevi sen vairs nesargāja. Tāpēc bija kopā ar Edgaru. Ar Arti

ejot garām vecāku guļamistabai.

«Jā, laikam tev taisnība,» viņas mamma piekrita.

Dažkārt Hertas māte domā, ka šādi uzvesties vienkārši nav pieklājīgi. Vienmēr tas lecīgums un uzpampušās acis no rītiem. Vakaros Herta bieži mēdz pārnākt iedzērusi un ārēji jautra. Reizēm tomēr šķietis, ka no meitenes istabas nāk slāpētu šņukstu skaņa.

Ar zupas kausu sieviete uz čurkstošās pannas uzlej mīklu un izlīdzina biezo šķidrumu.

Viņai nav draudzeņu, jo draudzeņu vietā ir darbs. Kāda attāla māsiņa, ar kuru Hertas mamma reizi mēnesi tiekas, gan dažkārt ieminas par psihoterapeiti, kas «palīdzētu» pusaudzei pieaugšanas grūtībās, taču mamma labi saprot, ko radniecīgie patiesībā domā. Grib savākt klientūru savai družkai. Tas ir pirmais punkts.

Otrais punkts ir vēl ļaunāks. Māsiņa noteikti grib izvazāt ģimenes netiro veļu pa visu pilsētu. Tas būs briesmīgi. Visi visu zinās. Katrs balamute varēs ielūrēt pa ārdurvju actiņu ārēji nevainojamās ģimenes dzīvē. Tāpēc psihoterapeits patlaban ir izslēgts. Un nav jau Herta slima. Vienkārši apmaldījusies, kā daudzi pusaudži.

Viņas mamma ir ražošanas vadītāja kādā no lielākajiem pilsētas uzņēmumiem. Uzņēmīga sieviete, nav baidījies kāpt augstāk par savām līdzgaitniecēm. Aiz muguras par viņu kodīgi mēdz teikt — *baba s jaicami**. Vīrieši no viņas mazliet baidās, taču izturas ar cieņu.

Kamēr tiek meklēts ķiršu ievārījums, pankūkas sāk piedegt. Pannas sprēgāšana iztraucē relatīvi omulīgo svētdienas noskaņojumu. Piepeši Hertas mammai šķiet, ka šāds brīdis jau reiz bijis. Kas gan toreiz notika? Viņa bija saņēmusi algu, cepa desu, un panna sāka nelāgi sprēgāt tieši tad, kad mājās ieskrēja Herta. Meitene šņukstēja un lūdza viņai piedošanu.

Jā, varbūt toreiz ar Hertu kaut kas arī notika, mamma aizdomājas. Taču tikpat labi meita varēja arī izfantazēt — bērns ar bagātu iztēli.

Tomēr tā nevarēja būt tikai viņas, Hertas mamma, vaina vien. Ko toreiz darija meitenes tēvs? Tērēja visas deviņas dzīvības spēļu zāles. Un mamma taču bija Hertu brīdinājusi, ka vienai vēlos vakaros nevajag skraidīt pa svešām kāpņu telpām. Viņa to teica gandrīz ik rītu. Un pēc notikušā, ja tas vispār bija noticis, viņa asarās un histēriski kliegdamā sauca, ka no rīta taču bija brīdinājusi.

Simtprocentīgas pārlicības, ka meita stāstījusi patiesību, tomēr nebija. Ja kas tamlīdzīgs tiešām būtu noticis, diez vai viņa, māte, to sev jebkad spētu piedot. Bet Herta jau nākamajā rītā bija pienākusi pie viņas, apskāvusi un tričošā balstiņā čukstējusi: «Mammīt, es visu izdomāju. Neraudi vairs, lūdzu, lūdzu!» No sākuma pēc šiem vārdiem bija jāraud vēl vairāk. Viņa vairākas dienas neēda, dzēra nervu zāles un pat gandrīz sadūšojās aiziet līdz policijas ie-

cirknim. Taču pirms tam par notikušo izstāstīja savai mātei.

«Un tu domā, ka pēc šī negadījuma viņi tev vēl atļaus bērnu paturēt? Viņu taču savāks sociālais dienests... Tev šķiet, ka tur Hertai būs labāk? Padomā, kādas runas klidīs pa pilsētu. Turklāt maziem bērniem viss kas var galvā ienākt. Varbūt tik traki nebija, varbūt viņai izlikās. Nekādu ārēji redzamu uzmākšanās pēdu taču nav? Tev tagad ir jādomā, kā jūs abas uzturēt.»

Un Hertas mamma pārstāja raudāt. Viņas laiku aprija studijas un garas darba stundas, domām neatlika. Kad viņa beidzot sāka pelnīt tādu naudu, kas pārsniedza iztikai nepieciešamo, apprecējās ar darbam ne mazāk atdevīgu vīrieti. Piepeši kļuva iespējami pirkt Hertai visu, ko vien meita vēlējas, un ļaut tai visu. Pieņemt kā pašsaprotamas sliktas atzīmes un nepārtrauktas skolotāju piezīmes.

Labi, viņa varbūt nebija pati labākā mamma pilsētā. Taču bija arī sliktākas! Tādas, kuras dzer, vai tādas, kuras no grūtās dzīves un pašu bērniem aizbēgušas uz ārzemēm. Tādas, kuras nespēja savus bērnus nodrošināt. Un vēl tās pakļāvīgās, savu vīru klēpju suniši. Hertas mammai gan bija pārlicība «stipra, stipra, stipra, es ar visu varu tikt galā».

Herta atkal gulšņā un domā sliktas domas, pie sevis prāto mamma, uzliekot uz šķīvja kārtējo gatavo pankūku. Svētdienu rītos viņai gribējās aprunāties ar meitu, bet starp viņām bija izveidojusies gandrīz fiziski taustāma siena. Māte klusībā nespēja samierināties ar to, ka reiz, iespējams, nebija spējusi pasargāt savu meitu no ārējās pasaules ļaunprātības.

Pati Herta sevi sen vairs nesargāja. Tāpēc bija kopā ar Edgaru. Ar Arti. Ar piecpadsmit gadus vecāko Antonu. Un vēl pa kluso flirtēja ar savas draudzenes tēti. Taču viņa to nedarija apzināti un speciāli. Viņa patika vīriešiem, un tie savukārt nebaidījās izrādīt meitenei savu patikšanu. Herta nemācēja teikt «nē», piemēram, Antonam. Bet varbūt viņai gāja pie sirds, ka viņš vienmēr dāvina juvelierizstrādājumus un stilīgas ādas somiņas. Varbūt viņa vienkārši bija alkatīga, un Antonu pie tā nevarēja vainot.

Herta dzird mammašos tuvojamiestabai. Tikai ne tagad, lūdzu, meitene pie sevis čukst. Parasti mamma klauvē un nenāk iekšā bez uzaicinājuma, taču šodien viņa atver durvis bez brīdinājuma.

«Herta,» viņa iesāk un grib teikt «nāc pankūkās», bet ierauga meitas noraudāto seju. «Hertiņ! Kas noticis? Kas noticis, meitiņ?» mamma apķer meitenes plecus. «Viss kārtībā, viss ir labi, mammu, liec taču mani mierā. Liec taču mani mierā,» Herta grib kliegt, taču nez kāpēc nespēj.

«Hertiņ! Kas ir atgadījies, miļā? Kā tev palīdzēt? Saki kaut ko!» Mamma spēja satraukumā purina meitenes plecus.

«Viss labi. Viss labi, es tikai... es tikai uztraucos

Ilustrācija — Evija Pintāne

par matemātikas eksāmenu,» viņa cenšas atvairīt mammašos uzmanību.

«Ak kungs, vai tad tā dēļ jāuztraucas? Štrunts ar to eksāmenu. Visi noliksi, un tu arī noliksi, un, ja nenoliksi, kaut ko izdomāsim!» viņa apskauj Hertu. «Vai tiešām tu pārdzīvo tāda sākuma dēļ?»

«Jā, protams, tikai tāpēc.» Herta tric kā vibrējošs mobilais telefons. «Tūliņ es nomierināšos. Vakardien skolotāja sabiedēja ar eksāmenu uzdevumiem, tas arī viss.» Viņa pieceļas un, jo-projām viegli drebēdama, izvelk no drēbju skapja karmīnsarkanu hūdiņu. «Viņa man melo, taču viss būs labi,» mamma domās cenšas sevi mierināt.

«Pieaugšanas krīze, nelaimīga mīlestība vai tam-līdzīgi. Īsto raudāšanas iemeslu tik un tā vajadzētu noskaidrot,» viņa domā, kamēr meita ģērbjas.

Velkot nost naktskreklu, plākssteris aizķeras aiz piedurknes un nokrīt, atsedzot asiņainu skrāpējumu. Ar šausmām mamma pamana arī citas rētas uz meitas rokas delma. «Mammu, es to visu izdomāju!» sievietes galvā pēkšņi atskan pirms desmit gadiem dzirdētie vārdi.

«Nu tā. Iesim ēst pankūkas,» atrauc Herta. ■

* Sieviete ar olām — no krievu val.

Aivars Eipurs

minimas pie tukšām tribīnēm

Aivars Eipurs (1956)
— latviešu dzejnieks
(pazīstams kā **Eduards Aivars**; septembrī
iznāk viņa desmitais
krājums *Dzejoļu
remonts*), prozists un
publicists. Ieviesis arī
savu īsprozas paveidu
— **minimas**, iznākušas
divas minimu
grāmatas (*minimas
jeb Vienā istabā
ar Antonu Vēbernu
(2008)* un *minimas
jeb Zemestrīce zābakā
(2013)*). Daudzkārt
 piedalījies ikgadējos
Prozas lasījumos. Par
eseju *Vēstule mērnīku
sabatam 2006. gadā*
saņēmis šo lasījumu
speciālbaltu. Minimas
tulkotas krievu un
lietuviešu valodā, kā
arī Braila rakstā. Šeit
minimas no topošās
trešās grāmatas.

«Tagad?» viņš teica. Bija 11.45. «Nē, nu varam vēlāk... Bet ne pārāk vēl. Vienos, divos. «Vienos?» viņš pārprasīja. Sarunājām vienos.

Vienos izgāju pagalmā, gaidīju, pusstundu runāju pa telefonu, bet Sigīts neparādījās. Atkal atcerējos Hemingveju un Skotu Ficdžeraldu. Viņi bija norunājuši satikties dzelzceļa stacijā. Ficdžeralds neieradās. Viņi bija dažādu tipu alkoholiķi. Hemingvejs dzeršanas un tās seku rezultātā varēja tualetē nevis noraut ūdeni, bet uzraut sev virsū vēdlodziņa stiklu, varēja iešaut sev kājā harpūnu un, kā zināms, pat izdarīt pašnāvību. Taču Hemingvejs nekādi nevarēja saprast, ka dzeršana varētu traucēt Ficdžeraldu ierasties uz vilcienu. Un es Hemingveju par šo neizpratni biju nosodījis, manas simpātijas šajā gadījumā vienmēr bija Ficdžeralda pusē. Tāpēc man Sigīts jāsaprot. Es kāds hemingvejs, vai? Protams, tas nebija viegli. Es vēl saprastu, ka var neaiziet uz baznīcu, bet uz lielo *Rimi*? Turpmākās dienas izlikos par beigtu, proti, ka šāda opcija — došanās divatā uz lielo *Rimi* — nemaz nav pastāvējusi. Arī Sigīts par to neatgādināja.

***

Kad muzejā jautāju kolēģei par citu tās bijušo kolēģi, viņa man atbild, ka negribot nodarboties ar aprunāšanu. Vēlāk, kad saruna aizvirzās uz tā rakstnieka radiniekiem, kura muzejā mēs strādājam, gan dabūju dzirdēt visādas interesantas lietas. Kad cilvēks ilgi strādā muzejā, viņš agri vai vēl, vairāk vai mazāk organiski sajūt tā laika vidi un atmosfēru, ja ne sabiedrībā, tad attiecīgās personas tuvumā.

Tad man nevilus pasprūk jautājums:

— Vai tā nav aprunāšana?

— Nē, tā ir izpēte, — viņa saka.

***

Braucu gandrīz tukšā starppilsētu autobusā. Sāku ēst bulciņu. Pēkšņi šoferis spēcīgā balsī paziņoja:

— Autobusā ēst aizliegts!

Kaut kas traks! Pirmoreiz kaut ko tādu dzirdu autobusā!

Sēdēju diezgan tālu un biju pārsteigts, ka viņš to spoguļi ievērojis. Gribēju jau pateikt ko izsmējīgu, kad viņš piebilda:

— Uz durvīm ir rakstīts!

Paskatījos. Tiešām! Tur bija uzzīmēts ēdiens, kas turpat pārsvītrots. Kas tad man, pusbulciņu iebāzu atpakaļ tūtā.

Liels bija mans pārsteigums, kad šoferis kādā pieturā, kurā nevienam nevajadzēja ne iekāpt, ne izkāpt, pēkšņi apturēja autobusu un, piegājis pie kādas padzīvojušas kundzes, uzbrēca:

— Es jums to teicu!

Aivars Eipurs

Kundze sarāvās un teica:

— Bet es tikai divas konfektes apēdu!

— Taisni tā! Un, ja kāds man te pēc tam apsēdīsies ar baltām biksēm, ko tad?

Skaidrs, ka tur pavisam nesen bija apsēdies kāds ar baltām biksēm. Taču pirms kundzes. Mēģināju uzskicēt savā galvā balto bikšu valkātāja portretu.

Kundze raudāja.

***

Draugu pāris stāstīja, ka viņi izremontēs savu privāto dzīvokli, taču tur nedzīvos, bet izīrēs. Pirms tam sameklēs dzīvesvietu par ne visai dārgu naudu kādā privātmājā, kuras saimnieks varbūt atrodas ilgā prombūtnē, un tādi mājas pieskatītāji parasti ir vajadzīgi.

Beidzot viņi atrada sev piemērotu variantu. Piezvanīja. Mājas saimnieks jautāja:

— Ko jūs tajā mājā darīsiet?

Potenciālo darītāju pusē iestājās klusums. Tad drauga sieva pavaicāja:

— Ko jūs gribat, lai mēs tajā mājā darītu?

Saimnieks iepauzēja, tad teica:

— Nav ne jausmas. Kad jūs izdomāsit, ko jūs manā mājā gribat darīt, tad piezvaniet, labi?

***

Uz Vara (sauksim viņu par Vari) kremēšanu biju, taču gribēju atvadīties vēlreiz. Varis bija miris pirms desmit mēnešiem. Nereti pēc kremēšanas radinieki mirušā draugus par urnas apbedīšanas dienu tur neziņā un tad piepeši paziņo isto datumu un laiku. Var pat izvēlēties darbdienas rītu kā šoreiz. Protams, katrs otrais nevarēja tikt, bet tāds bariņš bijām gan. Galvenā organizatore, Vara māsiņa ar ģimeni, kavējās, un mēs pa to laiku apkopām Vara ģimenes kapavietu. Pēkšņi Vara un mans draugs pamanīja, ka nākamajā kapu laukumā ir izrakta... bedre urnai! Un tad sākās. Visiem uzreiz bija skaidrs, ka divas urnas te blakus šodien neviens netaisās apglabāt, ka urnas bedre ir jau izrakta, iepriekš vienojoties, bet — kāpēc tur, ne te? Tā taču nav istā kapa vieta! Daži bija te bijuši, kad Varis pirms desmit gadiem apglabāja mammu, citi ne. Draugs zvanija savai sievai, kas otrreiz bērēt nebija nākusi, bet kura arī varētu atcerēties labāk, vairākas galvas gudrākas, taču telefons neatbildēja. Bija versija par to, ka soliņa kapu laukumā agrāk tiešām nebija. Es izteicu pieņēmumu, ka mums darišana ar normāla kodienu blakni, ka kapu strādnieki kārtīgi dzēruši un izrakuši nepareizajā vietā. Tad ieradās arī māsiņa ar ģimeni. Beigās piebrauca arī kapu strādnieks, vēl solidāks par mani, viņš pēc vakar vai šorīt dzēruša neizskatījās. Viņš teica, ka šeit tas kapu plāns esot stipri miglains. Par rindām viss esot skaidrs, bet par atsevišķiem kapiem zinot tikai pakalpojumu pasūtītāji,

minimas pie tukšām tribīnēm

tātad tuvinieki. Lielāka skaidrība esot citos kapos.

Pēc nelielas vārdu apmaiņas māsiņa piekāpās draugam, kurš taču arī varēja torīt netikt, un urna būtu ierakta nepareizā vietā. Kapu strādnieks arī izraka jaunu bedrīti.

— Paturi Vari, es sasiēšu kurpi, — teica māsiņas vīrs un ielika manās rokās melnā maisā ievistū smagumu, urnu ar Vari. Nelāga sajūta, centos saprast, kas tā ir par zīmi. Kaut gan — kāda tur zīme!

— Negribi paturēt? — devu tālāk citam draugam. — Zini, negribu, — tas teica, saskatījies ar sievu. Un tad jau ielikām, kur paredzēts.

Vakarā vēl iedomājos, ka neviena no abām urnas vietām nebija izrakta, kā vajag. Pat ne tai paredzētajā septiņdesmit centimetru dziļumā.

Varis gan bija ļoti maza auguma.

***

Gribēju padarīt derīgu dzīvošanai savu veco dzīvokli hruščovkā Jelgavas centrā. Jāsāk bija, protams, ar santehniku. Santehniķi tika ieteikti vairāki. Lidz manam dzīvoklim tika tikai viens, taču arī uz īsu brīdi. Vairākus ieteiktos santehniķus vajāja dažādas veselības problēmas, pārsvarā muguras kaites. Kāds sirsniņš cilvēks ieteica pat divus brīnumdarus. Viens esot bijis viņa brigadieris, protot visu, gan santehniku, gan visus dzīvokļu remonta darbus. Nesen cietis avārijā, reizēm uzkāpjot uz plosta, bet tas nekas. Dzīvo kaimiņu pilsētā, taču es viņam varot iedot atslēgas, un viņš varot dzīvot uz vietas. Kā tad! Vēl viens meistars ar zelta rokām, taču plostošanas laiku un ilgumu nevar prognozēt pat pats plostnieks. Saprātu, ka jāņem otrs ieteiktais, paziņas kaimiņš. Arī protot visu, kādu laiku strādājis Vācijā. Telefona sarunā noskaidroju, ka nebūs dārgi.

Viņš ieradās. Gara auguma vienkāršs, pajauns vīrs ar zaķalūpu un runas defektu. Vēlāk no paziņas uzzināju, ka viņa sieva esot vai nu kurlmēma vai tikai kurla. Taču nav svarīgi. Diezgan ātri vienojāmies, ko darīsim, cik kas maksās un ka tas notiks jau nākamajā nedēļā.

Biju pa istam laimīgs, kā izvilcis lielo lozi! Intuīcija teica, ka man patiešām paveicies. Taču es izdarīju kaut ko pavisam aplamu. Tajā pašā vakarā, gribēdams izziņāt nosūtīt sievai mīlestības dzejoli, aiz neuzmanības to nosūtīju santehniķim.

Man neizdevās sarunāt vairs neko. Pāris telefona sarunās sekoja liela aizbildināšanās ar mašīnas tehnisko apskati un citām, tostarp tām pašām muguras vainām. Nelīdzēja paskaidrojums, ka kļūdījos. Mīlestības dzejolis bija sanācis spēcīgs, bet par to šoreiz gandarījumu nejutu. ■

Māra Vilde

Makvala

Stāsts

Māra Vilde (1964) ir redaktore un tulkotāja. Absolvējusi Maksima Gorkija Literatūras institūtu Maskavā. Prozas publikācijas žurnālos Avots un Karogs, publicējusi arī armēņu autoru darbu tulkojumus no armēņu valodas. Sastādījusi un izdevusi aktiera Ulda Pūciša dienasgrāmatas. Te publicētais stāsts — no cikla Gruzijas stāsti.

Savādniece Makvala jau kopš divdesmitā gadsimta piecdesmitajiem gadiem Gruzijas pilsētā Gori¹ bija nākamā populārākā persona pēc Staļina. Viņa bija tik kolorīta persona, ka iegūla atmiņā ikvienam, kurš kaut reizi bija viņu satīcis. Armēniete pēc tautības, Makvala armēniski nemācēja ne vārda, jo viņas senči dzīvoja Gruzijā jau vairākās paaudzēs. Makvalai bija māsa Lēna un brālis Vladimirs, kuru ģimenē sazin kāpēc sauca par Šuru.

Necik skaista Makvala nebija, bet viņai bija tipiskas armēņu acis. Milzīgas, skumjas — kā aktierim Frunzikam Mkrčjanam. Filozofa acis. Makvalas gadījumā gan ierastie poētismi par acīm kā dvēseles spoguļi un personības dziļuma rādītāju izgāztos ar lielu blikšķi — Makvala bija, saudzīgi izsakoties, aprobežota būtne, bet pāris viņas brālēnu, kuriem bija mats matā tādas pašas acis, prātus ārpus «silti», «auksti», «gribu ēst» nekas daudz nenodarbināja.

Lielāko daļu mūža Makvala bija nostrādājusi par kasieri pilsētas taksometru parkā un Auto-transporta uzņēmumā numur astoņi, kur saplūda visa rajona transports. Makvala pazina vaigā gandrīz pusotru tūkstoti bijušo un esošo šoferu; vēl vairāk — katru, kurš četrdesmit gadu laikā bija sēdējis pie satiksmes autobusa, taksometra, kravas mašīnas vai mikroautobusa stūres vai arī tos remontējis, viņa faktiski uzskatīja par ģimenes locekli.

Makvalai bija divi vīri, pirmais pazuda kara laikā, otro, Valiko, viņa pārdzīvoja par četrpadsmit gadiem. Protams, abi Makvalas vīri bija šoferi. Gan pirmajam, gan otrajam vīram bija pa divām neprecētām māsām. Pirmā vīra māsas Makvala dēvēja par diloņslimniecēm (vienai no viņām tiešām bija tuberkuloze), bet otrā — par «tām abām prostitutēm» jeb *bozi*² Eteri un *bozi* Nazo. Viņa izaudzināja divus pirmā vīra bērnus un savu dēlu

no otrā vīra (ar pirmo kopēju bērnu nebija).

Makvala bija neizglītota, daudzās jomās viņas prāts bija pilnīgi neskarts. Viņa nezināja neko, kas sniedzās ārpus naudas, ēdiena un kaimiņu attiecībām; citas kategorijas viņai vienkārši neeksistēja. Viņai nebija nedz abstraktās domāšanas, nedz iztēles. Tajā pašā laikā Makvala bija neparasti apķērīga visā, kas saistīts ar skaitļiem, turklāt viņai piemita prasme nopelnīt naudu un savdabīga viltība.

Makvala pat bija spējusi saviem spēkiem uzcelt divstāvu māju. Pēc Valiko nāves viena no «prostitūtēm» sazin kādu apsvērumu dēļ bija nospriedusi, ka viņai pienākas Makvalas mājas augšējais stāvs. Makvala, kura savu namu dēvēja par Dzimteni (un tā to arī uztvēra), sēdās rakstīt vēstuli prokuratūrai. Vēstule noslēdzās ar rindām: «Tagad jūs saprotat, ka prostitūte numur viens grib pievākt manu Dzimteni Ļeselidzes ielā 5. Dzimtenes augšpusi grib ņemt sev. Bet augšējs ir mans, un apakšējs arī ir mans. Viss, ko viņai vajag, lai ir zārgs.»

Makvalai bija viena vājība — viņai patika nau- da. Precīzāk, viņai bija iekšēja vajadzība, lai bleķa kārbīnā gulētu glīta naudas kaudzīte. Taču skopa viņa nebija — pakrāja, piekrāja un tad atdeva tuvākā kaimiņa Miho meitai, savai milulei Marikai. Tikpat stipri viņa mīlēja arī Miho dēlu Papunu — Makvala no rītiem gāja uz kaimiņu māju, lai izgludinātu viņa kreklu, un tad ar kreklu rokās purpinādama staigāja viņam pakaļ tik ilgi, līdz viņš to apvilka.

Makvalai ļoti patika vārds «pilnpiens». Tas nozīmē veselu, nenokrejotu, neaiztīktu, vai ne? Makvala jutās pilnpienam rada. Neraugoties uz specifisko domāšanu un šauru interešu loku, Makvalai divainā kārtā bija pilnīgi skaidra lietu kārtība, un viņa šo kārtību ievēroja. Makvala bija askēts, ēda kā putniņš, svēra 45 kilogramus un, ja pārvaramais attālums neprasija vairāk par stundu ātrā soli, neizmantoja transportu.

Lai gan Makvala nebūt nebija nekāds jēriņš — gluži otrādi, no lēnīguma vai bikluma viņā nebija ne miņas —, viņa bija viengabalaina un neizraustīta. Kā vēlāk, atceroties Makvalu, smējās Miho meita Marika, bez meditācijām, psihoterapeita vai izaugsmes trenera. Par tiem, kurus mīlēja (un Miho ģimene bija saraksta pašā augšgalā), Makvala stāvēja kā mūris un rūpējās, kā vien prazdama — pēc saviem likumiem, kuri, jāteic, ne vienmēr iepriecināja pašus aprūpējamus.

Piemēram, kad pie Miho sabrauca viesi un viņa mājā bija saklāts bagātīgs galds, Makvala dežurēja pagalmā. Nez kā viņa pamanījās katru ciemiņu atsevišķi noķert aiz piedurknes un pačukstēt — sak, Miho, lai jūs uzņemtu, ir vareni iztērējies, viņam vispār diez ko spoži neiet, tāpēc būtu labi, ja jūs par visiem samestos un naudu viņam atdotu. Lieki piebilst, ka Miho par Makvalas gādību neko nenojauta ilgus gadus, tikai arvien brīnījās, kad pēc viesu aizbraukšanas te uz grāmatplaukta, te

Ilustrācija — Anna Vaivare

zem televizora uzgāja pa krietni biežai aploksnei — tik biežai, ka tēriņi viesu uzņemšanai atmaksājās trīskārši. Līdz beidzot viens no tuvākajiem draugiem, pavairāk uzņēmīs uz krūts, to kā varenu joku pavēstīja pašam Miho.

Miho svētās dusmas par viņa apkaunošanu draugu un pasaules priekšā Makvalai bija kā pīlei ūdens. Viņa lieliski prata dzirdēt to, ko gri- bēja, un pārejo vienkārši izlaist. «Ja pašam par daudz, lieko atdod Mariko!» bija viss, kas Makvalai uz Miho auriem bija sakāms. Lai cik absurda dažkārt šķita Makvalas rīcība, viņa rīkojās ar tik nesatricināmu pārliecību, ka, šķiet, ar to bija gana, lai panāktu vēlamo.

Makvala piederēja pie tiem retajiem cilvēkiem, kam var uzticēt visbriesmīgākos un apkaunojošākos noslēpumus. Viņa nekad nevienam neko nestāstīja. Arī svešu mantu sargāja kā visniknākais sargsuns. Kaimiņi, braucot atvaļinājumā, atstāja mājas atslēgas Makvalai, pirms tam smalki izrād- dot, kur atrodas vērtslīetas. Par Makvalu runāja, ka, ja uz galda atrastos atvērts čemodāns ar naudas paciņām, Makvala no tām akurāti noslaucītu putekļus un tadā pašā kārtībā salīktu atpakaļ.

Makvalas nesavtībai nebija robežu. Kad reiz Miho sieva Nana uz diviem mēnešiem aizbrauca pie meitas, Miho sākās hipertensīvā krīze. Makvala dienu un nakti gulēja viņa kājgalī — viņa kaimiņu mājā turēja savu matracīti —, kopa, baroja

un apgādāja. Miho gaužām garšoja gaļa, bez tās viņš nevarēja dzīvot. Deviņdesmitajos Gruzijā ar pārtiku bija problēmas, bet Makvalai dažādos lauku apvidos bija paziņu paziņas un draugu draugi — visu tūkstoš piecsimt šoferu dažādu rangu un pakāpju radinieki. Kāds turēja vepri, kāds — aitu. Makvala allaž gāja palīgos pie lopiņu likvidācijas un atlīdzībā saņemto gaļas gabalu stiepa uz kaimiņa māju. Vēl trakāk — pabijusi kārtējās bērēs, Makvala mielasta laikā sev pie- nākošos gaļas gabalus ierasti noglabāja azotē, lai pēcāk aizgādātu Miho.

Visai savdabīgi bija Makvalas uzskati par veselību un ārstniecību. Viņa bija vesela kā zirgs, tomēr dzīvoja dziļā pārliecībā, ka ir neglābjami slima un viņai vairs daudz nav atlicis. Pat kaimiņniecei ar vēzi ceturtajā stadijā Makvala no tīras sirds pauda — tu vēl esi tā nekas, bet es, rau, diez vai sestdienu sagaidīšu...

Makvala atzina trīs ārstniecības līdzekļus — sīpolus, terpentīnu un kāpostus. Kritiskos gadījumos viņa papildus izmantoja arī urīnu (tikai ārīgi). Pret galvassāpēm allaž lietoja kāpostus. Skats bija neatvairāms — Makvalas pierē rotājās liela kāpostlapa, pietīta pie galvas ar zaļu vilnas šalli. Tā kā par sabiedrības viedokli viņa neko neiztaisīja, šāds vizuālais noformējums viņai ne mazākajā mērā netraucēja pārvietoties pa pilsētu. Makvalu ieraudzījuši, salēcās pat zinātāji. Kad viņa jutās sevišķi vārģa, aplikās ar četrām kompresēm vienlaikus — ap jostasvietu, galvu un abiem ceļgaliem. Lieki piebilst, ka tiem, par kuriem Makvala turēja rūpi, nācās dakterēties tadā pašā veidā. Bezpaldzīgi guļošajiem nebija izvēles — Makvala viņus rūpīgi ievīstīja savā izstrādājumā, par sirdzēja protestiem nelikdamās ne zinīs. Iespējams, straujo atveseļošanas, kādu Makvalas aprūpējamie brīnumainā kārtā piedzīvoja visai bieži, veicināja vēlme iespējami ātri atpēstīties no Makvalas apliekamajiem.

Miho sirga ar radikulītu. Nelīdzēja ne bišu inde, ne piparu plāksteri. To padzirdējusi, Makvala bija klāt kā nagla. «Ko tu te daries, tas nelīdzēs!» Un nēmās stāstīt, ka jāsavārot čuras ar terpentīnu, šajā šķidrumā jāiemērcot sieviešu — nez kāpēc — garās vilnas apakšbikses, jāaptinot ap krustiem un pa virsu jānostiprinot ar jostu, kas darināta no kaķa vilnas. Tā jāguļot trīs dienas. Viņa, re, profilakses pēc ik pa laiciņam tā staigājot. Tā kā Makvala allaž savādi oda, šī atklāsme Miho neizbrīnīja. Taču par Miho briesmīgāko murgu kļuva nedēļa, kad viņu sagrāba vēl nepiedzīvotas muguras sāpes, pilnībā laupot spēju kustēties. Par nelaimi, sieva un bērni bija brīvdienās aizbraukuši uz Tbilisi, un bezpaldzīgais Miho nonāca zem Makvalas valdīšanas. Pārradusies mājās, Nana atrada savu nelaimīgo dzīvesbiedru no vienas vietas notītu ar divainām lupatām un ieslietu divāna stūrī. Blakus bezformīgajam vīstoklim, bakstīdama tam mutes rajonā karoti ar buljonu, lepni sēdēja Makvala.

Mārgareta Atvuda

Burves ar aptraipītām rokām: sievieti sliktās uzvedības problēmas literatūras radīšanā

Eseja

Mārgareta Atvuda (Margaret Atwood, 1939) — kanādiešu proziste, dzejniece un esejiste, neskaitāmu grāmatu autore; saņēmusi nozīmīgas literatūras balvas gan par romāniem, gan par dzejas krājumiem. Arī jaunākais Atvudas romāns *Testamenti* jau ir saņēmis Bukera balvu (2019). *Domuzīmē* piedāvājam eseju, kuras pamatā ir autores priekšlasījums, kas piedzīvojis pat vairākas versijas.

28

Mani pēdējā laikā aizvien vairāk māc sajūta, ka rakstniekiem nevajadzētu lasīt lekcijas — ne tikai tāpēc, ka to gatavošana pārlietu līdzinās mājasdarbu pildīšanai, bet arī tāpēc, ka rakstniekiem patiesībā nav nekāda īsta kompetenču lauka, ja neskaita, protams, viņu aroda stiķus, ko tie parasti apspriež nelabprāt. Sakot, ka rakstniekiem nav nekāda īsta kompetenču lauka, es viņus nepazeminu, bet gan norādu uz acimredzamo. Rakstnieki, jo īpaši prozaīki, ir vieni no pēdējiem dižajiem erudītiem. Ja es būtu zobārste, kas uzrunā citus zobārstus, vai santehniķe starp santehniķiem, no manis, iespējams, varētu kaut ko iemācīties. Taču patlaban — ko gan es tādu varētu pasacīt, ko jūs jau klusībā nezināt? Tomēr, būdama rakstniece — un neraugoties uz to, ka starp rakstnieku dieviem un aizstāvjiem ir gan daiļās mūzas, gan negodīgais krāpnieku un zagļu dievs Merkurs —, es bieži, vismaz iztēlē, nonāku tādās situācijās, ko uzskatu par nosodāmām. Tā nu es šeit sniedzu ja ne lekciju, tad vismaz kaut ko, kas, acis piemiedzot, var tikt par tādu uzdots.

Mana priekšlasījuma nosaukums ir *Burves ar aptraipītām rokām*, bet apakšvirsraksts: *Sieviešu sliktās uzvedības problēmas literatūras radīšanā*. Laikam man būtu vajadzējis rakstīt «romānu radīšanā», jo šobrīd esmu jūsu priekšā savā romānistes veidolā. Sieviešu sliktā uzvedība, protams, var parādīties arī liriskajā dzejā, taču ne pārāk izvērsti.

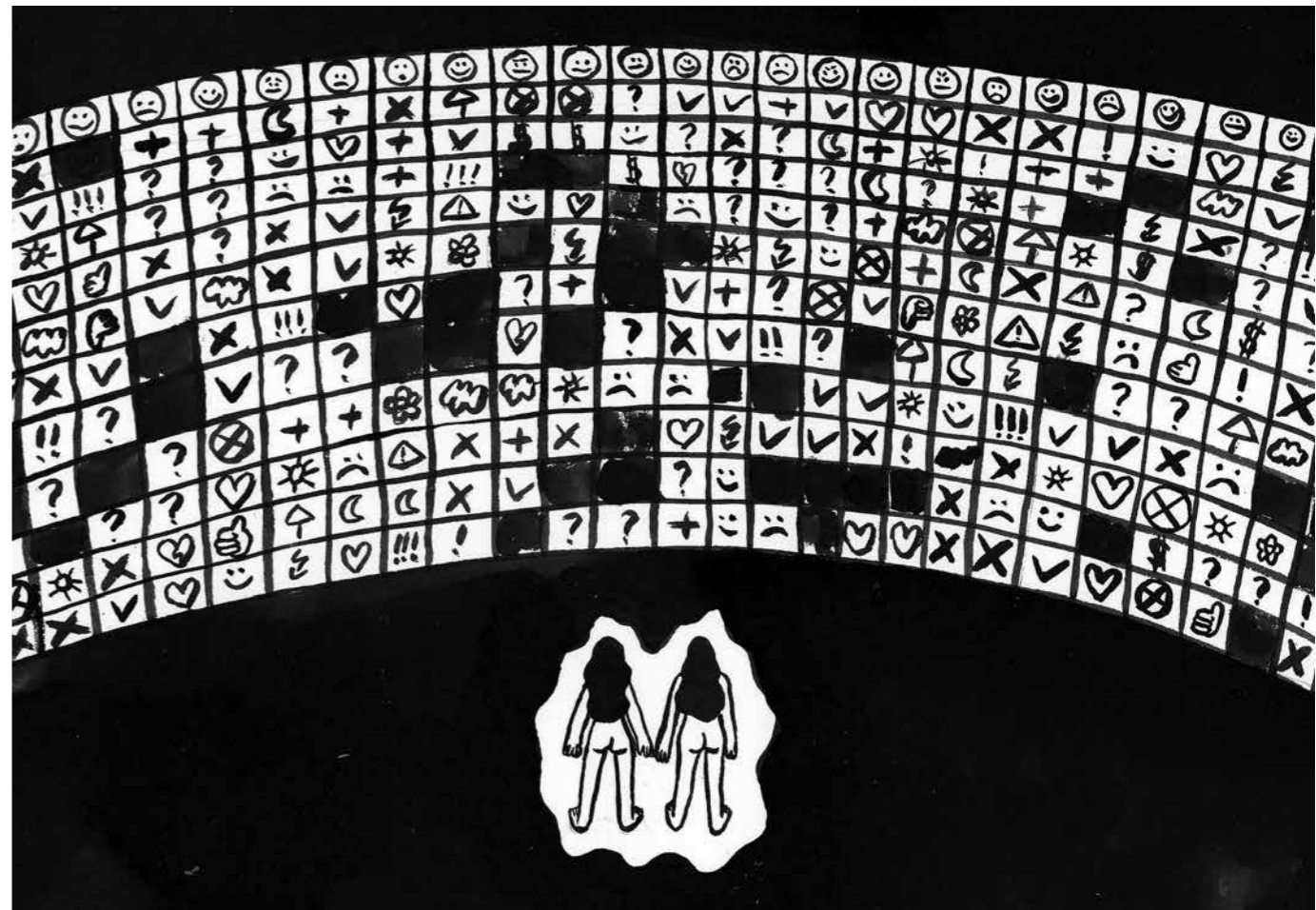
Kāds man vaicāja, vai aptraipītība mana teksta nosaukumā saistīta ar vecuma plankumiem. Vai mana lekcija vēstīšot par agrāk aizliegtu, taču pašlaik kvēloši aktuālo tēmu — menopauzi, bez kuras mana sievieštēmu kolekcija būtu nepilnīga? Tā nu steidzos piebilst, ka manam virsrakstam nav nekāda sakara ar vecumu. Tas neattiecas ne uz vecuma, ne jaunības plankumiem, sauktiem arī par pinnēm. Virsraksts dod mājienu par vislatvenākajiem traipiem, neredzamajiem, bet nedzēšamiem plekiem uz jaunās lēdijas Makbetas rokām. «Traips» kā vaina, «traips» kā asinis, «traips» kā «pazūdi, nolādēts!». Lēdija Makbeta bija aptraipīta, Ofēlija neaptraipīta. Abas ņēma nelabu galu, taču atšķirība ir milzīga.

Pavisam drīz nonāksu pie šīm aptraipītajām sievietēm. Taču vispirms, ar jūsu atļauju, tiks galā ar pāris pamatlietām, kas var aizskart jūsu inteliģenci, toties citīgi balsta manējo, palīdzot paturēt prātā, kas pašai isti jādara. Ja izrādītos, ka es kādu laiku jau trecu beigtus zirgus, lopiņus, kuri jau sen kādos laimīgos, bet nošķirtos aplokos ir atsvabināti no sāpēm, ļaujiet man jums pastāstīt, ka tie zirgi patiesībā nav vis beigti, bet aulekšo apkārt tikpat mundri kā vienmēr. Kā es to zinu? Lasu ienākošās vēstules. Un reizi pa reizei klausos jautājumos, ko cilvēki man uzdod gan intervijās, gan jautājumu un atbilžu cēlienā pēc lasījumiem. Jautājumi, par kuriem es te spriedelēju, attiecas uz to, ko isti rakstniekam vajadzētu darīt un kā pieklātos uzvesties tēliem viņa romānā. Ir tāda izplatīta indeve — vērtēt romāna varoņus, it kā tie būtu atnākuši uz darba interviju vai būtu tautas kalpi vai istabas biedri, vai kāds, kuru grasāties precēt. Ja drīkst, es uzsveršu, ka romānu varoņi noteikti nav nekas no minētā; ja kāds pierādītu pretējo, mēs visi būtu pamatīgā ķezā. Kas tad tie isti ir, un kā mums vajadzētu ar tiem sarunāties, kad tāds mirklis pienāk? No manas lappuses malas skatoties (kad es ķeros pie darba, tā ir tukša), vaicāju, kā man rīkoties, tos radot un veidojot? Tas raisa citu jautājumu: kas vispār ir romāns? Tikai ļoti liels muļķis sniegtu uz šo jautājumu galīgu un negrozāmu atbildi. Atliek tikai uzlūkot vairāk vai mazāk acimredzamo faktu, ka tas ir prozas naratīvs tādā garumā, kas turpinās tālāk par virsraksta lappusi, nebūdam patiesība, bet cenzdamies pārliecināt lasītājus, ka ir. Un, kā jau teicu, Merkurs ir viens no tā patroniem, un visi rakstnieki arī bez tā ir blēži.

Taču reizēm, kad esmu lasītāja pusē, tātad starp tiem, kuri uzticas, es apjūku pamanījusi, ka šie ļaudis neattiecas pret mani ar pienācīgajām aizdomām. Viņi nemetas slēpt sudrablietas un nepāšaubā manu apgalvojumu, ka esmu uzradusies, lai salabotu telefonu, kaut arī viņiem vajadzētu to apšaubīt. Tā vietā viņi ar vislielāko laipnību aicina mani savā dzīvojamajā istabā un gaida, ka es uzvedīšos kā senlaiku ceļojošā sludinātāja un astrologa apvienojums, kas atrisinās viņu problēmas. Mēs, mākslinieki blēži, kaut kādā mērā vēstām

Mārgareta Atvuda

Burves ar aptraipītām rokām

Ilustrācija —
Sanita Skalbe

patiesību, taču, kā norādījusi Emīlija Dikinsone, mēs sakām tainību, «bet ne uzreiz»¹. Runājot aplinkus, mēs atrodam ceļu ārpus.

Tā nu šeit, lai būtu vienkāršāk, sniegsu sarakstu ar lietām, kas romāns noteikti nav.

Romāns nav socioloģijas mācību grāmata, lai gan tajā atrodamajām dzīves daļiņām jābūt neapšaubāmām. Ja romānā minēts cepeškrāsns tīrīšanas līdzeklis, tad tādām līdzekļiem noteiktā laikā ir jābūt pastāvējušam; krupjiem romāna iedomu dārzā jābūt īstiem krupjiem, bet dārzam tas nebūt netraucē būt iedomātam. Starp citu, tas nemaz nav arguments senlaiku realisma labā, kas pārāk daudz ko atstāj ārpus ievēribas.

Romāns nav arī politisks līgums, lai arī politika — cilvēku varas struktūru atklāšanas ziņā — tam ir piederīga. Ja romāns radīts ar vienu mērķi — pievērst mūs kaut kam, vai tā būtu kristietība, kapitālisms, ticība laulībai kā vienīgajai atbildei uz jaunavas lūgšanām vai feminisms —, mēs, visticamāk, ātri vien to apjautīsim un dumposimies pret to. Kā reiz atzīmēja Andrē Žids, «Sliktā literatūra nereti top, viscēlāko jūtu vadīta». Nav jau tā, ka «politika» nevar būt romāna saturs. Viens no maniem mīļākajiem 19. gadsimta romāniem ir Zolā romāns *Germinal*, otrs — Džordža Eliota *Midlmārča*, tie abi ir acimredzami politiski darbi. Ja man būtu jānosauk vēl trešais, tas būtu *Kalnu aukas*, kurā vispār nav nekādas uzskatāmas politikas, lai

arī to var caurcaurēm lasīt kā nepakļāvības piemēru. Jau teicu, romānisti ir mulsinoši radījumi.

Un romāns nav pavārgrāmata; tas nesniegs recepti, kā nodzīvot veiksmīgu dzīvi, lai gan ir romāni, kuri tādi varētu šķist. Vai *Lepnums un aizspriedumi* ir par to, kā saprātīga 19. gadsimta vidusšķiras sieviete var nomakšķerēt atbilstošu vīrieti ar labiem ienākumiem, kas tad arī ir labākais, uz ko var dzīvē cerēt, ņemot vērā viņas situācijas diktētās robežas? Savā ziņā tā ir. Taču ne jau pilnībā.

Romāns nav morāles traktāts. Tā varoņi nav labas uzvedības paraugi; ja tie būtu, mēs tādu romānu, domājams, nelasītu. Un tomēr romāns ir nesaraucami saistīts ar morāles jēdzieniem, jo tas ir par cilvēkiem, un cilvēkiem ierasts rīcību dalīt labā un sliktā kategorijās. Romāna varoņi cits citu vērtē un tiesā, un lasītājs tiesā varoņus, tomēr romāna veiksmē nav atkarīga no lasītāja sprieduma, ka varonis ir nevainīgs. Kā sacīja Kīts, Šekspiram bija vienlīdz liela patika radīt gan nelieti Jago, gan virtuozo Imodženu. Es teiktu — nē, es pat labprāt saderētu uz naudu —, ka jūs drīzāk zināt, kurā lugā ir Jago.

Bet, tāpat kā romāns nav politiska deklarācija, pavārgrāmata, socioloģijas rokasgrāmata, pareizas morāles atveids, tas nav arī tīrs skaistums, māksla mākslai, un tas nav šķirts no reālās dzīves un tās sociālajām vai psiholoģiskajām pretrunām. Tas nevar iztikt bez formas koncepcijas — un arī

Anna Auziņa

Audzināšana

Anna Auziņa (1975) ir četru dzejas krājumu autore. 2019. gadā aizstāvējusi doktores disertāciju par Vizmas Belševicas, Ārijas Elksnes un Montas Kromas dzeju. Lasa lekcijas Latvijas Kultūras akadēmijā. Darbojas Preiļu konceptuālisma dzejas grupējumā.

Ceļojums

Iesākumā bija Filatēlija, tad
Maize,
Piens,
Gastronomija,
Gaļa,
Galantērija,
Bakaleja
Un Bērnu pasaule! Bērnu pasaule!

Nu, un, protams, Minska, Tallina,
Universālveikali Centrs,
Asari,
Melluži,
Nereta,
Rūjiēna,
Alsunga,
Vētra!

Tālumā vidēja CUM un GUM,
Ganga, Balatons, Leipciga,
taču vairāk vilināja
Vāverīte,
Anemone,
Malvine,
Sniega roze,
Septiņas māsiņas,
Ki-ke-ri-gū!
Varbūt pat Vējiņš, ja bija saldējums...

Tāpat arī
Mārite,
Sēnīte,
Klidziņa,
Laiks,
Luna,
Rausītis.

Un tad nāca Dieva auss,
Zelta rudens,
Nica un Sigulda,
Jānis,
Tornis,
Kamielis,
Preses bārs,

Možums,
M6.
Ala,
Kabata,
Kronis,
Paleta, kuru saucām par Juri,
Un pie pils, kuru saucām Kārlis –

Un vēl, un vēl?

Esot bijusi arī
Flora,
Zemūdene,
Jauniba,
Sports,
Un Spalva;

Bijusi
Ruse,
Ščecina,
Dona,
Madara,
Gailītis;

Venta,
Jūra,
Viļņa,
Vārava,
Kaukāzs.

Vispirms Pavasaris,
Tad Čaklās rokas.

Taču atceries, Draudzība?
Globuss, Tūrists un Kultūrpreces,
Saule,
Kristīne,
Jūras pārle...

Un bija taču Rakstnieku grāmatnīca!
Ak,
Sīpoliņš,
Sprīditis,
Leduspuķe,

Un Sniedziņš, sniedziņš!

Bet tad parādījās
Pingvīns,
Gerkens un partneri,
Interpegro,
Un Drogas, Drogas, Drogas!

Un tad jau visbiežāk Saulīte,
Superneto,
Un Santa Barbara;

Tad Iki, Mego, Elvi, Maxima, Rimi,
Sky, Alfa, Domina, Spice, Stockmann...

Un vēl, un vēl?

Tagad ir Taka un Dabas dobe,
Zaļā govš, Biotēka, Dabas produkti, Otrā elpa,
Beziepakojuma veikali Burka un Turza,
Terapija, Kalnciema ielas tirdziņš,
Tiešās pirkšanas pulciņš,
Svaigi.lv, Absolūts ēd, *vienalga*,
Kur nezināmā dzīlēs jauno iegūsim.

Smarža

Tie ir palagi.
Pievilguši palagi pustumsā.
Virieša palagi piekarsuša augšstāvā.
Smilšaini palagi mājā, kas tuvu jūrai.
Mēnesi nemainīti palagi, nav laika mazgāt, un arī
kanalizācijas bedre ir pilna.

Virieša palagi, kurš savu pastarīti ik dienas ilgi
vizina velokrēslīnā,
jo par piesprādzētu viņš mazāk baidās.
Piesviduši palagi, mazliet pēc korvalola un pēc
konjaka arī.

Pusmūža virieša palagi, kura mamma joprojām
domā, ka pērt bērnus ir veselīgi.

Virieša palagi, kura meita ir izaugusi par
skaistuli un izziņās prasa naudu.
Viņa kautrējas aicināt draugus, jo mitekļis
izskatās trūcīgs.
Sieva un vecākais dēls visu laiku aicina draugus.
Vecākais dēls ir velokurjers un kreisais anarhists.

Virieša palagi, kuram tā patika ātrums, patika
peldēt zem ūdens un sniegoti kalnu gali
un kurš jūlija naktī domā, vai sanāks granulām
nākamai ziemai.

Parasta virieša palagi, gribētos viņu apskaut.
Nez vai līdzēs, ja apguļšos atkal blakus.

Mana virieša palagi.

Audzināšana

I
Zilīte, Draugs, Pionieris, Zvaigzne, Padomju
Jaunatne.
Nākotnes Balss, Čiņa, Padomju Latvijas Sieviete,
Skola un Ģimene.
Pravda, Literatūra un Māksla.
Avots, Liesma, Znamja, Novij Mir.
Atmoda, Diena, Labrīt, Nakts, Brīvība, Jaunā
Gaita, Aspazija, Luna, Družba Narodov.
Santa, Ieva, Una, Princese, Klubs, Žirafe,
Inostrannaja Ļiteratura.
Karogs, Rakstnieka Vārds, Staburags, Sirups,
Avene, Privātā Dzīve.
Ventas Balss, Latvju Teksti, Katoļu Baznīcas
Vēstnesis, Domuzīme, Tirraksts, Konteksts.
Rīgas Laiks, Carnikavas Novada Vēstis, Ilustrētā

Zinātne, Miliet Viens Otru, Mans Mazais,
Dari Pats.

II
Cālis, Sviesta ciba, Jeziiti.lv, Feministu forums,
Bērna vadīta ēšana, Bērna raudināšana,
Cieņpilna bērna audzināšana, Ventspils
Rakstnieku un tulkotāju māja, Rīgas
Katoļu ģimnāzija, PPII Laiva, Mājlietu sala,
Sekulārfranciskāņu ordenis, D27, Bolderāja,
Ascendum.
Žoklis, Augusts, Latvijas Disleksijas biedrība,
Mēs visi esam cilvēki, Latvijas Kultūrkapitāla
fonds, Māsas kalpones, Bron-Hits
Radionaba, Pēterpils pilsētas žīdi, Grupa
Sigma, Duets Sandra, Apgāds Mansards,
Svētie katrai dienai, LMA Dzejas katedra.
Punctum festivāls, Atrastās skaņas, Dzeja bez
robežām, Dzīvnieku brīvība, Humusa
komanda, Latvijas Animācijas asociācija,
Dzīve līdzās ostai, Starp mums, meitenēm,
runājot, Pilsēta cilvēkiem, Uzvedība lv,
Dzīvesbiedri, Sieviešu standaps, Mājdārziņš
Alfrēdiņš, Miļie bērni, lūdzu, iesietiet saviem
vecākiem ar lāpstu pa galvu!

***
Mūsu mīlestība ir iemiesojusies.
Mana papa smaidīs, tavas mātes mati,
tava vectēva spēks, manas mamma štruntīgie
zobi.
Tā izskatās pēc tevis un manis.
Pat viskašķīgākie radagabali, to ieraugot,
atplaukst smaidā.

Kad vakarā tā ir iemīgusi, mēs virtuvē
diskutējam.

Neviens nav pierādījis, ka neēst gaļu ilgtermiņā
ir veselīgi;
Feminisms nav prioritāra problēma Latvijā;
Kā man besī tie šķirotie atkritumi;
Tu pati varēsi vest viņu tik tālu uz bērnudārzu;
Jaunie konservatīvie ir oksimorons;
Mēs nevaram iztikt ar tavu algu;
Nebija nekādas jēgas arī no tavējās;
Es netaisos vēl vienu gadu te sēdēt kā cietumā;
Es viņu nekristīšu Vanaga baznīcā;
Tevis dēļ nepaspēšu visu izdarīt laikā;
Tava klusēšana ir pasīvā vardarbība;
Tu manipulē;
Tu pati manipulē;
Jāiet gulēt.

Tā mēs pusbalsi runājam virtuvē, nikni, stulbi
un sveši,
palikuši bez mīlestības.
Apaļiem vaidziņiem tā tagad šņākuļo,
pusnakti pamodīsies un tad mums vēl rādīs.

Kristiāna Šuksta

Aliņš pie nepabeigtas ugunskura vietas

Kristiāna Šuksta (1996) ir dzimusi Rīgā, augusti Juglā, bet vienmēr uzsver, ka nāk no Sēlijas. Pabeigusi kinorežijas studijas Latvijas Kultūras akadēmijā, tagad tās turpina teātra režijā; kā autore un redaktore darbojas laikrakstā *KonTEKSTS*. Dzejai un prozai pievērsusies 2013. gadā, kad pirmo reizi ieradās literārajā seminārā *Aicinājums, paretam kaut ko no sarakstītā arī publicē*.

***

pirksti kā skarabeji ripo pa rakstammašīnu
pārējie durvju šķirbā
šķīvis
plīst
deju zāle izplūst pa kurbēm

Koltreins paņem piecus
misiņa klučus
iesēdina vilcienā
Vācijas Rietumu virzienā
tenors nomīda altu
kaut kur starp expo un biennālēm
es dzirdu
kāds vēl domā
Elviss ir dzīvs
Ļeņins miris no prieka
orķestris tagad maksā dārgāk

***

Viņš grib, lai kleitas raksts uz viņas pakaramā
neizķertos kādā kļūmīgā vārdā, nesapīņķerētos
istabas piedūmojumā. Viņš grib, lai viņa
negribēšana nebūtu šķērslis katru dienu mainīt
kleitas, varbūt pat vairākkārt dienā mainīt kleitas
un nejūst par to kaunu.
Viņa grib, lai viņš uzdāvinātu gludekli un kleitu,
uz kuras birkas lasāms vārds, par kuru nejūst
kaunu un ko neprast izrunāt.
Es gribu, lai viņi abi reiz kopā aizietu uz
lielveikalu un pompozi neko nenopirktu un
lai visi pusaudži, kuriem būtu vajadzējis būt
stundās, un lai visas ģimenes, kurām būtu
vajadzējis būt ģimenēm, lielām acīm skatītos uz
tukšumu viņu rokās.

Es gribu, lai viņi apsēžas uz pēdējā vēl
neaplauztā soliņa lielveikala priekšā un kļūst par
pusaudžiem, un nezina, kas ir *Apvedceļš*, bet zina,
kas ir *Dzeltenie pastnieki*.

Es gribu, lai viņi nezina, kas ir *Dzeltenie pastnieki*,
es gribu, lai viņi ir pusaudži, kuriem būtu
vajadzējis būt stundās, bet tā vietā viņi nejauši
uzzina.

***

teatrālā nopūta, mana onomatopoētiskā
orķestra pirmā vijole

man vienkārši ir par daudz prasību, es
nogulšos puteklainā plauktā un tēlošu brehta
pirmizdevumu, kurš elpos tikai naktīs, kad mans
intelektuālis būs liķiera nolikts saldā zemeņu
miegā

bet tad es elpošu aizgūtnēm, tā, ka teātra
studentiem nāksies man dzīties pakaļ uz
ērenpreiss velosipēdiem, lai noķertu kādu domu
izmantotās literatūras sarakstam

***

morālas limfas nogulsnes satecējušas kājās, un
jaunības apņēmība vairs nav tikai izsmērēts
vārds uz plakāta, ko dusmās noraut no sev
nepiederošas sienas

kā nosaukt to stāvokli, kad ausis skan krievu
pankroks, cilvēku smaidi apkārt atgādina
slow-motion ainu no romantiskas filmas, bet
pašpīetiekamība ir milīgs apzīmējums gaidām
pēc kāda konkrēta, kurš neieradīsies?

skaista izbijusi dzejniece runā ar savu gudro
tālruni, un melnais izgriezums uz viņas kājas
tik labi piestāv manai slāviskajai skaņai, ka es
nespēju viņu žēlot

vēl viens vientulības elegantā stila iznesējs pie
blakus galdiņa vēro garām ejošās — nedabūjamās
vai varbūt sapņo par filozofijas studijām, akli
blenžot uz svaigi krāsotas sienas neveikli
uzzīmētajās sirsniņās; nosītiēt mani, ja viņš
nekad nav domājis, ka ir dzejnieks

aiz viņa viens ar sirdi uz svaigi krāsotas rokas,
un tas pat lasa (nosītiēt mani, ja ne verlibru) un,
pamanot manu skatienu, droši pēta pretī, okei,
viss okei, es atgriežos pie saviem krieviem

tā skatoties, pašpīetiekamība atkal nemanot
ir kļuvusi par vārdnīcās aprakstītu, iesaldētu
aksiomu

bungu dārdos ielaužas krītošas alus pudeles
būksķis, viss okei, tas tikai stīprina draudzību,
kāda normāla paskata meitene iedzer sidru no
glāzes, saliekusi roku elkonī mazliet par daudz,
lai slēptu randiņa neveiklību, viss okei, blakus ir
apsēdusies sievietē, kura vēl lasa drukāto presi,
un topošā filozofa lūpas sakustas, un rokas
sakustas, jo pie galdiņa pienākusi kāda sieviete
normālās drēbēs, un izbijusi dzejniece pienāk
pie manis, lai paprasītu cigareti

***

mēs būtu pārāk maksimālistiski apelsīnu sulai
un pārāk aizrautīgi citām tēmām
(bērniem āfrikā palīdzēs dievs vai ibumētins?)
un pārāk ignoranti savām personiskajām sāpēm
domājot tikai par to gudro, antiķo pilsētu
kura rigai bija kā pašpīetiekams un ģimenes
milēts brālēns
kura izauklēja kristapu kā vienu no mums
un daudzus vēl daudz lielākus
bet mūs nu ir atstājusi bez apelsīniem
un domas
ko tad darīt ar to koka vīru
un viņa lūpošo krāsu
un vīra sievu
un viņas birstošo lūpu krāsu
un pieciem mazmilētiem āfrikas bērniem
un tādu smalku sniegpārslu monētām apbārstītu
rigu

***

piecdesmit četri procenti cilvēku atkož melus
piecdesmit procenti to dara laboratorijas
apstākļos
piecdesmit četri procenti cilvēku skatās pa kreisi
piecdesmit tur arī aiziet
daži aizsedz muti (daži no žāvām)
piecdesmit procenti sarkst, kad nevajag
piecdesmit četros tas nenozīmē neko
piecdesmit procentos gadījumu es uztraucos,
kad nemeloju
deviņdesmit gadījumos es meloju
deviņdesmit procenti cilvēku ir iegūgļējuši, kā
noteikt melus
viens procents tic

***

Atbilde uz Annas Auziņas dzejoli *Mans vīrietis ar
jūras acīm rietā* — atbildi uz Andrē Bretona dzejoli
Mana sieviete ar ugunskura matiem

mana vīrieša vaigi ir bļodā nejauši iemestas olu
čaumalas, bet acis ir tās, uz kurām čaumalas pēc
tam likt

mana vīrieša rokas ir enkuri piemājas diķi, kurus
izmetis zīdaiņa torss
mana vīrieša pirksti ir zivtiņas, par kurām visi
zvejnieki aizmirsuši
mana vīrieša acis ir pati peļķe

mans vīrietis dekorē ikdienu ar ūdens
apglāstītiem stikla gabaliņiem, bet manu ikdienu
ar nolūzušajām šķautnītēm
mans vīrietis nelāpis savu apakšveļu, bet man
pie svārkiem piešūts atsvariņus, ko sazadzies
mammās zāļu skapīti
mans vīrietis krāso uz audekliem patmīlību, uz
māju sienām pašpārmetumus, bet manā sejā
velk pa vienai linijai
mans vīrietis cenšas, viņš nopērk visas astoņas
tortes, bet aizmirst vienu svecīti
mana sieviete arī cenšas, bet aizmirst mājās
iepirkumu sarakstu

***

grants uzkalni kā saguruši adamāboli dziļā
naktsvijoļu miegā valsta mani no sāna uz sānu,
neļaujot ieskatīties mašīnista acis
es grozu dzelzceļus ar diviem pirkstiem kā
sapņus bīda dežurants, blakus būdelē apskāvis
grīdu
kāds skrien man pretī ar karodziņiem
apdrupušās rokās un rāda apstāšanās zīmi,
varbūt es atcerēšos izsēdināt savus neredzamos
pasažierus, pirms ciklops vilciens ar spožo aci
iemetis logā pārgaismotu nopūtu

***

metāllūžņu rēģi bāž rokas un kājas ārā no
vectēva kartupeļu vagām
pats vectēvs, jau sen miris, pabāž galvu no
pažobeles
es savējo iemērcu plivurpuķēs
1,5 l ūdens un taisīt jogu
darbu saraksts elpo kā persietis dziļajā miega
fāzē
mitri palagi izelpo pelējuma smaržu
lieveni pieveicis goliāts baldriāns
čūska klupina rēģus un apšļāc ar ūdeni
putni iemācījušies visus dzeza akordus
spāņu zābaciņi krājas kaudzē pie tukšiem «mūū»
aliņš pie vēl nepabeigta ugunskura
miegs patur apskāvienā neveikli ilgi
neprotu sabalansēt lauku balli un
caurstaigājamo biklumu sevi

Ruta Štelmahere

No cikla *Irdenie pieminekļi* (Mazā mākslu neskaidrojošā vārdnīca)

Ruta Štelmahere (1965) — latviešu dzejniece un gleznotāja. Skolo jaunus māksliniekus Jēkabpils Mākslas skolā. Publicēti dzejas krājumi *Ieskaties sēklai acīs* (1998), *Klēpis* (2011; saņemta Latvijas Literatūras gada balva) un *Krekls* (2016). Top jaunais krājums. *Domuzīmē publicētā cikla rakstīšanai saņemta AKKA-LAA autora stipendija.*

A

AINAVA

aiz apaļiem akačiem lēkā saules bumbiņa
atsitas mākonī cietā kā akmens
nāk atpakaļ šļakatas mētādama
savanda upes likumu sakuļ vēsmas un viļņus
aiz likuma nopil gar upes kuplajiem gurniem
kļūst vēsi mēs uzvelkam tumsu

ABSTRAKCIONISMS. Polloks

gaišpelēkā sniegā ieputināts satekpunkts
horizontālas vertikālas un diagonālas atvadas
šļakst mašīnas krāsu drezīnas
triskrāsu čūskas tinas ap Polloka roku
aizkrāso viņa cigāru tad seju
līdz viņš pazūd milzīgā ņudzošā odžu ligzdā
kur krāsa dzemdē krāsu kur krāsa kož astē krāsai
glābēja ziema izpērk *Depo* visas baltās krāsas
bundžas

B

BAROKS

Jūsu vijīgā viesistaba izplešas paplātēs tiek
pasniegtas dzejas
Un mūzika puto tik ļoti, ka lejot glāzēs šļakst
viesiem uz sejas
Reimatisma saliektais sekretārs, sofa un krēslī
dejo lēno deju
Jūsu pielūdžēji iznirst iz tumsas kā strutas no
dziļas rētas
bet zem jūsu skatienu ledus nav iespējama
zemledus zveja

C

CITADELE

Vējš sausu dzen no jūras
caur acīm sāli sūru
un tiek pār prāta mūriem
pa cilņiem kanelūrām

vējš karstu dzen ap stūriem
caur lūkām sikām rūtīm
milzt nobadējies grūtums
kā žurka izēd krūtis

kā uzcelt sirdij mūri
kam netiek cauri rūgtums
stāv Kristus vidū jūrai

D

DELFI KAUJAS RATU VADĪTĀJS

jūsu statuju ieskaus nenogurdināms nogurums
kad sešdesmit paaudžu kauli būs sadrupuši pret
jūras asajiem stūriem
caur jūsu acu dobumu tuneļiem joņos gadsimti
kā uzvarētāju zirgi
lidos kraukļi un lidmašīnas bruņumašīnas tanki
bet mātes mūžīgi mazgās baltu zīdaiņa veļu
metāla jūras krastā
un autiņus klās jums uz sejas

DADAISMS

strādnieku ielā kur viļņojas gaiss
skan dada mūzika spīd ripzāga vaigs
žvadzoņa dārdoņa svelpoņa vaids
strādnieku ēdnīcai nosaukums Maijs
sarkani aizkari ieskābis gaiss
taukainas trauku lupatas smaids
strādnieku klubā dej iznesīgs maiss
ar kolhoznieci bet strādnieks gaist
strādnieku jūrā kur cilājas laiks
brien mēness peldēties kas viņam kaiš

F

FOVISMS

mēs — divas novecot sākušas sievietes uz zila
soliņa
piesmakušā dārzā starp sarkaniem kokiem.
aiz muguras klepo auksta, zaļgandzeltēna
slimnīcas siena.
elpojām to kā mūziku, katra izelpa iegravē
švikstu vakara mizā.

atmiņā atveram durvis uz gaisīgām, laimīgām
dienām,
sarkana zīda istabām ar zaļganiem ornamentiem
uz sienām, zefīra kastēm, augļu šķīvjiem,
mīļoto vīriešu melnziliem matiem,
viņu oranžām, kūpošām miesām un lillā ēnām,
kas palien zem paklājiem.

mums garām pa celiņu dodas tumsnējs, sevi
iegrimis ārsts ar melnu lakatu ap kaklu.
ienākam atpakaļ laikā, vienai no mums (tev vai
man?) atraisās sarkana josta, ar kuru pārsiets
pelēkais slimnīcas vateņa halāts,
tad noslid pie kājām kā asins tērcīte sniegā

G

GOIJA. *Kurlā māja. Melnie gleznojumi*
kad Kungs novērsa vaigu
viņi grāba tumsu ar skropstām ar dakšām un
grābekļiem
ar karotēm lāpstām un ekskavatoriem
grābtin grāba akli kārpīja tumsas zemi
saskaroties pirkstiem un acu āboliem
viņi ēda tumsas siseņus pilnām mutēm
izbaroja melnajiem stārķiem tumsas vārdes
peldējās biezā un lipīgā tumsas upē
tumsa bija nenovelkama neatdalāma

I

IMPRESIONISMS

piecstāvu kanelūra
gaisma velk staru strūgas
atspulgus gaisu un dūmus
strūklakā vasara brūna
stroncija dzeltenām lūpām
minūtes šļāksies un plūdis
saglumējušās sūnās
pasmelsim tumšzilās krūzēs
dziļās kā nakts un rūpes

K

KALIGRĀFIJA

man salst jūsu rokas, daiļais arhitekt, ironiskais
inženieri, mākslas pazinēj
man salst jūsu falangas, kas tur pulti, datora peli,
vīna glāzes kājiņu,
pneimatisko āmuru, skrūvgrieža spalvu
man krampji jūsu delmos, kas neguļ, nemierīgi
grozās palagu arhetipos,
jūsu augšstilbos, trinoties ideju cietajos ķebļos
jūsu elkonis asais spiežas pret skrejceļu gludu
nakts lidlaukā jūsu pieraksti saplūst ar gaismas
stabiņiem rudiem

KONCEPTUĀLĀ MĀKSLA

jūsu labi pārdomātā izstāde ir aizsalusi
varbūt tā dzīvo savu dzīvi kā koncerts ar rūpīgi
iestudētu klusumu
lupa un tālskatis palielina milzīgu caurspīdīgu
tukšumu
ar neregulāras formas iesalušiem burbulišiem
jums vai varbūt mums vajadzētu to atkausēt un
pamēģināt iekāpt upē

L

LAIKMETĪGĀ MĀKSLA

braucu vienā mikroautobusā ar
Gintu Gabrānu un Zālesstiebru Grābekli
Miķeli Fišeru un Planetāriju Šiferu
tiek nojaukti modeļi dodamies papildinātā
realitātē
kurā nesaskatu viņu sejas
Inga Šteimane smejas klausulē kas pārtop
par debesskrāpi
braucu kopā ar sasietiem olvadiem
tetovētām krūtīm

Mētra Saberova zem riteniem
operē ceļu spalgi iekaucas skalpeļa bremzes
kas te tik laikmetīgs
laikmets ir miris

M

MATISS

vājprātīgi sarkana istaba aizturēja kliedzienu
no spriedzes sasprāga zila vāze ar dzelteniem
irisiem un salātzaļi āboli
mežonīga kontrastaina mūzika sadalījās skaņās
vieglas plaisiņas izplatījās no sasārtušu sieviešu
sejām
uz pleciem un krūtīm vēderiem kājām
plaisas pārvietojās tālāk pa grīdu
izkāpa no gleznas un lēni tuvojās
muzeja uzraudzei skumjai meitenei ar iedomātu
rozi

P

PETRAKOVA

***

Irinai Petrakovai (mūsdienu krievu māksliniece
grafikē, performanču, asamblāžu autore,
tēlniece)

plankums kas sūcas
no dziļumu tumsas
pa šauru spraugu
kļūst lielāks par gleznu
un nopil uz grīdas
šausmās to vērojot
izplešas izstāžu zāle
mēģinu iepazīt sevi
pēc formas un krāsas
kas vienādiņ mainās
ši ir izstāde vienai personai
tās esamība tiek rūpīgi slēpta
pat no ģimenes locekļiem
aizaugušas siltumnicas vistālākā kaktā
tikai Kristus tur neielūgts ienāk
es biju nokāpis tavā tumsā viņš saka
ši ir forma no vēl neizveidotas pasaules
kuru tagad jau skārusi gaisma

R

ROTKO ainavas

pasludināt rīta palagu melnā upē līdz parādās
oranžas krastmalas zilās ēnas sarkani lauki
ar mēļiem krūmāju četrstūriem

sārtām zosīm zaļoksnos ziemājos
zilbaltiem pirmā sniega gulbjiem

pasludināt melnu upes lupatdeķi balta audekla
jūrā
un apgulties uz tā
kailo galvvidu kā mēnesi pavēršot pret nakti

Andra Tēde

ko tu darīsi
ar savu
vēsturi

Andra Tēde (Andra Teede, 1988) ir igauņu dzejniece un dramaturģe. Dzejā debitējusi 16 gadu vecumā, vairākkārt nominēta Igaunijas Kultūrkapitāla fonda Literatūras balvai. Raksta dokumentālas lugas un kopš 2014. gada ir Igaunijas TV senākā seriāla *Laimes iela 13* (tiek rādīts no 1993. gada) scenāriste.

*
no mātes puses mēs jau desmitā paudzē
dzīvojam galvaspilsētā
un tāpēc ir grūti pateikt no kurienes es nāku
es nāku no deviņdesmito gadu maizes rindas
un kanādas radu pakām
no tās dienas kad varēju uzvilkt pirmo
neilona kurtku ar krāsainām spiedpogām
es nāku no Somijas plastmasas maisiņa
kuru pēc iepirkšanās tirgū mazgāja un locīja
līdz vairs nebija saprotams vai tas
sarkanais pleķis ir ziemsvētku vecis vai
zemenītes

es nāku no vecmammās mācības
vienu kabalakatu likt uz radiatora un kamēr
žūst
šņaukt otrā bet pirms aizmigšanas mest mutē
cukurgraudu

lai salda garša līdz rītam
es nāku no mūžīgās taupības un apdomības
līdz beidzot pati ar savām bērna rokām
sāku aiz virtuves galda krāt garoziņas
jo ja nu patiešām atkal sāksies karš
karš nesākās uzradās faraonskudras

dažādas grāmatas stāsta par to
ko igauņim nozīmē viņa mežs un viņa zeme
bet mans mežs ir padomju arhitektūras brīnumi
tallinas guļamrajoni kur dzīvoja visa dzimta un
visi cilvēki kurus es pazinu un
sākās un beidzās visa pasaule trolejbusi
kas vēl nesmirdeja pēc mizalīem un
kuros vēl negulēja narkaši
kur es satiku savas dzīves pirmo virinātāju
un mēnešbiļetes izskatā saņēmu pirmo
neatkarību

ikarusi februārī kad cimdu neslēptie pirksti
salipa ar apledojušo cauruli reizēs kad
cimdi atkal bija pazuduši
un cimdi man bija pazuduši vienmēr
par to es no vecmammās protams dabūju

viena kaimiņpuikas tēvu tepat mājas priekšā
nošāva

tas bija pilnīgi parastā dienā
un cita tēvs galu galā tomēr iesēdās cietumā
trešā tēvs reizēm kā krāpnieks pazib
kriminālajās ziņās
un es to visu ņēmu kā loteriju un cerēju
ka vismaz mums jābūt kādai laimei ja jau
nevienam

citam tās laimes šeit tallinas guļamrajonos nav
mūsu laime bija kaķēnos pagrabā zem
siltumtrases
un savvaļas atraitnītē kas auga starp garāžām
plaukta grāmatu smaržā un tajās dienās
kad vectēvs man iemācīja pa kādai dziesmai

tās pasaules no kuras es nāku vairs nav
labi vien ir jo visi to ienīda
reizēm pretī nāk kāda tās smarža
ja miskaste nemazgāta vai kāds ēd vārīto desu
vai dzelzceļa stacijā saplisis trīskāršais
odekolons
tomēr tie ir tikai izņēmumi

cilvēki kuru sākums un vēsture sākas mežā
vienmēr var atgriezties mežā jo
mežs tiek sargāts un saudzēts
bet mani trolejbusi ir aizvesti lūžņos
manu ikarusu vairs nav pat muzejā
un nav vairs kur atskatīties
tikai uz priekšu visu dzīvi dzīvo tikai uz priekšu
kur tu tā nonāksi

kur tu nonāksi ar savu taupību
kur tu iesi ar savām siļķes kažokā receptēm
tu proti sekundes laikā ar nazi un dakšiņu izfilēt
ķilavu

bet kāds tev istajā pasaulē no tā labums
ko tu darīsi ar savu vēsturi
un tās dziesmas jau arī vairs neviens nedzied
standarti aug un istāki ļaudis ir viņā saulē
un tie kas nav tur
tie tāpat vien izklist

*
kad es reiz būšu bagāta
tad nopirkšu trauku mazgājamo mašīnu
tas tagad ir pilnīgi droši
trauku mašīnu vau kas tas būtu par notikumu
kā es tur mazgātu glāzes un krūzes
šķīvjus un mērces trauku ziemsvētku laikā
pankūku pannu svētdienas rītā
un šotiņu glāzes ja vakar bijis baļļuks
kaut gan patiesībā

patiesībā jau es neko nemazgātu
tieši tur arī ir visa jēga

redzi trauku mašīna tas ir kas tāds
kas skaidrāk par jebkuru citu pateiks
ka tagad tu
miļo andriņ vienkāršs cilvēks
šmucīgs bērnelis no viena guļamrajona
tīnis ar saplēstām kedām no cita
sausajā atējā salstoša studentīte no tartu
zobus sakodusi topošā dramaturģīte tallinā
tagad tu esi kaut ko sasniegusi
un tur tajā vietā stāv trauku mašīna

un nav jau runa tikai par mašīnu
tu saproti ka jābūt arī virtuvei un mājai
pašai savai nevis irētai
jo kurš tad investē saimnieka ipašumā
jābūt virtuvei kurai cauri nepūš vējš
drošībai ka tik drīz nevajadzēs pārvākties
jābūt arī ģimenei kas sasmērē bļodas
patiesībā dzīvei kuras centrā ir viena mašīna

ak manas dārgās ciltsmātes
jūs kas berzāt likām mugurām
jūs kas raizējāties sakniebtām lūpām
jūs kas gadsimtiem cietāt
stundām ilgi turot rokas aukstā ūdenī
kamēr citi jau gulēja ja es varētu
es aizvestu arī jums trauku mašīnu
kaut vai uz viņsauli pirmo republiku

kādu gan ģīmi jūs rādītu
nekādu protams jo redzi
jūs dzīvojāt laikā kad ne sapņos nerādījās
pirms revolūcijām
pirms tiesībām balsot
pirms brīvās pasaules
pirms ikeas kataloga manā brīvi izvēlētajā
viedierīcē

es starp citu pazīstu jau diezgan daudzus
kam mājās ir trauku mašīna
goda vārds es nemaz nepārspilēju
viņi visi ir ļoti veiksmīgi un laimīgi
viņiem ir drēbes kas jāgludina
viņiem ir istas darbavietas uz kurām
viņi no rītiem dodas ar mašīnu
izdzēruši kafiju par kuras grauzdējumu
un izcelsmi viņiem ir viedoklis
tādi smalkāku aprindu ļaudis
līdz šim mūs nekas vienojis nav
taču tas mainīsies mainīsies tā ka nokūp
līdzko es būšu bagāta
pagaidiet tikai

ak tu mana trauku mašīna
zini es reizēm skatos uz tevi
interneta veikalos
un reizēm arī istajos veikalos
ja man sanāk iet garām

un dažkārt pat sapnī
zini ka drīz es nākšu
precizāk līdzko kontā būs lielā nauda
pēc maniem aprēķiniem tam kaut kad jānotiek
pārveidīšu tevi mājās un likšu pievienot
tu klusitēm attvaicēsi un noskalosi no pannas
taukus
mājīnieki tikmēr mazliet pavaļosies un tad
ja arī tad es nebūšu laimīga
nu tad es nezinu

nu tad es tiešām
tad es patiešām vairs nezinu

*
agri no rīta atkal vējš
tāds kas tev iepļaukā seju
ēju garām vecajai preču ostai
nopūšas ceļamkrāni pret piestātņi okeāns
plaukšķ

uzreiz arī apmaldos autobuss nenāk
itin neviens cilvēks pasaulē
nezina kur mani meklēt
itin neviens nemāk parādīt ceļu
uz stūra ir sarkans pabs
kur kafiju netirgo bet pinte ir
lētāka nekā puse man tiek skaidrots
no trim mutēm es noskaitu centus uz letes
vairāk šai pabā runāts netiek
daži medību suņi guļ
kamīna priekšā virs kamīna
platekrāns ar detektīvu seriāliem
iekšā stipri sit dūmus
tas ir tik mājīgi un labi
skrubīnu marinētu olu ar čili un
neceļu telefonu tas ļauj cerēt
ka mani tiešām neviens nesadzīs rokā
lai viņiem šķiet
vienmēr jau šķiet ka esmu
vai nu skolā vai veikalā
kur vēl tāds jauns cilvēks varētu būt
kaut gan patiesībā būsim godīgi
parasti blandos kādas ostas apkaimē
katrā ziņā
pēc pāris pintēm ir dienas vidus
istais laiks atgriezties gulēt
tad rītdiena pienāks ātrāk
to taču tu man iemācīji
sen sen mūsu pirmajā vasarā
tā ir vispareizāk dzīvot
lai rītdiena pienāktu ātrāk
veiksmi visiem uz drīzu redzēšanos
es uzsaucu atverot smagās durvis
atbildē suņu smilksti un malkas sprakšņi
tas ir viss
liķis tā arī netika atrasts

Antons Tensers

maniem strīpainajiem draugiem

Gripkes un ko. vientulība

***

sausās smiltis nesanāk stūri
misters Grifins savēlk acis un viņu novēro
kamenes sausā pakaļa baltegles čiekurs
tā iesākās kolekcionāru draudzība
laulību saites sezonas pirmā sākotne

Gripins un kāpostu baltenis
atvēra sezonu saplēsa volāniņu
retas sfēras, dabu tik tikko dzird

pludiņu nogulēja ausmas aizņemti
izklaidīgs skatiens, it visur gaiss

starp pludmales dražām čiekurs un spalvas
kātiņš
jūras briži, sikumi reti

tas tak pliksis lūdzu klušu
tukšs krasts, plus minus kāpostu baltenis

debesīs ar' laulājas, Mister Gripin
es noteikti piecirtīšu, teic

Grupfina daba trīc
man patika, saka viņš, izlikties, ka pasaule bēdu
mākta
asara notek man no sejas
bet no tās sejas notek ar'

kāpostu baltenis divais izlaiž garu uz sāniem
viens spārniņš smiltīs, bet redzams, trīc otrs
vai tā ir tik neizbēgama — agonija? —
satraucas Ripings,

uzmīt tai virsū un izglābt... — atlaist un glābties...
lūk piemērs dzīvai saskarei ar dabu
pirmo grēku šai sezonā pastrādāt
bet pēc tam palūkoties, kā ies, varbūt laivu
izgrebt

Grupfin kuš, nāve jau cauri
viegla brīze piepūš brīvos spārnus tai pakaļ

No kapteiņa Garbino privātās sarakstes
zini, diena saules kā bieza piena pielietā
vai patiešām es arī šo dzīvīti nodzīvošu kā
radikālis

man galvā ir milzoniģs garadarbs
esmu gatavs to pārrunāt

piens un moluski kokosrieksti pienapuikas
te dravā, kā zinies, ir par ko pajokot

maniem strīpainajiem draugiem sakrājušās
skumjas
bet skumjām traucē darbiņš no zieda uz ziedu

zini, arī slepkava reizēm mēdz kļūdoties
ko gan sagaidīt no manis un mums, parastiem
mirstīgajiem

noslēdzot jāatzīst ka esmu uz mūžiem tavš

ieslodzīts gaidu no tevis ziņas

Šausmīga migrēna
kā bite graudiņos sirupu savāc
tā Prigins atpleš rokas
un sagrābj akmentiņus viendabīgā kurgānā
šos sirdij tik miļos akmeņus un lāses

bieži viņš tos uzskaita
pārskatos raksta: saveltās dabas šķembas
un cik vareni no kurgāna augstumiem
var aplūkot apvidus ūdenszāles

bet pie sevis vīrišķo oli viņš dēvē par pjotru
bet sievišķo oli par marinu
prāto, uz oļiem šagrēns, uz sirds migrēna
pārļaiž skatu stihijai un vējš
prāto, kas pie velna
čukst: lops, lops tu tāds.

Vai dieviņ Grīnpeper
Grīnpeper, Grīnpeper,
nevienam nebūs tevi atrast
zem priedes melnās
kam gan tevi saprast

kas tavas asaras sadzirdēs
kurš par tevi atskaiti uzrakstīs
noticēs ka čaulītes šīs
bijušas tavas acis

otrā salas galā lapsene kucei
iedzēla vai bite
kļuva Grīnpeperam kuces žēl

tik neviltoti tās žēl
vai dieviņ kāds muļķītis

Ripings, kā šķietas, ko sataustījīs
rikstnieku kungī, šais smiltīs devušies
pludmales dienestā jūs atdevuši savu virsniecību
jūs meklējāt noraktu diagnozi, bet viss tik
vienkārši bij
un uz jūsu kapiem pjotrs un marina gul

jūs, egles čiekura kundze,
jūs, darbīgie zumošie dzimtļaudis
un jūs, volān volān, spalvas sirmās
un ar jums gaišā piemiņā odkāpurs

Aleksandrs Anaševičs

No Poļu dziesmām

*
es izvēmos pēc parsifāla
kāda svētlaime
kāda ilga miršana
mani vēmekļi aizlidoja kosmosā
tur, pie melnajiem putniem
uz planētu arkturs
man kļuva nelabi marijas teātri
nav kam izgredt nelaيمي manu
no rokām piķa septītnieki birst
ar nullēm uz augšu metamkauliņi krīt
man kļuva nelabi aiz niknuma kas iekšās virst
gribas visus gabalos saplosīt
naktis rādās sapņos draudzenes kailas
tas ir uz nāvi
ārsts man to pateica gultā
zārcinieks man to pateica kapā
konduktors man to pateica tramvajā
zaglis to pateica man kabatā ielidis
viņi visi tver pēdējo elpu, nu būs viss

*
starp krieviju un poliju, starp krakovu un
maskavu
gāja nāve, ar roku sirdi man aizskāra
gāja, lūkoja visu acim stiklainām
lūdzās: uz pēterburgu uz trim gadiem mani laid
tikai tur es laimīga būšu
tur holera, mēris, draņķīgs laiks
tur pūļu pūļiem melna miroņu tauta vaid
bez tērauda bārdas naža vai cirvja nav it neviens
man pie kājām tie noguls kā nopļauts siens

atradišu jūs kaut no zemes apakšas un sastatišu
pa rindām jūs pārskaitīšu
man tik jūs kolekcionēt, man noteikti
jāteic atvadas jums, jo man noteikti
kā nākas no jums jāatvadās
un atkal jānorok paaudzēm jaunām

cik īsa mums dzīvīte, bet parādi gari
baiļojos, tas galvenais, kas man jums jāpateic
es uzgāju patogēno zonu, nebūtu es Ripings
au, kungī, es sataustīju metāla detektoru

ņemšu līdzī tevi arī ja tik
man par labo roku kļūsi drīz
dancosim impērijas laukumā, virs ņevas
aleksandra kolonnā ar galvu skriesim
vemsim, masturbēsim, izkārnīsīsimies, smiesim
kā imperatora āksti
laid mani uz pēterburgu, sirdi sev turēt būs gana
es, nāve tava, lūdzu: atdod mani nāvei manai

*
kā romas pāvests visu poliju izstaigāju
zelta uguņi pierē dega
ļaudis skatīju no velna rata
grieza tos alkohola tornado
izgrieza heroīna sals
piena pulveris, sakults putukrējums
mani mani neaiztieciat, ar savu nāvi vien
maigojos
skābē peldinos
kanalizācijas lūkās naktīs nolaižos
nebie dē mani ne pārkonī ne ugunīs
es kā astotās dienas adventists
baltā parādes jaciņā smoku nost
zvanu tornis mans nodedzis
man ne salst, ne karsti, ne sār
nu divdesmit septītā poļu pulkā es dienu
katoļu krusts no kazarmu griestiem man
uzkritis uz pieres
manā galvā gatavā izgāztuve
slava, tev mani vairs nepazīt

Pasaule sev pašai

Ar rakstnieci Ingu Žoludi sarunājas Guntis Berelis

Inga Žolude (1984) — proziste. Studējusi angļu filoloģiju Latvijas Universitātes Moderno valodu fakultātē, ar Fulbraita stipendiju papildinājusies Dienvīdīloisais Universitātē ASV. Publicē prozu kopš 2002. gada, astoņu grāmatu autore.

Guntis Berelis (1961) — prozists un literatūrkritiķis. Sešu prozas un trīs kritikas grāmatu, tajā skaitā romānu *Ugunīgi vērsi ar zelta ragiem* (2007), *Vārdiem nebija vietas* (2015) un stāstu krājuma *Es nekad nerunāju muļķības* (2018) autors. Periodikā publicējis ap 700 recenziju, eseju, interviju ar rakstniekiem.

Ingu Žoludi (36) pirmoreiz intervēju pirms desmit gadiem, bet vēl pāris gadu agrāk viņas debiju prozā vērtēju kā itin cerīgu, vēl vairāk — prognozēju, ka no viņas turpmāk varētu gaidīt ko iespaidīgu. Nojauta mani nav vilusi, šodien Žolude ir viena no savdabīgākajām un ražīgākajām savas paaudzes rakstniecēm Latvijā, nu jau astoņu visnotaļ cienījamu grāmatu autore, un viņas proza tulkota vācu, angļu, slovēņu, zviedru, čehu, ungāru, lietuviešu, armēņu valodā. Ne sevišķi klātesošā skaļās sabiedriskās norisēs, viņa savas pārdomas pa laikam izsaka kādā kultūras medijā. Tomēr būtiska viņas laika daļa atvēlēta rakstniecībai, un tas raksturo Ingu kā nopietnu, mērķtiecīgu cilvēku.

Tavā prozā, sevišķi abos pirmajos romānos, viscaur lien laukā urbānā vide. Bet ne Rīga. Tā jūtama stāstos. Vai tur ir bērniībā piedzīvotā ietekme?

Esmu dzimusi Rīgā, bet bērniībā katru vasaru trīs mēnešus dzīvoju laukos. Kristīnei Ulbergai ir romāns *Tur*, kura darbība norit pie Vadaiņu purva, un tas ir tieši blakus. Tāpēc šo grāmatu lasīju ar citādu skatījumu. Tajās mājās bija dzimis mans vecaistēvs, vēlāk māju atsavināja, tad atkal atguva, un tad tur dzīvoja mans krusttēvs. Viensēta meža ielokā pie ezera, tuvākie kaimiņi — kādi četri kilometri, autoveikals — seši kilometri... Ļoti idilliska, neskarta vieta. Varbūt šī bērniības vieta ir devusi to maģisko izjūtu, kas manī ir un kuru ierakstu savos tekstos. Pirms padsmīti gadiem māju pārdeva, uz ilgu laiku palika tāda zaudētās paradīzes sajūta.

Bet uzaugu tagadējā Skanstes rajonā. Tā bija maza koka mājiņa, apkārt dārziņi, tātad nevis urbānā Rīga, drīzāk zaļā nomale. Dārziņos lasījām

puķes, skraidījām pa pagalmiem... Gluži tā, kā esmu to aprakstījusi krājuma *Mierinājums Ādama kokam* stāstā *Krītiņu princeses*. Brīvdienās vecāki mūs ar māsu veda uz muzejiem, pastaigās pa Vecrīgu un parkiem...

Vai ir palicis prātā, ko tu tolaik lasīji?

Mazpadsmīti gados ļoti spēcīgi izjutu Remarku, kā jau daudzi tiņi, izlasīju visas grāmatas, kas atradās vecāku bibliotēkā. Mans opis lasīja daudz un ļoti ātri, kaut ar intelektuālu darbu nekādi nebija saistīts, vienmēr brīnījās — kā, viņš jau grāmatu ir izlasījis? Opis atbildēja — ko nu tur, es izlasu sākumu, izlasu beigas, bet vidu pa diagonāli. Man tas likās ļoti smieklīgi.

Jau agri bija nojausma, kaut varbūt to īsti neaptvēru, ka tas, ko darišu, kaut kādā mērā būs saistīts ar valodu. Skolā man padevās visādi rakstu darbi. Vecāki jau no bērniības mēģināja iestādīt galvā, ka man jābūt tulcei, jo man gluži labi sokas ar valodām.

No tulces līdz rakstniecei tomēr ir pamatīgs atstatums.

Tulkošana nebija gluži tas darbs ar valodu, kas bija manā nojautā. Trīspadsmīti, varbūt četrpadsmit gados sāku pierakstīt savas izjūtas pantīņu veidā un turpināt skolas sacerējumus, rakstīju klādē stāstus... Bet nezināju, kā top literatūra. Un man arī nebija domas radīt literatūru, es vienkārši rakstīju. Kad tos pārrakstīju tēta darbā ar datoru, viņa kolēģis, kurš bija gleznotājs, teica, ka kaut kas taču ar to ir jādara — kādam jāparāda! Un tā es parādīju un nokļuvu jauno autoru seminārā.

Vēlāk sāku lasīt arī krieviski, vecākiem bija daudz krievu grāmatu, kas tagad pārceļojušas uz maniem plauktiem. Vēlāk, jau tūkstošgades sākumā, mācījos angļu filologos. Man bija divi varianti — angļu filologi vai baltu filologi. Brīdī, kad bija jāiet uz baltu filologu iestāšanāsmeniem, uzzināju, ka jau esmu uzņemta angļu filologos, un nevienu brīdī nenožēloju, ka toreiz neaizgāju uz baltu iestāšanāsmeniem.

Par anglofilu es tevi nesauktu, tomēr angļu un amerikāņu kultūras klātbūtne tavā prozā jaušama. Tīri intuitīvi tas ir jūtams tavos pirmajos romānos, stāstos gan mazākā mērā. Varbūt tas ir viens no iemesliem, kāpēc tavš pirmais romāns *Silta zeme* 2008. gadā bija tik atšķirīgs no tābrīža latviešu literatūras konteksta?

Mani vienmēr ir interesējis īpatnējais, svešādais, oriģinālais, jaunais, un tas ir izpaudies pilnīgi visās dzīves jomās. Intuitīva tieksme apjaust un izzināt to, kas ir aiz redzamās ikdienā atrazotās un reklamētās virskārtas. Man nekad nav šķīstis pašsaprotami akceptēt to, kas ir vairākumam, — man nekad ar to nepietika, it kā tajā nebūtu nekādas dzīvības. Man vienmēr ir liecīgs, ka ir jāpaskatās, kas vēl ir, kādas vēl iespējas pastāv. Tā ir aizgrābjoša sajūta — radīt to, kā nav bijis. Viss atkarīgs no atskaites punkta.

Viena no manām pirmajām darbavietām bija

«Rakstnieki vispār raksta par to, ko nekad nav pieredzējuši un kur nekad nav bijuši. Rakstīšana un idejas ir intuitīva un mistiska padarīšana,» atgādina Inga Žolude. Foto — Matīss Markovskis

saistīta ar starptautiskiem projektiem, un sanāca ļoti daudz ceļot, tās lielākoties bija isas vizītes dažādās Eiropas pilsētās. Tā visa pasaule kļuva par manām mājām, un pieredze no visas pasaules kļuva par manu pieredzi, un tā savukārt par manu tekstu materiālu. Varbūt tāpēc man nav interesanti tādi koncepti kā robežas, nacionālās identitātes, nodevas zināmām tradīcijām... Bet manu darbu varoņi iegūst īpatņus personvārdus, kas nav piesaistīti konkrētai nācijai, tradīcijai, jo cilvēku būtība ir tāda jebkurā pasaules pilsētā un mēs esam līdzīgi nekā atzīstam.

Pieļauju, ka diezgan pamatīgi tevi ietekmēja laiks ASV. Kā tu tur nokļuvi, turklāt laikā, kad Amerika daudzām jauniem cilvēkiem vēl bija tāds augsts mērķis?

Manā dzīvē diezgan daudzas lietas ir veidojušas kā apstākļu sakritība. Es nesapņoju par Ameriku, un man nebija mērķa kļūt par tulci. Viss notika pavisam vienkārši — pēc maģistra angļu filologos izlasīju sludinājumu, ka ir iespēja pieteikties Fulbraita stipendijai. Darba vadītāja pavēstīja: tu nekad mūžā neko tādu nedabūsi, ir ļoti augstas prasības, turklāt humanitāros studentus tur neapbrāt ņem preti; politika, finanses — cita lieta. Zini, kā bērnam — ja pasaka, lai viņš dara to, bet nekādā gadījumā nedara šito, viņš ņems un no-teikti izdarīs tieši šito. Laikam ar mani bija līdzīgi. Laimīgi kļuva par stipendiāti un 2008. gadā,

dažas dienas pēc *Silts zemes* izdošanas, aizbraucu studēt doktorantūrā.

Studēju Dienvīdīloisais Universitātē Ilinoisas štatā, tuvākā lielākā metropole bija Čikāga, bet sanāca arī pabraidīt pa citām vietām, un varbūt tie iespaidi pēc tam parādījās arī manos darbos. Universitātes ēku kompleksā bija viens foršs stūritis, tāda kā brīvā zona, pāris galdiņi, krēsli, tepīķis, klavieres, kuras varēja spēlēt ikviens, un es uz turieni gāju ļoti regulāri ar domu, ka tā ir vieta, kur man jāraksta. Sēdēju un rakstīju, tur arī tapa daļa no *Mierinājuma* stāstiem.

Mani profesori ASV brīnījās, ka man jau iznākusi grāmata, kamēr viņi citiem diendienā stāstīja, kā ir jāraksta. Viņi uz mani neskatījās kā uz parastu izglītojamo, taču es gribēju no viņiem izglīties, es viņus ļoti augstu vērtēju.

Vai tev ir radies priekšstats par to, kā un vai profesionāla rakstnieka esamība citās Eiropas valstīs un ASV atšķiras no tāda paša profesionāla rakstnieka dzīves Latvijā?

Man nav pieredzes, kā ir būt rakstniekam citur, bet mani cittaustu kolēģi izsakās, ka arī pie viņiem honorāri ir mazi, ja vien autors nepielāgojas vairākuma vajadzībām, radot aizraujošu, viegli uztveramu tekstu. Kad tādas lasu, mani piemeklē vilšanās. Mākslai nav jārada patēriņa prece. Māksla jārada ar zināmu neatkarību — no modes, gaumēm un pat no tradīcijas. Un nepietiek arī ar

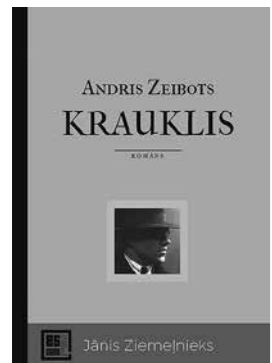

Liāna Langa

Dzīves un apziņas okeānā

Andris Zeibots.
Krauklis. Dienas Grāmata, 2020.

Liāna Langa (1960) ir dzejniece, atdzejotāja un publiciste. Saņēmusi Dzejas dienu balvu par krājumu *Te debesīs, te ciparnīca* (1998) un *Antenu burtnīca* (2006), LALIGABA par *lepūt taurītē, Skorpion!* (2002), LALIGABA un laikraksta *Diena* *gada balvu kultūrā par krājumu *Vilkogas (2011). *Sarakstījusi dokumentālas filmas scenāriju, operas un mūzikla libretu. Pirmā latviešu dzejniece, kas ar lasījumu uzstājusies Kongresa bibliotēkā Vašingtonā (2016). Jaunākais krājums — *Velēnu kleita* (2018).***

varoņa apziņas sietam neatkārtojamā psiholoģiskā saslēgumā.

Ziemeļnieks ir atzīts sava laika milas lirīķis, tomēr pats daiļrades process romānā atspoguļots maz. Lielākā daļa veltīta psiholoģiskām galvenā varoņa apziņas spēlēm un reakcijām uz raibajiem dzīves notikumiem, ne dzejoļu tapšanas mehānisma izpētei. Izcili parādīta Ziemeļnieku pastāvīgi mokošā atkarība, apziņas fragmentēšanās opija reibumā, kad tā ar dēmonisku spēku darbojas caur Dubultnieka, miļotās un iekārojamās sievietes-vīzijas-kārdinātājas Haijalijas un Edgara Alana Po Kraukļa tēlu. Pieļauju, ka tik niansēti pietuvoties dzejnieka saplosītajai psihei līdzējusi arī paša autora atkarības pieredze. Viņš atzīst, ka «romāns vairāk ir par psihes problēmām nekā par tā laika problēmām, nevis par dzejas un literatūras problēmām». «Šeit ir pētījums, kas notiek ar to cilvēku.»

Romānā detalizēti uzziņām arī to, kāds dzejnieks bijis piezemētajā realitātē — sieviešu milēts un lutināts, nevesels, bezpalīdzīgs vīrietis, kurš labprāt un reizēm visai merkantili izmanto viņu piedāvāto aprūpi, palīdzību arī gadījumos, kad nespēj atbildēt ar līdzīgām jūtām. Dzīve spiež atstāties nemitīgā trivialitātē, kurā sievietes orientējas daudz labāk par viņu, un neatliek nekas cits, kā ļauties šai kārtībai. Mīlestības ideāls dzīvē sasniegts netiek.

Romāna otrajā daļā Zeibots ievij trillera cieniņu spriedzes pavedienu, kas notikumu gaitu dara dinamisku un lasītāju notur ieintrīgētu līdz pat pēdējām lappusēm. Rakstnieks noteikti būtu spējīgs uzrakstīt arī lielisku detektivromānu.

Kraukli var raksturot kā psihoterapijas seansa noredzētu un teksta realitātē meistarīgi atspoguļotu pagājību. Lasītājs šai zudušajai īstenībai pietuvojas, identificējoties ar galvenā varoņa pārdzīvojumiem un domām. «Tas jāiemācās. Lai dabūtu sapņa sirreālo spriedzi, ir jābūt ārkārtīgi enerģijas koncentrācijai.» atzīst Andris Zeibots intervijā laikrakstam *Diena* (27.06.20.). «Runa ir par īpašu enerģētisku stāvokli, kurā jānonāk. Sapnī ir jābūt vieliskam. Tam jābūt sapņa garšai. Vai nu tā ir, vai — nav. Kad tas ir pierakstīts, ir jāskatās cauri otrreiz — no analītiķa viedokļa —, kas tur ir sanācis, ko tas tēls nozīmē. Tas nav kā sapņa grāmatā — ja redzi suni, tas nozīmē to un to. Tie ir nieki. Katram cilvēkam ir pilnīgi savi arhetipi un pielietojuma veidi.»

Gan Andra Zeibota iepriekšējā romānā *Okeāniskais Es* (*Dienas Grāmata*, 2013), gan *Kraukli* mēs sastopamies ar spilgtu, elpu aizraujošu rakstniecības metodi, kas autora virtuozu sacerētajā tekstā ļauj iegrimt kā Vāgnera operu mūzikā, kuru caurvij īpašā bezgalīgās melodijas transcendence, radot priekšstatu, ka rakstnieka radišanas spēja ir gandrīz neierobežoti plaša. Šajā ziņā Andra Zeibota mērogs laikmetīgajā latviešu literatūrā ne ar vienu citu autoru nav salīdzināms. ■

Ilze Jansone

Nostāk no sevis

Kristīne Ulberga.
Kariete uz Santjago. Dienas Grāmata, 2020.

Ilze Jansone (1982) ir teoloģijas zinātnu doktore. Četru prozas grāmatu un vairāku zinātnisku publikāciju autore un sastādītāja, publicē recenzijas par prozu. Šogad kļāj nāks rakstnieces trešais romāns *Vīru lietas*.

jis pa priekšu, bet jūtas mainās atkarībā no apkārtējās vides. Ceļojuma smagums izrādās būtiskākais pavērsiena punkts, kas ļauj atkāpties pašam no sevis.

Prāta, jūtu un ķermeņa trejādības apzināšana un definēšana romānā vistiešākajā veidā izrādās saistīta ar cilvēkam būtiskiem, bet eksistenciāli grūti definējamiem diviem fenomeniem — brīvību un iekšējo pili. Jēdziens «iekšējā pils» nāk no spāņu svētās Avilas Terēzes grāmatas ar līdzīgu nosaukumu *Iekšējā pils jeb mājokļi*. Avilas Terēze 20 gadu vecumā aizbēga no mājām, lai iestātos karmelītu klosteri; pirms 20 gadus viņa tajā pavadīja inertu, meklējama Dieva darbību savā dzīvē, bet neuzskatīdama sevi par tās cienīgu. No otras puses, Avilas Terēze ir pazīstama kā viena no lielajām katoļticības reformatorēm — viņa ne tikai izveidoja Basķāju karmelītu klosteri, bet arī sarakstīja vienu no katoļu misticisma svarīgākajām grāmatām (un par abiem veikumiem viņu vajāja inkvizīcija). Iekšējā pili ir septiņi mājokļi, un katrā no tiem dvēselei jātiek galā ar konkrētu uzdevumu.¹ Garā un sarežģītā svētceļojuma laikā tieši tas notiek ar Ulbergas romāna galveno varoni — viņa pakāpjas malā, it kā atstāj sevi, lai spētu ienākt savā iekšējā pilī.

Tas nebūtu iespējams bez Libertija — vēl viena grāmatas tēla — līdzdalības un sapņiem, kuros Kristīne noredz sevi visdažādākajās iespējamajās transformācijās un pamazām sastop citu «es», ko veido jau šī gājuma ķermeniskā, karietes pieredze un pārcilvēciskajā nogurumā iegūtais asredzīgums. Vecais vīrs Libertijs nes brīvības vārdu, ielaiž mūžību Kristīnes sapņu pasaulē, vedina to pait sānis no pašas līdzšinējā redzējuma un svētceļojumā stiepjamas somas smaguma, parādot ceļu uz viņas būtības iekšējo pili. Teoloģiski kontroversālie un plakanie prātuļojumi, dialogi par Jēzu, dievticību un reliģiozitāti paliek fonā, jo ratos dzimušais svētceļnieks, kurš Santjago maršrutu mēro jau četrpadsmito reizi, ļauj pajūga elementiem atgriezties citam pie cita, atver durvis uz iekšējās pils pirmo telpu un galu galā atdod galvenajai varonei brīvību — transcendentālajā, nevis imanentajā realitātē, esamības, nevis eksistences brīvību. Un lasītājam tiek neliels cerību stars, ka šāda brīvība ir iespējama, pat ja visu mūžu nāksies tikai barot un lolot melno suni (angļu valodā eifēmisms depresijai).

Kariete uz Santjago ir profesionālākais, niansēti labāk izstrādātais, intuitīvi precīzākais un subjektīvā vērtējumā labākais no līdz šim sarakstītajiem Kristīnes Ulbergas trim romāniem. ■

¹ Lielisku rakstu par Avilas Terēzes teoloģiju skat.: Agnese Gaile. *Ko man Dievs nav iemācījis, es nemeklēju zināt*. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/zurnals/ko-man-dievs-nav-iemacijas-es-nemekleju-zinat-1523>, skatīts 24.06.2020.

Kārlis Vērdiņš

Jānis Tomašs

Krišjānis Zelģis

Dainis Deigelis

Arvis Viguls

un pretrunīgumu, iestājas par sievietes vienlīdzību (32, 44, 46).

Krišjāņa Zelģa (1985) debijas krājumā *Visas tās lietas* (2010) uzsvērtas šķietamas fiziskas nepilnības: viņam ir «balta nepieklājīga āda / sarkanas acis / pārlieku auksts rokaspiediens» (45). Līdzīgi Vērdiņam, arī Zelģis apskata atteikšanos no maskulinitātes – sevis un apkārtējās vides kontroles, spējas noturēt finansiālo vai sociālo kapitālu, pat spēka –, lai izpaustu sevi dabiskāk, brīvāk, patiesāk. Otrajā krājumā *Zvēri* (2016) vairāk izteikta emocionālā un ekonomiskā mazspēja, «liriskais es» ir pastāvīgos iekšējos pārdzīvojumus («manā dienā ir punkts pie kā apstāties / bet jātaupās kam lielākam / vienmēr knapināšanās / vienmēr viss labais vēl priekšā» (26)).

Zelģa maskulinos varoņus arī definē fiziska spēka prasmīga izmantošana, bet tie nespēj skaidri komunicēt savu vērtību sistēmu, jo vēlmes un cerības paliek vārdos neizteiktas, komunikācijas spējas ir ierobežotas, dzīves pieredze atšķirīga («gribētu lai mani bērni redz ko es daru / lai tie varētu ar mani doties lejā / dziļi šahtā / dzirdēt kā mitrajā ejā pil ūdens / novērtēt kā veidoti tuneļi / cik taisnos leņķos tie krustojas / cik precīzi dozētas sprāgstvielas / lai veidotu šo brutālo skaistumu / kas ir mana ikdiena / manas izglītības un prasmju kopums // daži no mums

cenšas pastāstīt / bet mēmi blenžot TV kamerā / nespēj parādīt neko vairāk par krēslu / tukšu klusumu» (99)).

Dažādu maskulino tēlu (arī stereotipisku) atainojums, kas nav saistāms ar pašidentifikāciju, raksturīgs Arvja Vigula poētikai. Krājuma *5:00* dzejoli *1950–2010* viegli provokatīvi atveidots Aleksandrs Čaks: «es tevi redzēju / naktsveikalā, Aleksandr Čak, paslēpušos aiz dzērienu plaukta, / ar acīm izģērbjam pārdevēju (..) glūnam no krūmiem uz pārišiem ziedoņdārzā, metam greizsirdīgus / skatus caur aizsvīdušajiem briļļu stikliem.» (34) Latvijas dzejas klasiķis tiek reducēts līdz mīlestībai pret grādīgiem dzērieniem, iekārei uz pretējo dzimumu, greizsirdībai pret citiem vīriešu dzimuma sāncensiem. Tomēr vislielākā maskulino tēlu daudzveidība sastopama Vigula jaunākajā krājumā *Grāmata*, kurā nozīmīgu lomu spēlē fiziskā atribūtika. Vizuāli idealizēti atklājas *Kultūristi svaru zālē*, kuru augumus «ir kā mazgāt kravas furgonu», un sieva pielūgsmē ik nakti glāsta katru viņu ķermeņa «ķieģelīti» (18).

Vairākkārt krājumā minēta vīriešu agresija, distancētība vai klātneesamība un tās sekas – zudusi bērība, skumjas, pastāvīga tukšuma sajūta (49, 52, 89). Tēva trūkums noved pie haosa: «Krūmi kara laika drupās izstiepušies tikpat gari / kā zēni tai vecumā, kad sāk kauties / un vaicāt,

Pēra Ginta tēls gan manifestē, gan arī dekonstruē ierastās vīrišķās izpausmes: tiekšanos pēc resursiem, varas, seksuālās partneres

kādēļ viņiem nav tēvu. / Atraitnes krāso matus, kas, gaidot vīrus pārnākam mājās, / pārāgri nosirmoja.» (45).

Izšķiroša nozīme vīriešu pašidentifikācijai un pašrealizācijai krājumā ir vīriešu savstarpējām attiecībām. Dzejoli *Brālis* aprakstīta brāļu sacensība un skaudība, jaunākajam («liriskajam es») cenšoties atdarināt vecākā brāļa uzvedību, tomēr atrodot sevi un savu identitāti, tādējādi iemantojot vecākā brāļa cieņu (97). Dzejoli *Gaļa* vīrišķā vide tiek vienādota ar dzīvniecisko: tur pastāv hierarhija un barveži, kā arī nerakstīti likumi; zem kultūras un sabiedrības uzslāpojumiem vienmēr atradīsies instinkтивais, rakstura īpašības un iezīmes tiek vienkārši mantotas un pastāv neatkarīgi no personas individualitātes: «Skujos. / Esmu dzīvnieks no tēva puses. (..) trīs vilku paaudzes, četri plēsēji, četri asmeņi. (..) Esmu dzīvnieks no tēva puses, / un no viņa, / tāpat kā uzvārdu, / esmu mantojis šo badu, / kā manto iedzimtu slimību, / acu krāsu, / karaļvalsti.» (98)

Kārļa Vērdiņa maskulinie tēli ir pārsvarā ironiski un sociālkritiski. Debijas krājuma *Ledlauži* dzejoli *baroks?* lasāms par zaudētu vitalitāti un spēju aizsargāt, vietā nāk jauna vīrišķība: «veca un slimā mīļākā / slimam un aklam vīram (..) sulainis ielauzās piesmēja / nedzīvs bērniņš tai dzima / vecā sirmgalvja mīļākā / uzkrāsojusies slimā.» (34) Vēl vairāk maskulinitāte apspēlota trešajā krājumā *Es* (2008). Dzejoli *Vēstules Solveigai*, kas balstīts Henrika Ibsena lugā *Pērs Gints*, Pērs izmanto mātes un iemiļotās Solveigas labvēlību, prasa tām naudu, Solveigai merkantīlu apsvērumu dēļ liek strādāt arvien vairāk, taču pēc laika tik un tā viņu pamet. Dzejoļa izskaņā Solveigai angļiski atbild un viņu atraida Pēra Ginta jaunā sieva (196–198). Šādu situāciju var skatīt arī caur vienkāršas savtības un kaislības prizmu, tomēr Pēra Ginta tēls gan manifestē, gan arī dekonstruē ierastās vīrišķās izpausmes: tiekšanos pēc resursiem, varas, seksuālās partneres. Vērdiņa dzejoli *Pērs Gints* to visu iegūst caur viltu un maldiem, ne ar savu darbu vai spējam, tādējādi ir maskulins savos mērķos, bet ne darbībā.

Pieminami ir arī tēvu tēli Kārļa Vērdiņa dzejas krājumos bērniem *Pieaugušie* (2015) un *Tētis* (2016). Tēvs ir agresīvs šoferis («Visiem lielas dusmas mums – / priekšā milzīgs sastrēgums. // Tētis burvju vārdus skaita: / «Palaid mani priekšā, aita!» / «Kur nu lidis, stulbā zoss!» / «Skaties, kur tu stūrē, gov!» / «Luksoforu redzat, auni?» / «Vācieties no ceļa, klauni!» // Tētis kliez un tētis brēc, / tikmēr darbs jau nokavēts.» (13) Un tēvs var būt arī mīļš, saprotošs, iecītīgs, pat tāds, kurš modina un aprūpē dēlu, pagatavo vakariņas sievai, darbojas kā mājsaimniece, vakarā iecītīgi uzklausa sievas sūdzības par darbadienu, tad abi dodas uz guļamistabu, kur «blakus istabā vītero / un smejas pavisam klusu» (49). Dzejas maskulinitātes pētīšanas kontekstā šis krājums izceļams arī tādēļ, ka tas ilustrē gan sociālo spiedienu, ko

izjūt vīrieši tēvi (arī paši no savu vecāku puses (44)), gan arī viņu rīcības tiešo iespaidu uz nākamajiem paaudzēm (57, 61).

Krišjāņa Zelģa daiļradē, sevišķi krājumā *Visas tās lietas*, maskulinie tēli ir galvenokārt strādnieku šķiras pārstāvji, kurus dzīve nav saudzējusi. Tie šķietami dzīvo ārpus sabiedrības ikdienas aktualitātēm, pēc sevis, visticamāk, neatstās neko paliekošu, tomēr nes sevī noģiedamu sāpi («vectēv tava fabrika un ezeri ir slēgti / tu slēpies šķūnītī ar virvi // tālas tālas ir tavas Murmanskas mājas» (53)). Starp šiem tēliem ir gan zemledus makšķernieks, kurš «dzimis lašu nārstā / tālu no vietas kur kriti grēkā» (28), gan arī dzīves saguris bākas sargs, kuram «migla salīdīs acīs / viņš sagumis pār avīzi kaitinot peles // aizmigs / un bāka pati ar visu tiks galā» (30).

Otrajā krājumā *Zvēri* vīrišķais tiek saistīts ar dzīvniecisko, nevaldāmo, instinktivo; maskulinā pasaule atrodas pastāvīgās «mēs un viņi» attiecībās, kas neizbēgami noved pie konfliktsituācijām attiecīgās hegemonijas nostiprināšanai («ši lauku sēta ir mūsu svētku sprosts / jau sākumā jutu nebūs labi / vietējie novākušies pieturā gaidīja izkāpjām / jaunu gaļu» (30)). Īpaši maskulinā armijas vide atspoguļota kā cilvēka esību traumējoša («brālis atspiedies pret kumodi / cieši veras tālumā / aizdomājies / rudenī viņš pārnāca no armijas un lūdza / lai uzcep viņam pankūkas / kaut vai no rudzu miltiem / vasarā peldot pār ezeru viņš noslika» (10)).

Drīzāk var teikt, ka šeit apskatīto autoru daiļradē maskulinie tēli atrodas krīzē un notiek pārvērtēšanas procesi. Sevišķi Zelģa daiļradē vīrieši līdzinās pagātnes reliktiem, kas pakāpeniski pašiznīcinās, savukārt Vigula poētikā tie saistīti ar naturālo pasauli. Kārlis Vērdiņš dzejā izvairās no ierastās maskulinās un hegemonās atribūtikas, savukārt Dainis Deigelis un Jāņa Tomaša «liriskais es» dzejā ir viengabalains un maskulins.

Lai gan maskulinitātes izziņa, iespējams, nav konkrēto autoru poētikas centrā, attiecīgo iezīmju izpausmes dzejoļos tomēr liecina gan par vīrišķās identitātes meklējumiem, gan par tās neskaidro, sarežģīto, pat pretrunīgo raksturu, gan par mūsu laikam atbilstošu atklātu un iekļaujošu maskulinitātes reprezentāciju. ■

¹ A. Cimdiņa, N. Šroma. *Kultūras feminisms. Feminisma terminu skaidrojoša vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 2017. 122.–133. lpp.

² Turpat.

³ D. Knights. *Gender Still at Work: Interrogating Identity in Discourses and Practices of Masculinity*. Gender, Work & Organization, 2019, 26 (1). 25. lpp.

⁴ M. Dudgeon, M. Inhorn. *Gender, Masculinity and Reproduction: Anthropological Perspectives*. New York: Berghahn Books, 2019. 73. lpp.

⁵ L. Brizendine. *The Male Brain*. New York: Three Rivers Press, 2010. 80. lpp.

Mēs vairs nevaram teikt: Latvijai ir savas problēmas, un visai pārējai pasaulei, Amerikai, Krievijai, savas. Viss ir savstarpēji saistīts, un paradoksālā formā tieši vīruss to parādīja

J. V. Kurus viedokļus Latvijā uzskata par nopietniem viedokļiem? Vai sabiedrībā vispār eksistē autoritāšu faktors?

Turklāt nav isti salīdzināmas diskusijas par dažādu rasu cilvēku tiesībām un filmu *Dvēseļu putenis*. Un sarunāties kino, mākslas kritēriju robežās vēl reizēm protam. Turpreti, ja filmas iztirzājumā iezagtos politiski apsvērumi, esmu pārliecināts, ka diskusijas būtu asākas un aizskarošiem izteikumiem bagātas. Un spēja ieklausīties citam citā – kaut kur ap nulli.

Rietumu kultūru un vēsturi šobrīd aicina pārskatīt un izvērtēt caur t. s. kritiskās teorijas prizmu, no minoritāšu un apspiesto grupu redzpunkta. Kā šīs pašreizējās globālās problēmas vai naratīvi atbalsojas Latvijā?

E. K. Šai diskusijai toni neuzdod Latvijā. Sevišķi pēdējā laikā pieredzām tādu dienaskārtību un metodes, kurās nekādu diskusiju isti nav. *Twitter* kāds neanonīms personāžs bija ierakstījis, ka lielākā daļa amerikāņu – 62% – baidās zaudēt darbu politisko uzskatu vai neveiksmīgi izteiktu domu dēļ, pieminot nupat domnīcas *Cato Institute* veikto aptauju¹. Izvērtās diskusija, kurā lielākoties piedalījās par progresīvu pašpasludinājusies publikas daļa. Atziņa skaidra – tas ir pilnīgi normāli. Cilvēkiem ir jāapzinās – ja viņu uzskati ir, tā sakot, vēstures nepareizajā pusē, viņus var atlaist no darba, un tas ir tikai normāli. Bez variantiem.

A. T. No malas tas var izskatīties traģikomiski vai ka lietas iet nepareizā virzienā. Bet pasaule darbojas kā savienota sistēma. Mēs vairs nevaram teikt: Latvijai ir savas problēmas, un visai pārējai pasaulei, Amerikai, Krievijai, savas. Viss ir savstarpēji saistīts, un paradoksālā formā tieši *Covid-19* to parādīja.

Protams, mēs neatrisināsim Amerikas problēmas, tas nav mūsu uzdevums, bet jāsaprot mūsu vieta un attiecības ar lielajiem «spēlētājiem» šajā globālajā sistēmā. Latvija vienmēr būs ļoti maza pēc izmēra un ietekmes. Kā rakstījis Fredriks Džeimsons par kultūras hegemoniju, ir ASV un visi pārējie.² Mēs ietilpstam tajos «visos pārējos». Griboš negriboš iesaistāmie vai reaģējam noteiktā veidā. Visi procesi, kas notiek ASV, lielā mērā ietekmē arī mūs. Mums tie ir jāņem vērā, nevaram pateikt: tā nav mūsu problēma, lai viņi to risina paši.

Par atlaišanu no darba uzskatu dēļ – domāju, kaut kādā ziņā tas ir pārspilējums, lai veicinātu saasinātu viedokļu apmaiņu, bet ir skaidrs, ka ASV milzīgā kultūras un ekonomikas sistēma ir nonākusi robežsituācijā. Ir milzīgas problēmas ar rasismu, ar nevienlīdzību ekonomiskā aspektā, ar slavenību seksuālajiem noziegumiem.

Taču beidzot par visu tiek atklāti runāts. Arī par to, ka varbūt konfederātu pieminekļus varam neturēt acu priekšā, kas ir līdzīgi situācijai, ja mēs Latvijā vai Eiropā turētu publiskā vidē pieminekļus Hitleram vai viņa karavīriem. Jā, šis process būs ļoti smags, daudziem cilvēkiem dažādos as-

pektos nepatīkams, bet mēs nevaram norobežoties no tā, kas mūs neinteresē, jo tas ietekmē to, ko mēs paši domājam, kā uztveram kultūru, zinātņi un visu pārējo. Akadēmiskajā vidē mums ir nepārtraukta sadarbība ar Eiropas un ASV kolēģiem, un tas viss ir saistīts vienā sistēmā.

P. B. Es jutos ļoti neomulīgi, agrāk kristiešu baznīcu demolēšana ASV, kas notika šovasar, neliķās ticama. Vienlaikus jāatzīst, ka salašņu, kas labprāt grauj un demolē, nekad nav trūcis, it īpaši, ja jūt nesodāmību un to varas vakuumu, kāds pašlaik pastāv Rietumu politikajā vidē.

E. K. Mēs arī varam nonākt līdz situācijai, kad kāds pateiks – kaut kas ir vienkārši jānoposta, un jums jāaizveras. Labākas nākotnes vārdā. Pēdējās desmitgadēs šādu postītāju bijis ne mazums. Piemēram, tā sauktā *Islāma valsts*, talibi Afganistānā – visi bijuši labākas nākotnes vēstneši, kurā nav vietas Tuvo Austrumu vēstures vai budisma sakrālajiem pieminekļiem, kas nu kuram traucē. Senākas vēstures piemēri ir labi zināmi: Mao Dzeduna un Ķīnas kompartijas kultūras revolūcija Ķīnā, sarkanie khmeri Kambodžā, kur sociālais eksperiments beidzās ar miljonu upuriem.

A. T. Vardarbība jebkādā izpratnē neizraisa patīkamas sajūtas, drīzāk pretēji. Bet es arī saprotu, ka pārmaiņām līdzī, griboš negriboš, nāk agresija, varam atcerēties 1905. gadu Latvijā, kad diemžēl bija jādemolē muižas...

P. B. Nebija gan! Tas kultūrslēnis, kas sadega Latvijas un Igaunijas muižās 1905. gadā, nekādā veidā nenodrošināja ne Latvijas valsts izveidošanos, ne arī to, ka sabiedrība, kura dzīvoja pēc 1905. gada, būtu bijusi labāka. 20 gados, bija aktuāli teikt, ka bez 1905. gada nebūtu 1918. gada, bet šodien, manuprāt, uz to var skatīties arī nedaudz citādi.

R. B. Pilnībā piekritu. Arī šodien istā problēma ir nediferencēšana: aizstāvam pārmaiņas, ja vēsture rāda piemērus, ka aktīvu darbību sekas vedušas pie vēlamā. Tomēr pastāv atšķirīgi ceļi, kā nonākt pie vēlamā un kā pārmaiņas tiek īstenotas. Varbūt bez 1905. gada būtu daudz spēcīgāka Latvija?

A. T. Labi, cits piemērs. Ļeņina pieminekļiem pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas bija jāpazūd, mēs tos noņēmām, procesus pavadīja demonstrācijas, un mēs veicām šo mūsu šodienas identitātei nepieciešamo agresijas aktu.

Kāds mērķis ir šai Rietumu pasaules pārveidošanās kustībai – vai apsolījums par taisnīgāku sabiedrību? Vai tas nozīmē arī esošo, mums saprotamo Eiropas civilizācijas vērtību pārskatīšanu un noliegumu?

A. T. Neizteikšu nekādas prognozes, bet globāli, vismaz teorētiskā aspektā, ir skaidrs, ka mairīsies spēku samērs. Un tie, kuriem līdz šim netika dots vārds, pamazām pie tā tiks, tajā skaitā profesionālā ziņā un sabiedriskās diskusijās.

Manis teiktais droši vien būs negribēti provocējoši... Bet ASV akadēmisko studiju program-

Cīņa par vēsturisko un sociālo taisnīgumu arvien saasinās. Kā lai te neatceras stalinisma tēzi, ka, sociālismam attīstoties, šķiru cīņas asums arvien pieaug?

mas tiek pārstrādātas, tiek gatavotas jaunas mācību grāmatas, profesori pārorientējas... Kā tas attiecas uz mums? Mēs Latvijā esam iemācījušies lepoties ar pieredību Eiropas kultūrai, daļēji ar to identificējamies. Tāpat nākamais solis, kas mums kolektīvi būtu jāveic, – jāiemācās arī par to kaunēties, jāizjūt atbildība un jājūtas līdzvainīgiem visā tajā, ko Eiropa un tieši Eiropas kultūra pasaules vēsturē ir darijusi. Jo tik ļoti daudz ir sasniegts, balstoties tieši uz Eiropas kultūras hegemoniju, uz tās vardarbību, uz citu kultūru apspiešanu. Līdz pat tādam limenim, ka mēs dehumanizējam citas kultūras.

Mēs izvēlamies to nezināt, jo mēs negribam to zināt. Bet, ja esam eiropieši, lepmi par kultūras mantojumu, tad esam arī atbildīgi par «mūsu» Eiropas nodarījumiem. Mums ir jāpārvērtē sava nostāja un varbūt vairāk jāieklausās citās kultūrās, jāpaplašina redzesloks. Jāmēģina saprast, ka līdz šim ierastais Eiropas vienvirziena skatījums nav vienīgais. Tādu es redzu šo pārmaiņu iznākumu.

E. K. Džordžs Fridmens, domnīcas *Geopolitical Futures* vadītājs, 28. jūlijā apkārtrakstā³ atkārtoti pauž uzskatu, ka ASV pastāv 50 gadu pārmaiņu cikls un piektās desmitgades beigās vienmēr sākas nemieri, kuru pamats ir rasu attiecību problēmas. Viņš prognozē, ka šī gadu desmita sākumā Amerika «izgudros sevi» no jauna. Mūsu jautājums, protams, ir, cik smagi būs tie pelni, kas no šiem pārmaiņu mākoņiem beigās kritis visā pasaulē, arī pār mums.

R. B. Nesen tika publicēta Rietumu intelektuāļu atklātā vēstule, kas tulkota arī latviski. Tās parakstītāji vērsās pret vārda brīvības ierobežošanu, norādot uz neliberālismu, ideoloģisko konformismu, uz kādu daudzi jūtas piespiesti medijos un akadēmiskajā vidē, uzbrukumiem par viedokli, neiecietību, publisko kaunināšanu, morālo viennozīmību.

Bet jau 2017. gadā tika publicēta Parīzes deklarācija, ko arī parakstīja virkne cienījamu akademiķu, starp tiem Remī Braks, Roberts Špēmans, šī gada janvārī mirušais britu filozofs sers Rodžers Skrūtons. Šajā deklarācijā bija viens liels teikums: «Brīvība, kas pievil sirds dziļākās vēlmes, kļūst par lāstu.»

Mēs – te es domāju Latviju un arī citas Eiropas valstis – mēģinām reaģēt uz informācijas plūsmu, ne vienmēr zinot lielākus kontekstus, cenšamies uzbūvēt ap sevi orientācijas telpu un pēc tam rezignēti sakām: nē, mēs jau «visu» nezinām... Kad atrodamies izteiktā pasīvā pozīcijā pret mūsdienu pasaules informācijas gūzmu un domājam, kā uz to atbildēt, kā ar to vispār tikt galā, tad esam tajā pilnīgi pazuduši, pazaudējuši sevi. Nav lielas atšķirības starp individu un kolektīviem: tikai tad, kad no informācijas gūzmas vismaz uz brīdi, piemēram, pēc pastaigas mežā, esmu ticis vaļā, mani sāk raisīties paša «sirds dziļākās vēlmes», ko tad mēģinu formulēt. Rodas tas, ko es vispār varu

nosaukt par savējo. Un tad arī informācijas plūsmas vairs nav tik biedējoša; radies punkts, no kura varu spriest un runāt pats. Ir svarīgi izglītības procesā šo «savējo» apgūšanu veicināt, nevis tikai atkal piedāvāt bezgala daudz informācijas, kura principā padara ricībnespējīgu.

J. V. Mūsu problēma ir tā, ka mēs šos pārņemtos jautājumus kopējam un atkārtojam bez piesaistes realitātei. Viena problēma ir melnbaltums – mēģinām pārņemt vienkāršoto skatījumu –, un otra problēma ir pārspilējumi. Uzburtajā ainā par Eiropas vēsturi kā apspiedēju un izmantotāju kauna vēsturi es saklausīju nepamatotu vienkāršošanu. Bet tā nodara lielu kaitējumu. Dažu paziņu lokā jau redzu – saprātīgs cilvēks sāk izteikt radikālus viedokļus. Redzot absurds pārspilējumus, rodas pretsitiena efekts.

E. K. Eiropas 19. gadsimta impēriju koloniālisms, rasisms, šķiru nevienlīdzība taču sen nosodīti un palikuši pagātnē. Šis impērijas sabrukā abu pasaules karu rezultātā, kad eiropieši nogalināja desmitiem miljonu citu eiropiešu un savstarpēji iznīcināja milzīgas kultūras vērtības. Lielo karu un aukstā kara pieredze, nemitīgais apdraudējums, tad komunisma sabrukums, sekojošā mūžīgā miera ilūzija lielā mērā veidojusi mūsdienu Rietumu sabiedrību pacifistisko, miermīlīgo dabu. Šķita, tieši Rietumos pēdējās desmitgadēs sasniegts vēsturiski visaugstākais iecietības limenis pret dažādām minoritātēm visās dzīves jomās, un nu varam uzlabot, izkopt prasmes dzīvojot jaunajā multikulturālajā vidē, ceļot, studēt, priecāties par dažādību un cienīt cits citu – saku to bez sarkasma. Tas nevarēja notikt bez veco grieķu nožēlas. Taču izrādās, ka jākārto veci vai drīzāk jauni rēķini, kuru pamatojums mainās kā kaleidoskopā.

Cīņa par vēsturisko un sociālo taisnīgumu arvien saasinās. Kā lai te neatceras stalinisma tēzi, ka, sociālismam attīstoties, šķiru cīņas asums arvien pieaug? Ar to tika pamatotas aizvien jaunas represijas. Lojāli padomju pilsoņi cits pēc cita atzinās spiegošanā un tika nošauti. Ja mums pieprasa uzņemties atbildību par to, kur neesam bijuši līdzdalīgi, tad jājaudā, vai jaunās varas nesēju virzīto notikumam attīstības loģika nebūs līdzīga? Es šādam iznākumam redzu veselu rindu priekšnoteikumus, to nedrīkst pieļaut.

A. T. Cilvēkiem ir tiesības kritizēt tos, kam ir vara jebkādā izpratnē. Nākotnes vīzija nav saistīta ar vārda brīvības ierobežošanu, jo brīvība nenozīmē naida kurināšanu un negatīvu komentāru izteikšanu. Un vārda brīvība nenozīmē, ka tu vari kritizēt vai apspiest tos, kas šajā varas hierārijā ir zem tevis. Tas vienkārši nav pareizi, tas neatbilst nekādam ētiskam priekšstatam par to, kā pasaulei būtu jādarbojas – ideālā izpratnē.

Bet ir pienācis laiks kaut daļēji spēku samēra izmaiņai pasaulē. Un tas attiecas arī uz tādiem jautājumiem kā patriarhija. Daudzi par to smīkņā, tomēr īpaši ASV un lielā daļā Rietumeiropas

Es uzskatu, ka islāma pasaules mērķis ir pārņemt varu Eiropā. Un par to jau mēs atklāti runāt negribam, glēvulīgi izliekamies, ka tas nenotiek. Bet tas notiek

sievietēm ir grūti un sarežģīti virzīt savu profesionālo karjeru. Tās nav iedomas, tā tiešām ir.

P. B. Ceru, ka Latvijā cīņa pret patriarhiju neizvērtīsies par kaut ko tik komisku, kā pieredzam cilvēci. Latvijā šie jautājumi nav tik būtiski, jo visās augstskolās daudzās fakultātēs jau gadu desmitiem dominē meitenes. Līdz ar to sekot līdz stulbiem Rietumu piemēriem cīņā par sievietes tiesībām, manuprāt, ir lieki.

A. T. Problēmu šajā jautājumā ir daudz vairāk, nekā jums šķiet. Sākot ar vardarbību ģimenē, tāpat uz ļoti daudz ko var attiecināt to vārdu, ko jūs tikko pieminējāt. Patriarhija šeit un šobrīd ir vārds ar komisku pieskaņu. Bet problēma pastāv.

Nesen darbā piedzīvoju epizodi, ko sauca par patriarhālu mikroagresiju. Runa ir par attieksmi, par to, kā sabiedrībā drikst runāt un izturēties vīrieši un sievietes un cik ļoti tas ir vērstas uz to, lai sievietes lomu un viņas viedokli samazinātu vai padarītu mazsvarīgu.

Šobrīd strādāju Rīgas Stradiņa universitatē, vadu vērienīgu valsts finansētu pētniecības projektu sociālajās zinātnēs. Vinnējām 500 000 eiro lielu valsts finansējumu. Vadu apmēram 80 cilvēku kolektīvu no piecām dažādām institūcijām. Kādā sanāsmē mēs, divas zinātnieces, diskutējām ar diviem kolēģiem – zinātniekiem vīriešiem mūsu vecumā. Sarunas noslēgumā viens no viņiem teica: «Paldies, meitenes, uz redzēšanos!» Lūk, to es sauca par mikroagresiju, jo šajā profesionālajā kontekstā mēs neesam nekādas meitenes. Esmu zinātņu doktore, vadu šo projektu, un nosaukt mani par meiteni nozīmē automātiski atņemt jebkādu autoritāti manis teiktajam; pateikt, ka esmu nepieaugusi, nesvarīga, manam viedoklim nav nozīmes, un es vispār neeksistēju. Pats par sevi tas ir sikums un anekdote, bet tas, ka šādas lietas joprojām notiek, liecina, cik dziļi iesakņojies ir sistēmiskais patriarhālais skatījums. Es kā kolēģe saviem profesoriem nekad neesmu atļāvusies tā teikt. Piemēram, es jums tagad teiktu: puīši, paldies par sarunu! Es neredzu vajadzību to darīt, es jūs respektēju, es negribu jūs sociālajā statusā pazemināt no kolēģiem par «zēniem».

J. V. Neredzu nekādu problēmu, ja kādā konferencē pēc uzstāšanās arī kādam profesoram, it īpaši, ja tie ir savstarpēji pazīstami kolēģi vienā vecumā, var pateikt: puīši, līdz nākamajai reizei!

A. T. Nav runa par draugu loku, ir runa par stingri profesionālu kontekstu, kurā cilvēki ir pazīstami ne ilgāk kā 10 minūtes. Šī mikroagresija ir daļa no tādiem sīkumiem, ko ikdienā nepamanām, bet ar kuru turpinām šo sistēmisko spēku nesamērību starp vīriešiem un sievietēm.

E. K. Dažkārt vienkārši ir darišana ar sliktu audzināšanu. Ja cilvēks demonstrē lieku familiaritāti, ko pieradis brīvi izpaust jebkurā situācijā, tas tomēr ir jautājums par inteligēnces limeni. Var mēģināt kādu teoriju izvīrēt, bet...

J. V. Tomēr tie ir daži izņēmumi, ne raksturīgi

ga tendence. Būtu jākoncentrējas uz faktiskām problēmām. Piemēram, statistika liecina, ka Latvijā par vienu un to pašu darbu sievietes saņem mazāk nekā vīrieši.

Un jāpiebilst, ka noteiktai sabiedrības daļai sievietes vienlīdzība ir viena no esošajām, modīgajām tēmām. Dažas tēmas cilvēki Latvijā ir aktīvi, bet tie paši cilvēki nekad neiesaistās citu ne mazāk būtisku sabiedrisku jautājumu risināšanā. Redzams, ka intelektuāļi runā par tēmām, kuras ir uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmas. Par pārējo – klusums. To sauc par konjunktūru. Un tas vienas intelektuāļu daļas autoritāti sabiedrībā ir grāvis.

Dažādas sociālās grupas rietumvalstīs kolektīvi sevi definē kā upurus. Kāpēc tieši pašlaik?

E. K. Lai iegūtu priekšrocības un varu, upura loma nodē, jo ļauj neitralizēt grupu, kurai piedēvē apspiedēju lomu – it sevišķi, ja darišana nevis ar apspiedējiem, bet ar visumā empātiskiem, miermilīgiem ļaudīm. Esam taču audzināti, ka vārgajam, slimajam, grūtdienim pāri darīt nedrīkst, tieši otrādi – jāpalīdz, jābalsta, jādod vieta. Šobrīd apjukusi vērojam, kā demokrātijas pamatprincipu – konkurenci starp labākajiem piedāvājumiem, risinājumiem un prasmēm visas sabiedrības labā – pamazām sāk aizvietot cīņa par lielāko pāridarījumu, uz kuru pamata varētu saņemt kādu kompensāciju. Nav šaubu, ka nevienlīdzība un netaisnība pastāv, un tās ir jāmazina. Mana dzīves pieredze rāda, ka upurim parasti nav skaļš balss. Šajā korī drīz istos dzīves pabērnus nevarēsīm sadzirdēt. Tā nedrīkst notikt.

P. B. Es uzskatu, ka islāma pasaules mērķis ir pārņemt varu Eiropā. Un par to jau mēs atklāti runāt negribam, glēvulīgi izliekamies, ka tas nenotiek. Bet tas notiek. Tāds, iespējams, ir viens pārmaiņu procesa mērķis vienai pasaules daļai.

J. V. Varas cīņas nav nekas jauns, pasaulē tās bijušas vienmēr. Mainījies ir informācijas aprites veids. Mani visvairāk satrauc, ka ejam ilūziju virzienā, noticam, ka viss jau ir mainījies un ko nu vairs, lai gan joprojām varam ietekmēt konkrētas lietas, piemēram, varam strādāt, lai mums būtu gudra, kritiski domāspējīga sabiedrība neatkarīgi no citu ietekmes.

A. T. Kā es ideālajā gadījumā redzu to, kas pamazām mainās un ko mēs pašlaik pieredzam? Runāsim par ētisko imperatīvu. Arvien vairāk cilvēku, te es domāju akadēmisko vidi, publiski paužot domas rakstā vai grāmatā, lekcijās, piedomā, vai atklājums, teorija kārtējo reizi kalpos valdošās kultūras apstiprinājumam, Rietumeiropas un ASV kultūras hegemonijai, vai arī dos iespēju izteikties un atklās ko jaunu par citām kultūrām.

Un par Latvijas situāciju – protams, kā baltais cilvēks, no vienas puses, tu automātiski esi šīs apspiedēju kultūras pārstāvis, eiropēiskās kultūras

Nepamanām, ka daudzās jomās krievu valodas vietā nākusi angļu valoda, bet par to sajūsmināti saucam «urrā»

ras mantinieks. No otras puses, mēs zinām, cik grūti ir bijis latviešu kultūrai izdzīvot un cik ļoti esam cietuši no dažādiem vēstures pagriezieniem. Nav vienas gatavas atbildes, kas derētu un patīktu visiem.

Patlaban mēs dzīvojam pretrunu laikmetā: latvieši ir upura lomā, un mums ir visas tiesības to skaidrot, vēstīt. Bet, ja mēs identificējamies ar Eiropas kultūru, tad citi mūs redz kā daļu no varmāku kultūras. Tā ir pretrunīga situācija, kam atrisinājuma nav, bet ar to mums ir jāstrādā.

J. V. «Varmāku kultūra» tomēr ir pārspilējums, apzīmējot tagad ar to gandrīz visu Eiropas kultūru.

A. T. Par to varētu diskutēt. Globālajā kontekstā daudz runāts par to, ka Eiropas kultūra savā veidā izceļas, tieši Eiropas kultūras radītās vardarbības sekas ir jūtamas visās pasaules daļās.

J. V. Tad rodas jautājums: kurai kultūrai vispār nav vardarbīgas vēstures?

A. T. Es runāju tieši par to, vai ir iespējams atrast pasaulē tādu kultūru, kurā nav redzamas Eiropas vardarbības sekas.

J. V. Vai tas šobrīd ir centrāls jautājums? Un kā ar jūsu iepriekš teikto, ka nav progresa bez agresijas aktiem? Turklāt pilnīgi nevardarbīga pasaule varbūt ir mūsu visu gribēta, bet paliek viena no neaizsniedzamās ideālās pasaules šķautnēm. Tāpat kā saziņa, kurā būs iespējams ikvienam vienmēr nodrošināt labsajūtu.

Vārda brīvībai nepieciešami realitātei pietuvināti kritēriji. Kultūru, arī varas un saziņas kultūru, veido un veidos neideālie cilvēki. Intelektuālas izziņas praktiskais mērķis nevar būt ideālas pasaules projekts. Tā mēs nevēlamies izvērtēt enerģiju un novēršamies no istām problēmām. Mūsu mērķim vajadzētu būt izaugsmei, kas nepārkāpj goda un pašcieņas principus.

E. K. Vai latviešu kultūra arī ir apspiedēju kultūra, vai mēs ar savu vēsturi tomēr esam apspiesto kultūra? Ja pēdējā, tad varbūt vajag izmantot brīdi un kādus akcentus šajā pārmaiņu situācijā noturēt. Saku to ar zināmu devu ironijas, bet, vērojot notiekošo ASV un daudzviet Eiropā, 700 gadu verdzība sāk šķīst kā latviešu konkurētspējas apliecinājums mūsdienu realitātē.

P. B. Es uzskatu, ka visas kultūras, kuras vardarbīgie eiropieši ir apspieduši, ir barojušas un barošanas Eiropas kultūras, zinātnes un tehnoloģijas sasniegumiem. Arī šis jautājums ir jāpatur prātā.

R. B. Nupat mēs runājam par eifēmismiem un paši tos arī lietojam, atsaucoties uz «vardarbības kultūru». Redzu, ka atkal un atkal tiek reproducēti pašu eiropiešu radītie mīti par citām kultūrām, un šo mītu priekšā tad mēs varam bailēs «sastingt», vai arī kļūt labvēlīgi un cerību pilni pret Ruso «cēlajiem mežonijiem».

Un redzam, kā valoda apliecina eifēmismu varu. Ar dažu jēdzienu palīdzību tiek uzbūvēta

nekontrolējama, mītiska pasaule, un tad mēs no tās sabīstamies, pēkšņi salecamies un mēģinām cīnīties ar to, vai arī – pretēju mītu varā – sajūsmā lecām... Ģētes *Faustā* bija lieliski teikts: «un tā nu atkarāties, no tēliem, ko sev darināties!» Rodas valodiski simboliska mitoloģija, kas uzskurina bailes vai citas emocijas, un tās simboliski tiek uzturētas spēkā. Nevajadzētu dzīvot nepārtrauktās bailēs, lūk, kas ir svarīgi, jo bailes nav brīva cilvēka pazīme un bailes nav labākais padomdevējs, domājot par to, kas notiek.

A. T. Savā mākslas vēstures nozarē šis izmaiņas redzu šādi: līdz šim ar jēdzienu «mākslas vēsture» pasaulē tika saprasta Rietumu mākslas vēsture. Bet vai tad māksla citviet nav eksistējusi? Džeimsons ļoti labi izskaidro, kā tieši Rietumeiropas un ASV kultūras kompleks ir kļuvusi par vienīgo globāli dominējošo. Tiktāl, ka mēs līdz šim pat neiedomājamies pajautāt – bet kāda vēl var būt mākslas vēsture? Ir varonīgais stāsts par Seno Ēģipti, viduslaiki, baroks un tā tālāk līdz mūsdienu Rietumu mākslai. Labi, beigās, arī viena nodaļa par Ķīnu, piemēram. Taču citām kultūrām ir savas mākslas vēstures, savas vērtības, un drīz ar vārdu «mākslas vēsture» mēs vairs nesapratisim tikai Rietumu mākslas vēsturi vien. Būs citi skatpunkti, citas balsis.

J. V. Tomēr vienlaikus ejam divos virzienos. Varbūt pagātnes perspektīvā tiešām ieraugām vairāk agrāk nezināmā. Bet kas notiek šobrīd? Vienus vārdus mēs aizstājam ar citiem vārdiem un nepamanām, ka princips jau paliek tas pats. Piemēram, *Netflix* ir gandrīz tikai amerikāņu filmas, nevis ģeogrāfiski un etniski daudzveidīgs filmu spektrs. Tas, pirmkārt, ir divaini, otrkārt, ar lielu potenciālu ietekmi uz jaunās paaudzes, kas šo resursu intensīvi izmanto, redzesloku un izpratni par daudzveidību.

Tāpat nepamanām, ka daudzās jomās krievu valodas vietā nākusi angļu valoda, bet par to sajūsmināti saucam «urrā». Nepamanām, ka būtība, princips ir tas pats, ko citā ietērpā nešaubīgi noraidījām. Ja kvotu princips pieprasa tikai noteikta dzimuma pārstāvju skaitu profesijā, tad tas patiesi atgādina Latvijas PSR Augstāko Padomi, kur arī vajadzēja būt tik un tik strādniekiem un kolhozniekiem neatkarīgi no viņu izpratnes par valsts vadīšanu. Arī mākslas vēsture politikorektuma tvērienā kļūst divaina, piemēram, ko lai šodien darām ar Voldemāra Matveja 1919. gadā publicēto grāmatu *Nēģeru māksla (Искусство негров)*, kas tieši pievērsa uzmanību tam, ko Eiropā iepriekš vispār neuzskatīja par mākslu?

Un es ceru, ka neaizmirsīsim – mums ir sava vēsture, ne tikai Eiropas kopējā vēsture, kurā Latvijas vēsture ir Eiropas stāsta daļa, tomēr mūsu unikālais, atšķirīgais stāsts. Un ka turpināsim veidot savu kultūru. Jo vārda brīvības jautājums ir kultūras jautājums: kāda kultūra šeit būs, kāda būs telpa ap mums. ■

* Diskusijas nosaukums ir alūzija par Ivana Viripajeva lugu *Irānas konference*, ko tiešaistes izrādes formātā šajā pavasarī Latvijā iestudēja režisors Elmārs Senkovs.

¹ <https://www.cato.org/publications/survey-reports/poll-62-americans-say-they-have-political-views-theyre-afraid-to-share>
² Fredric Jameson. *Notes on Globalization as a Philosophical Issue. The Cultures of Globalization*, edited by Fredric Jameson and Masao Miyoshi. Durham: Duke University Press, 2004. 54–77.

³ <https://geopoliticalfutures.com/racial-cycles/>

Guntis Vāveris

Latvieši Parīzē

No saviesīgi kulturālas kopas līdz simboliskam ģenerālkonsulātam

Guntis Vāveris (1985) ir LU VFF vēstures doktora studiju programmas doktorants. Latvijas Nacionālā arhīva LVVA galvenais arhivists. Pētnieciskās intereses — 19. gadsimta otrās puses un 20. gadsimta pirmās puses Latvijas sociālā un kultūras vēsture, Rīgas kā industriālas lielpilsētas sociālā vēsture 19.—20. gadsimtā, Latvijas sporta vēsture.

1905. gada revolūcijas notikumos.

Lielākās latviešu kreisās politiskās partijas — Latvijas Sociāldemokrātijas — pārstāvju grupa 1909. gadā Parīzē kopā ar citiem tautiešiem lemj par pulciņa dibināšanu. Tā mērķis ir, kā raksta Eduards Štiglics, «pulcēt ap sevi Parīzes latviešus, veicināt franču literatūras tulkošanu latvju valodā un otrādi, palīdzēt latvju māksliniekiem piedalīties Parīzes mākslas izstādēs, uzturēt sakarus ar dzimteni un izlietot Parīzes kultūras bagātības kultūrelam darbam un pašizglītošanai». 1910. gadā pilsētas Latīņu kvartālā, *Rue de Bievre* 31. namā, pulciņam ir savas telpas ar bibliotēku. Drēgnajā un šaurajā ieliņā pulciņš iespiests starp dažādiem kaimiņiem — līdzās atrodas tipogrāfija, garāžas, 10 viesnīcas, 22 krodziņi un dažādu krāmu bodītes.

Kaut arī no pirmajām darbības dienām Parīzes latvju pulciņš uzsver savu apolitisko ievirzi, latviešu sociāldemokrātu uzskati tomēr nenoliedzami ietekmē tā darbību. Tas attur latviešu modernās glezniecības pamatlicēju Jāzepu Grosvaldu (1891—1920) no tikšanās ar tautiešiem mākslinieka divu Parīzes sezonu (1910. gada novembris—1911. gada jūnijs; 1912. gada novembris—1913. gada aprīlis) laikā. Parīzes latviešu kopienā mākslinieks, atskaitot dažus izņēmumus, saskata tikai cilvēkus «ar slinku inteliģenci un neveiklām formām, kas nemāk būt laipni, pat ja viņi to grib».³ Tautiešu sabiedrība Parīzē viņam ir sveša, tādēļ Grosvalds ļaujās Parīzes kosmopolitiskās kultūrvides un pilsētas daudzo baudu valdzinājumam, dienasgrāmatā ierakstot, ka gribas «raudāt par to, ka reiz būs jāaizbrauc no šejienes»⁴

Ciemiņi Parīzē kopš 1913. gada ir arī Sorbonnas Universitātes studente, vēlāk mākslas vēsturniece Maija Eliasa un nākamais Latvijas Republikas sūtnis Francijā Fēlikss Cielēns. Kaut arī tuvi sociāldemokrātijas idejām, abi vairāk iepazīst Parīzes kultūras dzīvi un tās bagātības, jo pat šeit tautiešu saviesīgā dzīve pārāk atgādina dzimtenē esošo.

Daudz vilinošākas abiem jaunajiem cilvēkiem šķiet sarunas par mākslu un literatūru ar domubiedru, Pēterburgas mākslas žurnālam *Apolons* (*Аполлон*) rakstošo Ernestu Puriņu. Salaulāšanas ar mīļoto Maiju Fēlikss Cielēns savās atmiņās apraksta labākajās *Belle Epoque* tradīcijās — svinības dažu draugu lokā pēc laulības reģistrēšanas sākās vakarpusē kādā restorānā Operas kvartālā, turpinājās ar daudzo Monmartras krodziņu apmeklējumu un noslēdzās solidā restorānā Monparnasā. Starp studēt gribošiem latviešiem, kuri dodas iegūt augstāko izglītību Parīzē, nozīmīga loma ir sievietēm, piemēram, Elzai Stērstei, Annai Rūmanei-Ķeniņai, Karolīnai Grosvaldai, Mildai Palēvičai, arī kādai Aijai Ivanovai (vēlāk Bertrānei), kurai būs lemts kļūt par vienu no ievērojamākajām Parīzes latvietēm.

Apmēram 40 cilvēku plašajā Parīzes latvju pul-

Magdalēnas baznīca Rue Royale ielā Parīzē. 20. gadsimta 20. gadu postkarte.

Izdevniecības Yvon foto-uzņēmums. Latvijas Ārlietu ministrijas arhīvs

ciņā atrodami arī pazīstamu kultūras darbinieku vārdi, kuri kādu brīdi dzīvo metropolē. Starp tiem ir pulciņa vadītājs, žurnālists Aleksandrs Grāvītis (1883—?), dzejnieki Elza Stērste, Jānis Akuraters un Fallijs, mākslinieks Ansis Cirulis un citi. Pulciņa dalībnieku referātu tēmas skar latvju rakstniecību, mākslu, kritiku, teātri, folkloru, reliģiju. Tāpat tiek diskutēts par sociālisma nozīmi, tā izpausmēm mākslā un sabiedriskajās norisēs, studēta demokrātijas iekārta Francijā. Nacionālās kultūras un dzimtenes sociālpolitisko norišu izvērtēšanā piedalās arī pulciņa viesi, tā sauktie latvju draugi — franču lingvists Antuāns Meijē (*Antoine Meillet*, 1866—1936) un Parīzē dzīvojošie krievu inteliģenti — literāts Ilja Ērenburgs, mākslinieks un kritiķis Jakovs Tugendholds.

Štiglics savā manuskriptā norāda uz pulciņa centieniem sniegt palīdzību un atbalstu ikvienam latvietim, kura ceļš kādu iemeslu dēļ vedis uz Parīzi, iekļaujot viņus šajā trimdas latviešu kopienā un vienlaikus stiprinot saites ar dzimteni.

Uz lielo vēstures notikumu skatuves

Sākoties Pirmajam pasaules karam, pulciņam piederīgie atceras, ka bija apņēmušies uzturēt apolitisku darbības virzienu. Kara pirmajos mēnešos valdošās sajūsmas un romantikas iespaidā daži pulciņa biedri iestājas franču armijā, un tā valdē izvēršas asas diskusijas par to, vai sociāldemokrāts, kuram būtu jācinās pret militarismu, drīkst brīvprātīgi iestāties armijā. Galu galā valde lemj par frontē brīvprātīgi aizgājušo biedru iz-

slēgšanu.

Kara pirmajā gadā Parīzē, domājot par notikumiem dzimtenē, sarosās arī latviešu sociāldemokrātu grupa. 1915. gada 14. martā emocijām bagātās valdes sēdes noslēgumā nolemj sākt darbu «pie plašāka autonomijas projekta izstrādāšanas, pamatojot šo projektu uz datiem no latvju vēstures». Dzejnieks Fallijs sēdes emocionālo atmosfēru raksturo kā tādu, kur «reti daudz sirds un dvēseles». Karadarbībai tuvojoties Parīzei, liela daļa pulciņa biedru pamet Franciju un dodas uz Angliju, ASV vai mēģina atgriezties dzimtenē.

1916.—1917. gadā Parīzē patstāvīgi dzīvo tikai 16 pulciņa biedri, tomēr Štiglics izceļ vairākas svarīgas epizodes latviešu kopienas vēsturē: franču politiķa Viktora Berāra (*Victor Bérard*, 1864—1931) publisko lekciju par latviešiem; Annas Rūmanes-Ķeniņas un Ernesta Puriņa aktīvo darbību III Tautu konferences⁵ laikā, asi nosodot un franču presē kritizējot Vācijas okupācijas varas politiku Kurzemē; franču teoloģijas profesora Emila Dumerga (*Emile Doumergue*, 1844—1937) grāmatu *Les Lettons, Une Petite Nationalité En Souffrance: Les Provinces Baltiques Et Le Pangermanisme Prussien En Russie* (*Latvieši. Maza nācija, kas cieš. Baltiešu provinces un prūšu pangermanisms Krievijā*), kurā dažus publicētos dokumentus tulkojis Aleksandrs Grāvītis, kā arī dalību franču valstsvara, sociālista Albēra Tomā (*Albert Thomas*, 1878—1932) nodibinātajā apspiesto tautu komitejā, informējot un skaidrojot latviešu stāvokli dzimtenē.

1918. gada pavasarī pulciņa valde sagatavo un

Publicists Eduards Štiglics. Fotogrāfija no Latvijas Republikas Ārzemju pasēs. Latvijas Nacionālais arhivs

franču preseī publicēšanai nosūta rezolūciju, nosodot Brestļitovskas miera līgumu, kas Latvijas teritoriju atstāj vācu okupācijas varā. Šķiet, 1918. gada 15. martā latviešu valoda un dziesmas pirmo reizi izskan amerikāņu ekscentriskā dejojāja un pašpasludinātā dzīves filozofa Raimonda Dunkana (*Duncan*, 1874–1966) akadēmijas telpās, kur Parīzes latviešus un to draugus uzņem Aija Bertrāne kopā ar dzīvesbiedru. Starp viesiem latviešu komponistu dziesmas solistes Ances Liepiņas izpildījumā klausās filologs A. Mejē, arheologs Gabriēls Mijē (*Gabriele Millet*, 1867–1953) un ievērojamais franču vēsturnieks Šarls Senjoboss (*Charles Seignobos*, 1854–1942).

Latvijas Republikas proklamēšana 1918. gada 18. novembrī un Parīzes Miera konferences sākums 1919. gada 18. janvārī ierauj Parīzes latvju pulciņu pēckara pasaules politiskās kārtības diskusiju atmosfērā. Pilsētā pirmo reizi ierodas latviešu diplomātu delegācija, lai pārliecinātu Antantes lielvalstis sarežģītajos politiskajos apstākļos atzīt Latvijas valsti *de iure*. Delegācijas pārstāvji, arī ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meierovics, janvāra pirmajās dienās Parīzē saskaras ne tikai ar vēsiem laikapstākļiem, bet arī ar dažu pulciņa biedru iedomīgu, pat vizdegunīgu attieksmi, pieprasot izskaidrot, uz kāda pamata tie sevi uzskata par Latvijas priekšstāvjiem. Pārprātums ātri tiek atrisināts, bet ne aizmirsts. Taču ar laiku savstarpējās attiecības atmaigst, un 1919. gada martā par pulciņa biedriem kļūst Meierovics un arī Jānis Čakste.

Kamēr pasaules politiskā elite pārzīmē valstu kartes un vienojas par pēckara jauno kārtību, Parīzē «spīdošas uniformas, smokingi, frakas un elegantas dāmu vakara tualetes jaucas ar eksotiskiem austrumnieku apģērbiem daudzajos pārpildītajos hotelos, restorānos, teātros un nakts lokālos».6 Ilgi gaidītā svētku diena pienāk 1919. gada 28. jūnijā, kad tiek noslēgts Versaļas miera līgums. Tam sekojošajā masu svinību virpulī Parīzes ielās iekļaujas tobrīd tur vēl esošie latviešu

delegāti — Vera Bērziņa, Zigfrīds Anna Meierovics, Arveds Bergs kopā ar sievu Martu, vēlākie sūtņi Francijā Oļģerts Grosvalds un Fēlikss Cieļens. Kopējās dejās un gaviļēs Elizejas bulvārī vienojas vēlākie Latvijas politiskās elites idejiskie pretinieki. Svinības noslēdzas kādā pārpildītā restorānā, kur pie galdiņa minētās personas tiek, pateicoties Zigfrīda Annas Meierovica šarmam un diplomātijas spējām.

Latvie vai Lettonie?

1921. gada 26. janvārī Antantes Augstākā Padome Parīzē vienbalsīgi nolemj atzīt Latvijas valsti *de iure*, un tā paša gada maijā par pirmo Latvijas sūtņi un sūtniecības vadītāju kļūst Oļģerts Grosvalds. Starp pulciņu un sūtniecību ātri vien izveidojas lietišķa sadarbība, kas stiprina latviešu kopienu. 1921. gada pavasarī pulciņa biedri — latviešu studenti — noklausās Sorbonnas Universitātes profesora Emila Omāna (*Emile Hautmant*) lekciju un lūdz Latvijas sūtniecības sekretāru Mārtiņu Nukšu oficiāli izteikt profesoram studentu lūgumu nolasīt lekciju par Latviju, kam viņš piekrit. Tomēr tālāko sadarbību ietekmē konflikts starp Aleksandru Grāvīti un sūtņi Oļģertu Grosvaldu.

Konflikta cēlonis ir Latvijas valsts nosaukuma atveidojums franču valodā. Praksē tolaik lieto gan *Latvie*, gan *Lettonie*. Grāvītis dod priekšroku *Latvie*, savukārt Grosvalds konsekventi lieto *Lettonie*. Strīds, kurš draud pārvērsties personiska rakstura apvainojumu virknē, top atspoguļots latviešu un atsevišķās franču laikrakstu slējās. *Lettonie* aizstāvis asā tonī nosauc *Latvie* aizstāvju par «baltu provinču puslasīt pratējiem un pēdējās kategorijas un zemākās kultūras cariskiem činovniekiem». Otra puse reaģē, atbildes rakstā pasvītrotot sūtņa ietiepību, kas riskē izvērsties par starptautiska līmeņa valsts apkaunojumu, jo, iestādamies par *Lettonie* lietojumu, sūtņi savus pretiniekus, to skaitā arī franču profesorus, nosaucis par nepietiekami izglītotām personām. Šāds komunikācijas stils esot nevis sūtņa cienīgs, bet gan tāds, kas atbilst «brutālam junkuram iekarotā apgabalā».

Eduards Štiglics, rakstot par to 20. gadu beigās, kad Parīzē vairs nav ne Grāvīša, ne Grosvalda, izvēlas būt neitrāls, uzsverot pārāk lielu patmīlību un iedomību, kas izpaudusies no abām strīdā iesaistītajām personām.

Parīze, sagaidi savus viesus!

Starp Parīzē dzīvojošajiem latviešiem un Latviju 20. gadu sākumā pastāvēja intensīva savstarpēja komunikācija. Tautiešiem Parīzē raksta zinātnieki un rakstnieki ar lūgumiem atsūtīt dažādas grāmatas, teātri pieprasa jaunākās lūgas, studenti — informāciju par mācību iespējām Francijā, tirgotāji interesējas par uzņēmējdarbības izredzēm, savukārt bezdarbnieki — par darba apstākļiem Francijā. Lūgumus piegādāt informā-

Aija Bertrāne (baltajā tērpā) ar latviešu pulciņu Parīzē. Centrā redzams arī tā ilggadējs vadītājs Aleksandrs Grāvītis. Fotouzņēmums, domājams, tapis starp 1925. un 1928. gadu.

Dunkanu kolekcija

ciju no kultūras metropoles saņem gan sūtniecība Parīzē, gan latvju pulciņš. Tādēļ starp tiem joprojām pastāv konkurence un ciņa par statusu. Arī Štiglics piezīmēs konstatē, ka Parīzes latvju pulciņš no saviesīgi kulturālas kopas nedaudz vairāk kā desmit gadu laikā kļuvis par simbolisku generālkonsulātu.

20. gadu vidū pulciņa darbība sasniedz savu kvintesenci, ko lielā mērā veicina latviešu radošo profesiju pārstāvju skaita pieaugums Parīzē. 1920. gadā pulciņā ir 60 biedru. Nākamajā gadā daļa pēc ilgiem trimdas gadiem atgriežas dzimtenē, tādēļ 1921. gadā biedru skaits sarūk gandrīz uz pusi — līdz 36. Bet jau 1927. gada beigās tajā ir 114 biedru (to skaitā 30 sievietes), jo, kā raksta *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, «vasaras mēnešos ievērojams skaits latvju uz laiku ieradies Francijā». Tādējādi Parīzes latviešu saviesīgajā dzīvē netrūkst nedz maskubaļļu, nedz izstāžu, tiek sniegti muzikāli un moderno deju priekšnesumi, kinodemonstrējumi, notiek ekskursijas un priekšlasījumi, kuros uzstājas literāti, mākslinieki un diplomāti. Pulciņa un sūtniecības attiecības uzlabojas, kad Grosvalda vietā uz neilgu laiku nāk diplomāts Miķelis Valters, kurš pats kļūst par aktīvu pulciņa biedru, uzstājas tā sarīkojumos, savā dzīvoklī rīko latviešu kopienas Ziemassvētku svinības.

Tomēr jau 20. gadu beigās Parīzes latviešu pulciņa darbība pierimst biedru sarežģīto at-

tiecību dēļ. Domstarpību cēlonis ir dažādie viedokļi par turpmāko darbību. Uz palikšanu dzimtenē 20. gadu nogalē atgriežas ilggadējais pulciņa vadītājs Aleksandrs Grāvītis, bet viņa pēctečiem — Robertam Ņeniņam un rakstniekam Jānim Grīziņam–Griķim — pulciņa organizatoriskie darbi nevedas. Komersanta Ņeniņa ideja dibināt latvju kooperatīvu Parīzē domubiedrus neatrod, bet Jāni Grīziņu drīz vien piemeklē nopietnas veselības problēmas, un viņš atstāj Parīzi. Rakstnieks Jūlijs Vecozols aizskāris pulciņa valdi, saucot tos par komunistiem, bet jaunais pulciņa bibliotekārs Eduards Štiglics šo notikumu iespaidā jau gatavojas rakstīt pulciņa nekrologu... 1929. gada martā pulciņa kase ir gandrīz tukša, bet namu, kas Parīzes latviešu kopienai kalpojis par mājvietu 20 gadu garumā, paredzēts nojaukt.

Kopš 1922. gada, pateicoties Latvijas Kultūras fonda stipendijām, daudzi latviešu mākslinieki — Sigismunds Vidbergs, Konrāds Ubāns, Aleksandra Beļcova, Nora Drapče, Emīls Melderis un citi — var dzīvot un radoši strādāt Parīzē. Beidzot mākslinieku sapņu pilsēta, mākslas un kultūras citadele kļūst pieejama tiem, kam iepriekš nācās tikai klausīties Jāzepa Grosvalda aizrautīgos stāstus par pilsētā piedzīvoto. Taču, kad minētie mākslinieki ierodas Parīzē, pats Džoz jau pāragri devies mūžībā. Parīzes

Parīzes Latvju pulciņa vadītājs Aleksandrs Grāvītis. Fotografija no Latvijas Republikas Ārzemju pasēs. Latvijas Nacionālais arhivs

studiju laikā Grosvalda nodibinātie personiskie kontakti gan ļauj Rīgas mākslinieku grupai tikties ar modernās mākslas pasaules aprindām un iepazīstināt tās ar mākslas dzīvi Latvijā. 1925. gadā Starptautiskajā mūslietu dekoratīvās un rūpnieciskās mākslas izstādē⁷ piedalās Romans Suta, Aleksandra Beļcova, Erasts Šveics un Sigismunds Vidbergs. Tiesa, mākslinieki ir retāki viesi pulciņa rīkotajos pasākumos.

Parīzi apmeklē arī citi radošo profesiju pārstāvji. Pulciņa kultūras un organizatoriskajā dzīvē aktīvi iesaistās Latvijas Preses biroja vadītājs Edvards Virza, bet kaut kur pilsētas ielās barbaru sevi atklāj jaunais literāts un mākslas teorētiķis Andrejs Kurcijs. Savrup no tautiešiem Parīzē turas modernās dejas dejotāja Mila Cirule, kaut tobrīd Parīzē, šķiet, uzturas pat vairākas dejotājas latvietes, kuras darbojas Roberta Dunkana studijā. Daži latviešu mākslinieki tur meklē modeļus saviem darbiem, un Parīzē ieraudzītais viņos rada pretrunīgu attieksmi. Piemēram, Ugam Skulmem un Romanam Sutam redzētais šķiet pilns šarlatānisma, turklāt daži mākslinieki tur iegriežoties tikai modes dēļ...

Lai arī kādi būtu mākslinieku subjektīvie iespaidi, Dunkana akadēmijai ir vērā ņemama loma Parīzes latviešu saviesīgās dzīves organizēšanā. Pateicoties kolorītās dejotājas un akadēmijas divas Aijas Bertrānes atsaucībai, aptuveni reizi mēnesī Parīzes latvieši sanāk kopā akadēmijas zālē, lai klausītos priekšlasījumus. Savukārt 1924. gada aprīlī beigās interesenti pulcējās uz Bertrānes modernās dejas benefices vakaru. Dejotājas programmā ir ne tikai sengrieķu mitoloģijas motīvi, bet arī latviešu tautasdziesmas *Aijā, žūžu, lāča bērni* priekšnesums dejā modernu plastisku kustību izpildījumā.

1000 pastmarku par dzīvi Parīzē

Pēc Parīzes latvju pulciņa darbības beigām kopā sanāk tie, kuri vēlas radīt jaunu latviešu kultūras iestādi Parīzē, un 1929. gada rudenī lemj par Parīzes Latvju biedrības dibināšanu. Mācoties no

priekšgājēju kļūdām, biedrība uzreiz cenšas veidot un uzturēt ciešas attiecības ar Latvijas sūtniecību Parīzē. Daļa sūtniecības darbinieku ir biedrības valdes locekļi un arvien aktīvāk līdzdarbojas biedrības dzīvē, jo abas iestādes kādu laiku atrodas kopējās telpās. Parīzes Latvju biedrības priekšsēdētājs Jūlijs Vecozols un sūtnis Vilis Šūmanis 1930. gadā noslēdz līgumu par telpu īri, kas paredz biedrības rīcībā nodot divas istabas *Rue de Prony 8* augšstāvā, bet ar atsevišķu ieeju sūtniecības namā, un šāda kārtība saglabājas arī turpmāk.

Pirmajā darbības sezonā biedrība rīko priekšlasījumus par Latvijas saimniecisko un politisko dzīvi, demonstrē kinofilmas par Latviju, kā arī organizē labdarības koncertu. Ar priekšlasījumiem biedrības rīkotajos pasākumos auditorijas priekšā stājas Latvijas delegāts Tautu Savienībā Alfrēds Bilmanis, bijušais politiķis Voldemārs Zamuels, profesors Augusts Kirhenšteins, kā arī Jānis Akuraters.

Tomēr kopumā 30. gadu pirmā puse Parīzes latviešiem pasaules ekonomiskās krīzes dēļ ir smags laiks, un daļa no viņiem meklē iespējas atgriezties dzimtenē. Ekonomiskās lejupslīdes apstākļos Parīzē dzīvojošajiem ārzemniekiem iegūt darba atļauju kļūst ārkārtīgi sarežģīti, tādēļ iztikai nākas strādāt nelegāli. To spilgti ilustrē pašā Eduarda Štiglica pieredze.

Pēc strīda ar kādas viesnīcas īpašnieku par ires maksas apmēru Štiglics nonāk Parīzes policijas prefektūras uzmanības lokā. Prefektūras ierēdņa noteiktā kukuļa apmēru Štiglics nespēj samaksāt, tomēr viņam izdodas vēl trīs gadus dzīvot un strādāt Parīzē. Arī nākamreiz, jau citam prefektūras inspektoram ierodoties pie Štiglica, viņš neko citu kā vien sen nederīgus uzturēšanās atļaujas dokumentus nav varējis uzrādīt. Tomēr nekādas sankcijas neseko, jo inspektors apmierināts atvārdās no namatēva ar vismaz 1000 Latvijas pastmarkām somā. Visbeidzot 1934. gada rudenī, kad Štiglics lūdza oficiāli pagarināt uzturēšanās atļauju, nākas trešo reizi tikties ar prefektūras ierēdņi, kurš neformālā sarunā gatavs tūlīt pat izsniegt atļauju, ja vien Štiglics samaksā «soda naudu» 4000 franku apmērā, kas sarunas gaitā «sarukusi» līdz 1800 frankiem. Štiglica mēneša ienākumi tobrīd ir tikai 800–900 franku. Nav zināms, kā lieta atrisināta, taču Štiglics palika Parīzē līdz pat Otrā pasaules kara sākumam.

Kad 1934. gada 15. maijā Latvijā tiek iznīcināta demokrātiskā iekārta, pārmaiņas drīz notiek arī Parīzes latviešu kopienas dzīvē. Francijā atgriežas sūtnis Oļģerts Grosvalds un priecīgs konstatē, ka beidzot Parīzes latviešu kopienas aktivākā daļa ir brīva no «novecojušā revolucionārā gara» un pienācis laiks veco individuālistu vietā nākt tiem, kas prot strādāt kopēju mērķu sasniegšanai. Ar sūtņa gādību 1934. gada nogalē biedrība rod jaunu mājvietu *Boulevard de Courcalles 88*.

Par iepriekšējo desmitgadi biedrības valde neizsakās nemaz, vai arī mēģina radīt viltus priekš-

Katra diena Parīzē bijusi kā svētki, tomēr līdzās radošajai darbībai jādomā par iztikas nopelnīšanu

statu par to, ka 20. gados Parīzes latviešu kopiena piedzīvojuši smagu morālo krīzi. Tas izskaidro to, kāpēc starp Parīzes Latvju biedrības biedriem nav neviena t. s. veclatvieša, kuri arī joprojām dzīvo Parīzē. Sūtņa Grosvalda 1935. gada oktobra beigās sagatavotajā pārskatā Ārlietu ministrijai minēts, ka Francijā dzīvo ap 1500–2000 Latvijas Republikas pilsoņu, un apmēram 100–150 (ieskaitot ģimenes locekļus) ir zināmi sūtniecībai Parīzē. Iespējams, šie zināmie pilsoņi ir tie, kuri tolaik dzīvo Parīzē un tās apkārtnē. Pārskatā par 61 Francijas latvieti norādīta arī viņu nodarbošanās; visvairāk ir strādnieku, kalpoņu un kantor darbinieku, minēti arī dejotāji, masieris un misionārs. Tāpat sūtnis norāda, ka lielākā daļa latviešu Parīzē un Francijā dzīvo trūcīgos apstākļos un darbu atrast ir grūti, tomēr latviešiem, it īpaši latviešu mājkalpotājām, esot laba slava. Lielākā daļa Latvijas pilsoņu prot arī latviešu valodu, tomēr «ciņa pret jaunās paaudzes pārtautošanos ir diezgan grūta», jo lielai daļai latviešu vīriešu sivas ir francūzietes vai cittautietes.

30. gadu otrajā pusē biedrības darbībā aktīvi iesaistās Parīzē kultūras un militāro studiju nolūkos ieradušies latvieši, tomēr autoritārā politika nozīmē arī ārzemju latviešu organizāciju darbību valstiskošanu. To nosaka arī valsts ikgadējais Kultūras fonda pabalsts Parīzes Latvju biedrībai (apmēram 1500 latu gadā). Biedrība kļūst par latviskās kultūras popularizēšanas, pat propagandas kanālu Parīzē un darbojas tiešā sūtniecības ietekmē. Tās priekšsēdētāji 30. gadu otrajā pusē ir Parīzē strādājošie diplomāti Vilis Māsēns un Fridrihs Igals. Biedrības sadarbību ar sūtniecību valdes locekle Aija Bertrāne tolaik raksturo kā simpātisku un vēriņu savstarpēju interesi.⁷ Allaž hellēņu hitonus valkājošie brīvdomātāji Bertrāne un Dunkans ik pa laikam viesojas nu jau par politiskajiem trimdiniekiem kļuvošo Fēliksa un Maijas Cielēnu namā.

Kamēr Maija Cielēna gatavo šķirkļus par mākslu Konversācijas vārdnīcai, viņas vīrs un bijušais sūtnis publiski asi nosoda notikušās politiskās pārmaiņas Latvijā. Fēliksa Cielēna aktivitātēm uzmanīgi līdzī seko Latvijas sūtniecība Parīzē, un Oļģerts Grosvalds sniedz par to ziņas politpārvaldei Rīgā. Cielēna piederība Parīzes Latvju biedrībai sagādā zināmas neērības, tādēļ viņa vārds tiek svītotas no biedrības sastādītā pieteikuma, prasot pabalstu Kultūras fondam Latvijā. Taču diez vai bijušais ārlietu ministrs Cielēns nezina par Parīzē dzīvojošā Eduarda Štiglica radniecību ar politpārvaldes Aģentūras daļas ilggadējo vadītāju Robertu Štiglicu, lai gan nav ziņu par viņa saikni ar šo iestādi. Vienlaikus jāpatur prātā, ka, par spīti problēmām ar Parīzes prefektūru un trūcīgajiem ienākumiem, Eduards Štiglics tomēr nav spiests atgriezties Latvijā.

Savrup turas latviešu mākslinieki, kuri tver radošo gaisotni Monparnasā. Reinholds Kalniņš

portretē amerikāņus un strādā darbnīcā *Rue de Delambre* — ielā, kuru no vienas puses ieskauj kafejnīca *Le Dome*, bet no otras — Monparnasas kapsēta. Turpat līdzās uzturas mākslinieki Rūdolf Pinnis un Elvira Adams, un Pinnis vēlāk atmiņās rakstīs, ka katra diena Parīzē bijusi kā svētki, tomēr līdzās radošajai darbībai abiem jādomā par iztikas nopelnīšanu.

Latvija līdz ar Igauniju un Lietuvu piedalās 1937. gada Pasaules izstādē Parīzē⁸, kur izveido kopēju Baltijas paviljonu. Bet 1939. gada 27. janvārī Konkordijas laukuma *Jeu de Paume* galerijā atklāj ilgī gatavoto Latvijas mākslas izstādi, kas sajūsmīna apmeklētājus un liek Latvijas vārdam skanēt franču preses izdevumu slejās. Taču gaisā jau ir jūtama jauna laikmeta elpa.

Izskanā

Otrā pasaules kara laikā nacistiem ieņemot Parīzi, latviešu kopiena savu darbību pārtrauc, bet sakarus ar dzimteni ierobežo Latvijas okupācija. Lielākā daļa Parīzes latviešu pilsētu pamet, Parīzes Latvju biedrība pārstāj darboties. Pēc kara beigām Parīze ir atbrīvota, bet Latvija paliek padomju okupācijas varas pakļautībā. Padomnieks Latvijas sūtniecībā Parīzē Kārlis Bērēns spiests atdot sūtniecības telpas PSRS diplomātikajiem pārstāvjiem. Maz ir to latviešu, kas atgriežas Parīzē, bet daļa šeit nonāk pēc dzimtenes atstāšanas piespiedu kārtā.

Pirmie pēckara gadi Parīzē ir ārkārtīgi smagi — pastāv dzīvokļu trūkums, pārpadzīvotība, korupcija un sociālā spriedze. Daļa latviešu izceļo no Francijas atpakaļ uz Vāciju, daļa meklē dzīvesvietu laukos.

Par spīti grūtībām un piespiedu trimdai, 1945. gada 18. novembra svinībās sūtnis Oļģerts Grosvalds aicina tautiešus nepadoties izmisumam, jo «latvju tauta pārvarējusi vissmagākos posta laikus tālā pagātnē un pārvarēs arī pašreizējās nedienas». Statusu zaudējusi Latvijas sūtniecība mēģina darboties tautiešu labā, 1946. gada 26. martā tiek izveidota Latviešu palīdzības komiteja Francijā, kas līdz 50. gadu vidum ir galvenā organizācija, kas pulcē tur nonākušos latviešus. Kādu brīdi arī Dunkana akadēmijas telpas no jauna kļūst par «Parīzes latviešu garīgās rošības un sastapšanās centru»,¹⁰ bet dažam tautietim par pagaidu dzīvesvietu. Palīdzības komitejas rocība un iespējas tomēr ir stipri ierobežotas, tāpēc Parīze vairumam latviešu paliek tikai kā īslaicīga apmešanās vieta.

Skrējieni cauri šīm arhīva krājumā rodamajiem epizodēm noslēdz ar pārliecību, ka nākotnē noteikti nepieciešams lēnāks solis, lai pamanītās vēstures detaļas analizētu vēriņāk. Parīzes latviešu kopienas darbība dažādos laika periodos liecina par nepieciešamību izteikt un uzturēt dzīvu nacionālo identitāti un radošo piederību savai kultūrai, jo īpaši apstākļos, kad atgriešanās dzimtenē nebija iespējama. ■

¹ E. Stiglics. *Parīzes latvju sabiedriskās dzīves 20 gadi*. Presei sagatavotā raksta manuskripts pieejams LNA LVVA, 1632. f., 2. apr., 1615. l., 3. lp.

² Atsauce uz amerikāņu rakstnieka Ernesta Hemingveja biogrāfisko atskatu par žurnālista un rakstnieka gaitām Parīzē 20. gadsimta 20. gados.

³ E. Kļaviņš. *Džo. Jāzeps Grosvalda dzīve un māksla*. Rīga: Neputns, 2006. 104. lpp.

⁴ Turpat. 89. lpp.

⁵ *III-me Conférence des nationalités*.

⁶ K. Ozols. *Darbs un atmiņas Latvijai topot. Latvijai Kareivis*, nr. 238, 1934. gada 21. aprīlis.

⁷ *L'Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes*.

⁸ *L'Exposition internationale des arts et techniques dans la vie moderne*.

⁹ 18. novembris Parīzē. *Latvju Vārds*, 1945. gada 28. novembris.

¹⁰ H. Biezāis. *Edvarta Virzas vakars Parīzē*. *Latvju Vārds*, 1947. gada 28. jūnijs.

Gundega Grīnuma

Putekļus notraucot

Mazzināmais Roberts Ivanovs bija Raiņa palīgs un draugs

Gundega Grīnuma (1948) ir literatūrzinātniece, filoloģijas doktore, Raiņa un Aspazijas daiļrades pētniece. Daudzu zinātnisku rakstu, grāmatas *Piemīņas paradoksi* (2009) autore, rakstu krājumu sastādītāja. Par jaunāko monogrāfiju *Viņpus Alpiem. Rainis un Aspazija Kastanolas. Jaunatklāti tuvplāni* (2017) saņēmusi Latvijas Literatūras gada balvas žūrijas speciālbilvu un LZA Raiņa balvu (2018).

Vērtīga fotodokumenta dāvinājums Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam Satversmes sapulces sasaukšanas simtgadē, kas apritēja šī gada 1. maijā, vēsturnieku uzmanības fokusā pēkšņi izvirzīja nepelnīti piemirsto tautsaimnieku sociāldemokrātu Robertu Ivanovu (1883–1954). Viru, kurš pagājušā gadsimta 20. un 30. gados ieņēma augstus valsts amatus: bija Latvijas Republikas Satversmes sapulces sekretārs, vēlāk – valsts kontrolieris. Divreiz apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni. Atteikdamies kalpot Ulmaņa autoritārajam režīmam, pēc paša vēlēšanās iesniedza atlūgumu un pameta valsts darbu. Padomju okupācijas laikā bija *persona non grata*. Lai paglābtos no represijām, līdz pat mūža pēdējai dienai slēpās pagrīdē.

Šis skopais, bezkaislīgais fakto uzskaitījums ieskicē tik vien kā jēgpilnas, ar lielu atdevi Latvijai nodzīvotas dzīves ārējo čaulu. Taču literatūrpētniecībā zināms, ka Roberts Ivanovs bija Raiņa draugs. «Vecs un paties draugs», kā dzejnieks viņu kādā vēstulē nodēvējis jau pēc divarpus gadus (ne)ilgas personiskas saskarsmes.

Ko atklāj arhīvi

Sākot ar *Uguns un nakts* autora Šveices trimdas (1906–1920) vidusposmu, Ivanova vārds pavīd gan Kastanolas «tālumnika» dienasgrāmatās un dienas hronikās, gan Raiņa un Aspazijas korespondencē. Turklāt viņu privātā arhīva mazāk zināmā, arī līdz šim nepublicētā daļa (piemēram, Roberta Ivanova un vairāku citu personu vēstules dzejniekparim), no vienas puses, sa-

tur vērtīgu informāciju par «pretrunīgā ģēnija» Raiņa dzīvi un darbu dienviņu trimdā, no otras puses, dokumentē svarīgas, līdz šim neizzinātas Roberta Ivanova dzīves peripetijas, pirmām kārtām politiskajā emigrācijā Šveicē un Vācijā pieredzēto. Un vēl – šī vēstule apmaiņa ļauj izsekot joprojām nepilnīgi izgaismotajai priekšspēlei, kura ievadīja Raiņa un Aspazijas leģendāro atgriešanos dzimtenē 1920. gadā

Šā gada 10. aprīlī apritēja arī šī ievērojamā vēsturiskā notikuma simtā gadskārta, kas atšķirībā no Satversmes sapulces sasaukšanas simtās jubilejas pagāja, plašsaziņas līdzekļu tikpat kā neievērota. Vai attaisnojami? Pajautāsim «brīvās Latves simbola» atgriešanās aculieciniekam Edvartam Virzam, kurš, kā liekas, precizāk par jebkuru citu preses apskatnieku uztvēris šī vienreizējā mirkļa pārļaicīgumu: «Pa visiem gadu simtiem ilgo pastāvēšanas laiku Rīga ir redzējusi daudzus triumfus. Viņa ir uzgavilējusi valdniekiem, karavadoņiem, pilsētu un zemju iekarotājiem un daudzām citām galvām, uz kuru pierēm degusi no citurienes patapināta gaisma. Vakar pirmo reizi Rīga uzgavilēja garīgam pārākumam. Šis triumfs, ar kādu viņa sagaidīja savus dzejniekus Raini un Aspaziju, pārspēja pēc savas sirsnības, entuziasma un lieliskuma visus citus svētku brīžus, kādi viņā notikuši.»

Raiņa un Aspazijas sagaidīšanas komitejas pirmā persona, uz kuras pleciem un sirdsapziņas gūlās atbildība par grandiozās tautas manifestācijas izdošanos, bija Roberts Ivanovs. Virs, kuram jau vistuvākajā nākotnē bija lemta nozīmīga loma jaunās Latvijas valsts pamatu izveidē un nostiprināšanā. Vai piedzīvosim citu, piemērotāku brīdi putekļu notraukšanai no Roberta Ivanova vārda kā patlaban, divu vēsturiski nozīmīgu, ar viņa vārdu jo cieši saistītu notikumu simtgades situācijā?

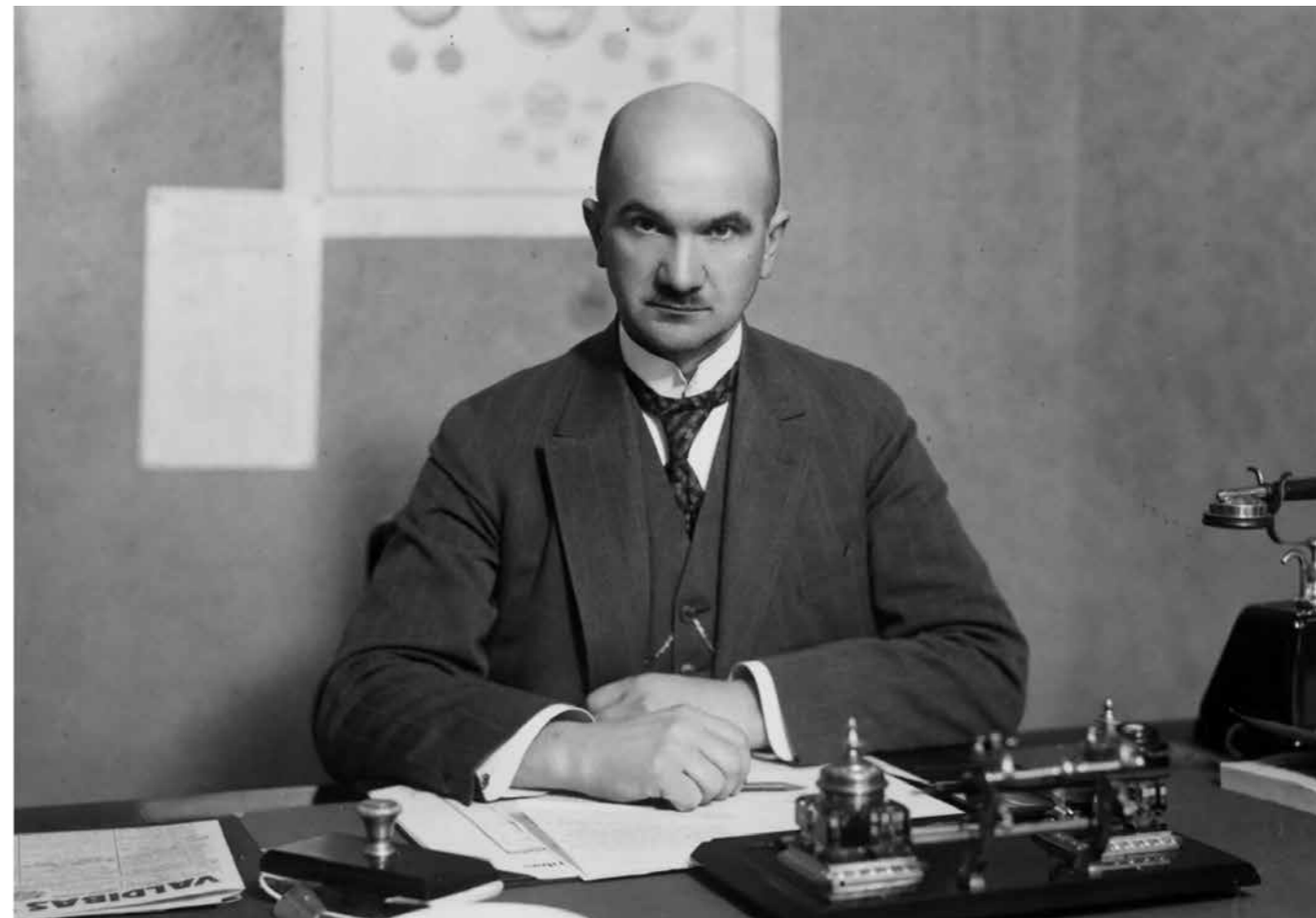
Kas viņi bija, kad sastapās tālu no dzimtenes – klasiskajā trimdnieku patvēruma zemē Šveicē? Rainis un Aspazija – tautā populāri dzejnieki, revolucionārie romantiķi. Jauno brīvības laiku ieskandinātāji. Cīņā saucēji. Iedvesmotāji. Roberts Ivanovs – jauns sociāldemokrāts. 1905. gada mītiņu un demonstrāciju laika auklējums. Trūcīgs students. Tāpat kā Rainis un Aspazija, dzimteni zaudējis politisks bēglis bez mājām un drošām nākotnes izredzēm. Pazīstams tikai šaurā studiju biedru un Šveices tautiešu lokā.

Ar sociālisma idejām centīgais, zinātkārais Zemgales puisis – Mītavas (t. i., Jelgavas) reālgimnāzijas absolvents – isti bija aizrāvis, domājams, tikai pēc ierašanās Rīgā un iestāšanās Rīgas Politehniskā institūta Ķīmijas fakultātē.

Revolūcijas apspiešanai impērijas rietumu guberņās sākoties, Ivanovs, segvārdā Rubis, iekļuva pirmajā «piektgadnieku» emigrācijas vilnī. Šķērsojis Atlantijas okeānu, viņš nonāca vienā no lielākajiem jaunā kontinenta latviešu

Gundega Grīnuma

Putekļus notraucot

Roberts Ivanovs – valsts kontrolieris Rīgā 20. gadsimta 20. gadu vidū. Autors nezināms. Foto no Egila Grasmaņa privātā arhīva

centriem – Filadelfijā, taču jau pēc pusgada atgriezās Eiropā. Domājams, Šveice viņu pievilināja ne tikai ar demokrātisko gaisotni, bet arī ar izglītošanās iespējām.

1906. gada rudenī Ivanovs vienlaikus tika uzņemts gan Cīrihes Universitātes Juridiskajā, gan Tautsaimniecības un tirgzinību fakultātē. Acimredzot ap to pašu laiku viņš pievienojās arī Latviešu Sociāldemokrātiskās partijas Cīrihes sekcijai un turpināja meklēt savu isto vietu «kustībā».

Drauga ieteikums

Pārvarēt dieniško eksistenciālo likstu spiedienu jaunajam cilvēkam droši vien palīdzēja Zemgales laukos – Bēnes pusē – aizvadītās zēnības rūdijums. Kad klājās īpaši grūti, noturēties virs ūdens viņam palīdzēja uzticams draugs geologa Emīla Skubiķa (segvārdā Eka jeb Ekus, sociālvolucionārs, Latviešu sociādemokrātu savienības biedrs) personā. Šķietami nesaderīgāku pāri kā Ivanovs un Skubiķis gan bija grūti iedomāties. Viens – vēl pazaļš, dzīves neapbružāts jauneklis; otrs – virs brieduma gados ar raibām peripetijām bagātu politiskā disidentu un konspiratora biogrāfiju. Pirmais – pati savaldība un apdomība; otrais – apkārtstaigājošs «vētras motors» ar revolucionāru mentalitāti vispārākajā pakāpē.

Cīrihes latviešu kopienas sastāvējušajos ūdeņos Eka mēdza iebrāzties kā taifūns, kā glēvuļu un neizlēmīgo bieds, turklāt viņa argumenti savu politisko uzskatu un goda principu aizstāvībai bija ne tikai dzelkšņaini trāpīgs vārds. Saglabājušās ziņas par kādu sekcijas 1911. gada janvāra sēdi, pēc kuras Skubiķis bija pamatīgi iezolējis pāris latvju anarhistus, kurus uzskatīja par traniem – revolucionāriem parazitāriem.

Gan Eka, gan arī Rubis, ilgstošā prombūtnē no revolūcijas atplūdu smagi piemeklētās dzimtenes atrazdamies, bija saglabājuši ciešu garīgu un emocionālu saikni ar to. Draugi regulāri lasīja latviešu laikrakstus, ar skatu uz cerīgāku nākotni diskutēja par sabiedriskās un politiskās dzīves aktuālajām norisēm abos Daugavas krastos, dzīvoja līdz mājās palikušo tuvinieku un draugu likteņiem. Visā, kas skāra latviskās vērtības – valodu, nacionālo kultūru, literatūru, teātri –, lielākā autoritāte Ekam un Rubim bija kopīga – Rainis.

Roberts droši vien nedaudz apskauda Emīlu par to, ka viņš, kā jau bijušais jaunstrāvnieks, dzejnieku kopš 19. gadsimta 90. gadiem pazina personiski un samērā regulāri sarakstījās ar viņu. Rubis pie vēstule kontakta ar Raini tika 1911. gada janvārī un diez vai bez tiešas Skubiķa iejaukšanās. Viņš jau *Dienas Lapas* laikā bija pārliecinājies, cik svarīga Rainim, tolaik vēl Jā-

Neviena aizrādījuma, nevienas, pat pavisam sīkas kritiskas piezīmes par viņa padarīto!

nim Pliekšanam, bija nepieciešamība būt informētam par visu jauno un nozīmīgo plašajā pasaulē. Ik dienu apgūstot milzīgu apjomu laikrakstu informācijas vairākās valodās, tika patērēts ārkārtīgi daudz laika un enerģijas. Lūk, visnotaļ piemērots uzdevums tādām pedantiskam puisim kā Rubis, kurš taču tāpat regulāri atlasa, sistematizē un krāj vērtīgāko rakstu izgriezumus gan no starptautiskās preses, gan dzimtenes laikrakstiem. «Ja avizēs būs kaut kas, kas priekš jums (domāti Rainis un Aspazija – aut.) būtu noderīgs, Ivanovs piesūtīs,» Skubiķis aizlika vārdu par Rubi arī 1911. gada janvārī. Un tā no pieticīgās studenta mājvietas Cīrihes Zonnegassē (*Sonneggasse*) uz dzejniekpāra tikpat pieticīgo dzīvokli villā *Stella d'Oro* Kastaņolas ciemā pie Lugānas ezera sāka ceļot rūpīgi sasaiņotas bاندroles ar avižu materiāliem.

Entuziasma pieplūdums, kuru Robertā izraisīja cienītā un aprīnotā dzejnieka skopās, konvenciāli rezervētā stilā ieturētās pateicības rindas par viņa sūtījumiem, drīz vien atrada izpausmi jaunās «rainiski sabiedriskās» aktivitātēs. Apsverot idejas, kā Cīrihes sekcijā 1911. gadā būtu atzīmējams 1. maijs – Starptautiskā Strādnieku solidaritātes diena –, pēc Rubja iniciatīvas tika nolemts sarīkot «pamatšķiras dzejniekam» veltītu vakaru. Ivanovs pats tam gatavojās ar sevišķu nopietnību: programmas pamatdaļā tika iekļauts viņa referāts *J. Rainis, dzīves un darba raksturojums*. Lai īpaši iepriecinātu Kastaņolas savrupnieku, Rubis turklāt vēl sarūpēja un nosūtīja dzejniekam arī adresi ar vakara dalībnieku parakstiem.

Dokumentu izkārtotāji

Vasaras sākumā Skubiķis no Raiņa negaidīti saņēma gandrīz vai izmisīgu SOS signālu: «Palīdzi, draugs!» Izrādās, ka hronisku kaitību nomocītā Aspazija, kura slikti panesa Lugānas ezera piekrastes karsto un mitro klimatu, beidzot bija gatava sākt nopietnu dziedāšanu kursu Cīrihē, un nedaudz vēlāk, pēc steidzama darba pabeigšanas, uz pāris atslodzes mēnešiem viņai pievienoties bija nodomājis arī Rainis. Taču ne vienam, ne otram nebija derīgu dokumentu, kuri atbilstu stingrajām prasībām, kādas šajā ziņā tika izvirzītas Ziemeļsveicē (Aizalpu republikā abi uzturējās ar Amālijas Herkiras un Artura Nagliņa identitāti).

Apsviedīgais Skubiķis ar saviem plašajiem sakariem gan Šveices, gan arī raiba spektra emigrācijas aprindās bija īstais vīrs, pie kura vērsties kutelīgajā dokumentu jautājumā. Gluži pirmoreiz ar pipi uz jumta dažādās pagrīdes būšanās acimredzot nebija arī Rubis – prasmīgs ķimiķis un fotogrāfs amatieris vienā personā. Lai izvairītos no liktenīgām kļūmēm, Eka uzskatīja, ka viņam iepriekš Rainis jāsastop klātienē, un, jau iepilnājos Kastaņolas apmeklējumu, dzejniekam no Cīrihes ziņoja: «Patlaban pārrunājam ar

Rubi šito lietu. Tā kā tu visai īsi raksti p[asu] lietā, tad mums nava viss «klārs». Ja A[spazija] domātu šē uzturēties vienīgi dažus mēnešus, tad tai nevajaga ne pasas, ne galvenieku. Nokārtotu to lietu caur Kantonālās tiesu un policijas direkcijas sekretāru, kas man labs paziņa.»

Kādā veidā šī pirmā dzejniekpārim nepieciešamo dokumentu izkārtošana operācija beigu beigās tika īstenota, rakstīti avoti klusē. Tā vai citādi abus dzejniekus par «riktīgiem cilēkiem» Šveices varas iestāžu acīs Eka un Rubis bija padarījuši jau 1911. gada vasarā, un septembra beigās, noskaņojusies uz ilgstošu uzturēšanos viņas sirdij tikamajā Cīrihē, Aspazija bija klāt. Paši pirmie Aspazijas apmeklētāji bija Skubiķis ar Ivanovu. Atbraucējai Ivanovs, viņas redzējumā «pieticīgs, ļoti sirsnīgs cilvēciņš», bija iepaticies uzreiz.

Pārrakstītājs un palīgs

Rainis ar Rubi neklātienē nesen bija noslēdzis vienošanos, ka cīrihietis pārrakstīs ar rakstāmašīnu Raiņa jaunās lugas, pagaidām vēl nepabeigtā *Induļa un Ārijas*, manuskriptu.

Bez prasmīga asistenta ar labām mašīnrakstīšanas iemaņām, kurš spētu reizē sagatavot vairākus lugas teksta eksemplārus, šajā reizē dzejnieks nekādi nevarēja iztikt. Darbs jau bija pamatīgi iekavējies, un manuskriptu no viņa vienlīdz nepacietīgi gaidīja gan izdevējs Ansis Gulbis Pēterburgā, gan Jaunais Rīgas teātris.

Kā izlīdzēties, lai Ivanovam nebūtu jāgaida dikstāvē? Tika nolemts, ka vispirms viņam tiks uzticēta topošā Aspazijas dzejoļu krājuma *Ziedu klēpis* pārrakstīšana. Taču atklājās, ka Rubis lāgā nespēj salasīt dzejnieces rokrakstu! Aspazija gan varēja viņu ik dienu izsaukt pie sevis, lai tekstus izskatītu kopā, bet kastaņolietim Rainim, ar kura «briesmīgā» rokraksta izburtošanu Ivanovam varēja rasties vēl trakākas problēmas, nu bija uzradies jauns izmisuma iemesls.

Uzvarēja Rubja citība un neatlaidība. Pagāja tikai dažas dienas, un rokrakstu salasīšanas māka bija rokā. Rainim atlika izsūtīt uz Cīrihi naudu rakstāmmašīnas noīrēšanai, papīram un «atlīdzībai par pakalpojumu», un – aiziet! Taču – ak, dzejnieka «ietrūcinātie, saraustītie nervi!» – Rainis naudas sūtījumam bija aizmirsis pievienot... saņēma adresi! Situāciju izglāba neticami apķērīgais Cīrihes iekšpilsētas pastnieks. Uz sūtījuma pasakņa izburtojis zīmīgo Nagliņa uzvārdu, kuru pasta aprītē ar Kastaņolu izmantoja arī Aspazija, viņš devās uz Turnerštrāsi 22, un pārpratus tika noskaidrots. Dzejniece nu steidzās mierināt savu aizmāršīgo «Iniņu»: «Ivanovs paņems mašīnu un pa pāra dienām pārrakstīs, nebēdā neko, sirsnīņ.»

Sākās vērotājam no malas gandrīz neizsekojama *Induļa un Ārijas* rokraksta un mašīnraksta fragmentu cirkulācija starp Kastaņolu, Cīrihi, Rīgu un Pēterburgu vairāku nedēļu garumā.

Raiņa un Aspazijas sagaidīšana Rīgā 1920. gada 10. aprīlī. Kreisajā pusē iepretim Rainim starp karogiem – Roberts Ivanovs (ar tauriņu). Foto – Vilis Rīdzenieks

Gatavie lugas skati un cēlieni pa ceļam turklāt vēl tika izlaisti caur Aspazijas «mājas cenzūru»: viņa taču bija neaizstājama Raiņa radīto tekstu caurskatītāja un «strīpotāja».

Abiem dzejniekiem šāds karuselis, kuru pavadīja daždažādas klizmas un starpgadījumi, acimredzot nebija nekas ārkārtējs. Taču, kā šajā gatavo un pusgatavo tekstu jūklī nezaudēja galvu perfekcionists Rubis, nūdien jāpabrīnās. Dzejnieks savu palīgu gan jau iepriekš bija brīdinājis: «Jums, miļais draugs, iznāks tā strādāšana ļoti saraustīta un nepatīkama. Bet paciešaties šoreiz ar mani.»

Kādas mācības nākamajam tautsaimniekam sagādāja spraigās, kopdarbā ar Raini aizvadītās nedēļas? Vispirms jau izpratni par to, ka rainiska tipa «ideju drāmas» – vērienīga, novatoriska, saturiski daudzslāņaina piecēlienu mākslas darba – radīšana no autora prasa gandrīz vai pārcilvēcisku atdevi (īpaši ņemot vērā nelabvēlīgo ārējo apstākļu spiediena pārmēru, kādu, steigā strādājot, nācās pārvarēt izkāpināti sensiblam, nervozajam un bieži sirgstošajam dzejniekam).

Raibajā manuskripta pārrakstīšanas procesā Ivanovam gan droši vien bija grūti izsekot pat Raiņa «jaunības traģēdijas» sižeta līnijai, par

lugas sarežģītā idejiskā koda nolasišanu un atšifrēšanu nemaz nerunājot. Taču par vienu varam nešaubīties: Rubis jau tad, kad viņa priekšā pamazām vēl tikai auga pārrakstīto lappušu kaudzīte, ar lepnumu apjauta, ka viņš, sevi un savu dzīves uzdevumu vēl tikai meklējot iesācējs, kaut vai tehniskā limenī Rainim palīdzot, ir pielicis savu roku, lai «uz priekšu tiek» liels, pagātņi, tagadņi un nākotņi vienotā lokā saslēdzot, latvieša svētākās jūtas uzrunājot un nacionālo apziņu stiprinošs meistardarbs, kas radīts ar skatu tālā visu zemju un visu tautu brīvā, līdztiesīgā nākotnē.

Spriežot pēc netiešām norādēm Raiņa korespondencē, viņš ar Ivanova precīzo un akurāto veikumu *Induļa* pārrakstītāja lomā bija ļoti apmierināts. Neviena aizrādījuma, nevienas, pat pavisam sīkas kritiskas piezīmes par viņa padarīto!

Un kādā vaļsirdības brīdī (pēc tam, kad viņš savā citīgajā un akurātajā palīgā jau bija uztautstijis lietaskoku) Ivanovam atzinās: «Tas jau man ir gluži kā laimes gadījums, ka man gadījās cilvēks, kas var man noņemt šo pārrakstīšanu. Un mans lielākais vēlējums tagad ir, kā jau jums reiz rakstīju, ka es varētu dabūt sekretāru.

Vairākus mēnešus atrasties ciešā saskarsmē ar Raini un palikt neskartam nemaz nebija iespējams

Varbūt, ka tas būtu iespējams, kad es dzīvotu Ķīriņā.»

Vai Rubis uztvēra vāji slēpto mājienu, kas bija nolasāms aiz šīm skopajām Raiņa rindām? To, ka dzejnieks, gada nogalē dodoties uz Ķīriņi pie Aspazijas, tieši viņa, Robertā Ivanovā, iespējams, jau redzēja savu nākamo Ekermani – tādu pašu radošā darba dziļākos noslēpumus izprotosu ģenija uzticamības personu un līdzgaitnieku, par kādu Ģētem viņa mūža pēdējā desmitgadē bija kļuvis nabadzīgais, taču ar jūtīgu iekšējo redzi un fenomenālām darba spējām apveltītais skolmeistars?

1911. gada beigas un jaunā gada pirmie mēneši, kad Rainis savu nolūkoto sekretāru pamazām iepazīta klātienē, kļuva par izšķirošo posmu abu savstarpējās attiecībās. Dzejniekam atgūstoties no pārpūles un izejot ārstēšanās kursu dr. Farbšteinas privātpiņķā, abi sastapās ik pārdienas. Rubis bija biežs ciemiņš Aspazijas un Raiņa Turnerštrāses mājoklī, kopā ar viņiem apmeklēja mākslas izstādes un koncertus, kā arī pārstāigāja dzejnieku iemīļotās vietas Ķīriņbergā. Un ne tikai asistēja Rainim un Aspazijai sīkākās rakstu darbos, bet, cik vien spēdams, atvieglāja viņu soli arī sadzīvē.

Domubiedrs

Atrast kopsaucējus domu apmaiņā par brīvājā pasaulē un dzimtenē notiekošo Rainim ar Rubi noteikti nebija grūti. Abi laikam gan bija līdzīgās domās par mākslinieka atbildību sabiedrības priekšā, abiem piemīta radniecīga estētiskā gaume, abu attieksmi pret dzimto valodu un kultūru noteica dziļi patriotiska zemstrāve. Turklāt interešu lokā nozīmīgu vietu ieņēma arī ekonomika, tieslietas, zinātnes un tehnikas attīstība, jaunās tehnoloģijas.

Kādi temati tika pārcilāti Raiņa un Ivanova tā laika sarunās, pierakstu trūkuma dēļ diemžēl nav nosakāms. Tomēr atsevišķu faktu drumslas Raiņa privātā arhīva dokumentos ļauj apjaust, ka abi reizēm spraigi apsprieduši pat tik specifiskus jautājumus kā, teiksim, fotoportretēšanas māksla. Proti, dzejnieks labprāt izmantoja prominentā Ķīriņes fotogrāfa Kamilla Rufa (*Camille Ruf*; 1872–1939) pakalpojumus (Rufs bija starptautiski slavens, īpaši izcēlās ar izteiksmīgajiem mākslinieku, piemēram, Džeimsa Džoisa un Ferdinanda Hodlera portretiem.) Taču, kā vēsta kāda Aspazijas 1912. gada marta vēstule Rainim, viņai no Rufa saņemtais vīra ģimenes paraugs šķitis nekur neliekams: «Nevienam nepatīk, visi atrod 10 g. vecāku. (..) Es nu gan pie Tava Rufa neiešu, viņš ar varēm izgrumbuļo, lai rādītu, cik raibumu prot ielikt, ko sauc par dzīvības liešanu.»

Kritiski Rufam raksturīgo portretēšanas veidu acimredzot vērtēja arī Ivanovs, un, iespējams, šī nebija vienīgā reize, kad Raiņa un Ivanova saskarsmēs uzšķīlās pa strīda dzirkstij,

taču kopumā bija daudz vairāk vienojoša. Turpretī Ķīriņes latviešu «kolonistu» sabiedrībā, kurā valdīja sikumainības un intrigu pārpilna gaisotne, dzejnieks jutās kā svešinieks. Veselību kaut cik salāpījis, 1912. gada marta pirmajās dienās Rainis, par spīti Aspazijas atrunāšanas mēģinājumiem, kravāja ceļasomu, lai atgrieztos savā «dvēseles oāzē» Kastaņolā.

Dzejnieka cerības piesaistīt izpalīdzīgo Ivanovu sev par pilna laika sekretāru nebija piepildījušās. Visnotaļ iespējams, ka daba Rubim bija devusi itin visu, tajā skaitā arī pietiekami augstas kapacitātes sirds inteligenci un idealismu, lai viņš Raiņa radošajā darbā spētu iesaistīties ne tikai kā palīgs un izpildītājs, bet arī kā līdzdomātājs. Taču dzejnieks, pārliecinājies, cik nopietna ir Ivanova apņemšanās īstenot sevi pašā izvēlētajā profesijā, atrunāt puisī no viņa nākotnes nodomiem laikam gan nemēģināja.

Viņi atvadījās kā draugi. Tiešās komunikācijas pieredze ar dzejnieku Ivanovam droši vien izvērtās ne tikai nopietnā garīgo, bet arī tukumisko vērtību pārvērtēšanā un atstāja paliekošu iespaidu uz viņa turpmāko dzīvi. Jo vairākus mēnešus atrasties ciešā saskarsmē ar Raini un palikt neskartam nemaz nebija iespējams, turklāt ne jau intelektuālā nozīmē vien. Tikpat neikdienišķa kā Raiņa erudīcija, plašais redzesloks un sistēmiskā, izteikti meklējošā domāšana bija arī dzejniekam piemētošais idealisms un sirdsskaidriba.

Izpalīdzīgais Rubis vēl kādu brīdi paliek Aspazijas tuvumā Ķīriņē. Šķiet, ka dzejniece bez jaunā cilvēka gādības drīz vairs nespēja paspert ne soli. Vajadzīgas kastes un kurvjī, kuros sapaļojamas Rainim uz Kastaņolu nosūtāmās mantas? Jāsauc Ivanovs! Kurš pakas nesīs uz pastu? Ivanovs! Nepieciešams Ķīriņē atstāto grāmatu krājuma katalogs? Lai to sagatavo Ivanovs! Aspazijai vairs nav palikšanas Turnerštrāses dzīvoklī? Kurš gan cits viņai sameklēs piemērotāku mājvietu, ja ne Ivanovs? Un Ivanovs gāja un darija.

Paliecot tuvumā

Joprojām meklēdams piemērotu un droši vien pienācīgi atalgotu darbavietu Šveicē vai ārpus tās, Rubis turpināja dzīvot līdz ar Raiņa radošā gara izpaušmēm un gādāja viņa darbam nepieciešamos materiālus.

Kāds sūtijums marta otrajā pusē dzejniekam sagādāja sevišķu aizkustinājumu. Tā bija neliela grāmatīņa skaistā, gaiši zilā iesējumā ar uzrakstu *Книга былинь* (*Biļiņu grāmata*) un veltījuma ielīmi krievu valodā: «Ar Mitavas reālgimnāzijas Pedagoģiskās padomes 1900. gada 23. maija lēmumu III klases skolniekam Robertam Ivanovam par teicamām sekmēm zinībās un teicamu uzvedību.» (Grāmatīņu uz Šveici pēc iepašņieka lūguma acimredzot bija atceļojusi no Rubja dzimtajiem Bēnes Baukaišiem.) Par seno varoni,

Roberts Ivanovs ar dzīvesbiedri Loniju un bērniem Ilgvaru un Gunu 30. gados. Autors nezināms. Foto no Egila Grasmaņa privātā arhīva

vecu zemnieka dēlu Ilju Rainis pats bija interesējies jau savos pirmajos ģimnāzijas gados. Un vēl tajā pašā dienā dzejnieka fantāzija uzbūra ieceres aizmetni «vecuma drāmai» par krievu spēkavīru Ilju, dzejnieka pārveidotajā vārdā – Ilju, kura traģēdija sakņojas nespējā mainīties uz augšu līdz ar jaunā laika prasībām. Biļiņu grāmatas eksemplārs, kuru Rainim 1912. gada pavasarī nosūtīja Roberts Ivanovs, dzejniekāra bibliotēkā Rīgā, Krišjāņa Barona ielā 30, ir aplūkojams joprojām.

Tā pašā gada jūnijā beigās Rubis informēja dzejniekāri, ka gatavojas pārcēties no Ķīriņes uz Ķelni. Dodoties ceļā, Ivanovs no Raiņa saņēma šādus atvadvārdus: «Mīļo Robert! Kad pa laikam un ilgam laikam cauri viss apriebjas un apnikst no mūžīgās nesaprašanās un no maziskās adatdūrēju politikas, tad viens labs vārds var piepeši atdzīvināt. Tev tādi vārdiņi bez vēlēšanās, katrs vārds tāds, jo Tu esi mans draugs. Man Tevis ļoti trūkst, kad Tu nu aizēj tālāk; ne tik vien palīdzības dēļ, tāpat patiekami, kad Tevi šad tad redzu. Ej pastrādā, drusku papelnies, darba pārmaiņa darīs labi.»

Kopš Rubis no Ķelnes bija pārcēlies uz Diseldorfu un nostabilizējies tirdzniecības korespondenta postenī Vikštrēma mašīnfabrikā (*Maschinenfabrik Wikschtröm*), starp viņu un Raini pastāvēja epistolāri pastarpinātie kontakti. Sākoties karam, Ivanovs kā ārzemnieks uz laiku tika ieslodzīts Elberfeldes civilgūstekņu nometnē un, no tās izkļuvis, iestrēga Vācijā līdz pat 1918. gada rudenim, kad beidzot varēja atgriezties dzimtenē.

Visus kara gadus Rainis – viens no tā laika pazīstamākajiem latviešu pašnoteikšanās tiesību aizstāvjiem un politiskās autonomijas prasības popularizētājiem gan tautiešu, gan arī starptautiskajā sabiedrībā – Rubim neatlaidīgi atgādināja: nenokar degunu, «mēs kaut vai zem

pelniem kvēlosim», un brīva Latvija būs! Turklāt 1915. gadā dzejnieks drauga interesēs brīvprātīgi uzņēmās vēl arī kādu darbietilpīgu privātu pienākumu, kuru pildīja līdz pat Februāra revolūcijai Krievijā. Proti, izmantojot neitrālās Šveices iemītnieka priekšrocības, Rainis kļuva par sakaru uzturētāju starp Rubi un viņa ģimenes locekļiem, kurus karš bija izsvaidījis pa krievu impērijas malu malām. (Sevišķi pateicīgs draugam Roberts bija par to, ka Rainis, pārtulkojis no Diseldorfas vācu mēlē saņemtās ziņas, tās regulāri pārsūtīja viņa mātei uz bēgļu nometni Elvā, tolaik – Vidzemes guberņas igauņu daļā.)

Gara uzvaras manifestācija

Latvijas sabiedrība 1920. gada pavasarī savus brīvības dzejniekus dzimtenē atgriežamies gaidīja gandrīz vai kā pravišus, kuri ne tikai norādīja īsto attīstības virzienu jaunajai Latvijas valstij, bet paši arī «jutīs, prātīs, izvedīs», resp., praktiski sekmēs šīs vīzijas īstenošanos (tā diemžēl bija ilūzija, kurai realitātē piepildīties bija lemts visnotaļ nosacīti). 1919. gada rudenī dibinātā Raiņa kluba valdes loceklīm un dzejniekāra sagaidīšanas komitejas priekšsēdētājam Robertam Ivanovam atkalredzēšanās ar pārbraucēju bija arī īpaši savīļņojošs personisks pārdzīvojums. Nākamais Satversmes sapulces sekretārs no paša pieredzes zināja, cik pašaizliecīgs un krietns draugs spēj būt tautas dzejnieks sociāldemokrāts, par latviešu evaņģēliju dēvētās dramatiskās poēmas *Daugava* autors.

Raiņa un Aspazijas godināšana, viņiem atgriežoties dzimtenē nedēļu pirms Satversmes sapulces vēlēšanām, izvērtās par grandioziem tautas svētkiem – latviskā gara spēka, nacionālās kopības un vienotās valstsgribas apliecinājumu (šķiet, Latvijas jaunāko laiku vēsturē vēriena un emocionālās kapacitātes ziņā šo notikumu var salīdzināt vienīgi ar tautas masu manifestācijām trešās Atmodas laikā). Bija piepildījusies Raiņa arī Aspazijas vārdā izteiktā vēlēšanās «pēc tik daudz gadiem nemiera un cīņas pārņākt mājās ar mieru un bez naida», tā, ka «neviens netiktu atraidīts, kas gribētu mums milu parādīt».

Vienlaikus bija panākts tieši tāds rezultāts, kādu ar savu rūpīgo svētku sagatavošanas darbu bija vēlējusies sasniegt Raiņa un Aspazijas sagaidīšanas komiteja – pēc demokrātiska, nešķiriska vai partijiska principa izveidota sabiedriska organizācija. Organizācija, kuru vadīja nacionāli domājošais un jūtošais sociāldemokrāts Roberts Ivanovs, nākamais Satversmes sapulces sekretārs. ■

Ojārs Lāms

Rīgas humānistu mantojums

Ojārs Lāms (1965) ir filoloģijas doktors, LU profesors. Zinātniskās publikācijas par latviešu eposa vēsturi, antīkās kultūras reminiscencēm latviešu un Eiropas literatūrā, neolatīniskajiem tekstiem Baltijā 16. un 17. gadsimtā. Tulkojis no latīņu, sengrieķu un jaungrieķu valodas dzejnieku un domātāju darbus. Projekta *Rīga Literata* vadītājs.

Eiropas Savienības izglītības sadarbības programmu *Erasmus* un *Comenius* nosaukumiem savulaik tika izvēlēti 16. un 17. gadsimta humānistu vārdi. Tā nav nedz nejausība, nedz kaprīze, lai gan abi autori – Roterdamas Erasms (*Desiderius Erasmus Roterdamus*) un Jans Amoss Komenskis (*Iohannes Amos Comenius*) – rakstīja latīņu valodā, un tas nozīmē, ka viņu mantojums, kas izrādījies tik nozīmīgs, bez tulkojuma nav uztverams. Tā laika intelektuāļu domās un darbos dzima mūsdienu Eiropa – priekšstats par pasauli, kuras centrā ir cilvēks, kur sabiedrībā valda savstarpēja cieņa un izpratne par cilvēku kā garīgu un ētisku būtni. Humānisma laikmets kļuva par jauno laiku Eiropas tapšanas stūrakmeni, lai gan tā apjēgsmei vēl bija nepieciešami vairāki gadsimti.

Idejas tolaik tika izteiktas un raksti tapa latīņu valodā. Latīņu valoda kā politiskas saziņas rīks un reliģijas valoda bija saglabājusies kā kopējs lingvistisks ietvars kristīgajai Rietumu pasaulei cauri viduslaikiem, bet 15. gadsimtā humānisma ideju gaismā kļuva skaidrs, ka valoda ir stipri apbružāta un zaudējusi skaidrību. Samērojot valodu ar antīkiem avotiem, to sakārtojot un atjaunojot, radās trešais latīņu valodas pastāvēšanas loks – neolatīnītāte.

Arī Latvijas sākotne lielā mērā ir saistāma ar neolatīnītāti un humānismu. 15. gadsimtā atjaunotajā latīņu valodā sāka veidoties vienota Eiropas intelektuālā telpa, kas ieguva nosaukumu *Respublica Literaria* – Zinību republika vai varbūt pat Zinību valstība, pēdējās vārdkopas gadījumā uzsverot intelektuālās sadraudzības ideālistisko raksturu. Virtuālās sadarbības fenomēns, republika, kas savā ziņā balstās Platona valsts idejās, aizsākumu rod jau itāļu humānistu Frančesko Barbaro (*Barbaro*) un Podžo Bračolini (*Braciolini*) sarakstē (1417). Kā spēcīga intelektuālas solidaritātes un domu apmaiņas forma caur tekstiem tā izvērsās 17. gadsimtā, kļūstot par tiltu starp renesansi un apgaismību. Pakāpeniskā domu gaitas evolūcijā tā nonāk līdz valodu un kultūru daudzveidības atklāsmei, kam savukārt ir spēcīgs iespaids uz nācīgas idejas attīstību. Tādējādi no šis humānisma, neolatīnītātes un zinību kopības kustības iz-

aug viss, kas būtisks mūsdienu Eiropai.

Tātad arī Latvijas liktenis ir cieši saistīts ar šo intelektuālo fenomēnu, un tas ir aizraujošākais un iedvesmojošākais *Respublica Literaria* stāstā. 16. gadsimta ģeopolitisko pārmaiņu laikā, kad sabruka Livonijas valsts, reformācija dziļi ietekmēja sabiedrības dzīvi, bet latviešu zemes uz ilgu laiku kļuva par lielvaru kaujas lauku. Rīga veidojās par vietu, kur pulcējās humānistiski noskaņoti cilvēki, kuri līdz pat Eiropas galējām robežām centās iedibināt humānistisku pasaules skatījumu. Šis intelektuālās norises ietekmēja un noteica to, ka mūsdienās Eiropas robeža ir Latvijas austrumu, nevis rietumu pusē.

Vēsturnieks Arnolds Spekke 16. un 17. gadsimta mijas Rīgas intelektuāļus dēvē par Rīgas humānistiem, diemžēl viņa sāko pētniecisko un populārzinātnisko darbu pārtrauc Otrais pasaules karš. Sekojošo okupāciju laikā humānistu mantojums ir lieks, nevajadzīgs, pat traucējošs. Tikai 20. gadsimta 80. gados literatūrzinātnieks Ojārs Zanders turpina Spekkes sāktu, un tam ir gana liela nozīme, jo ir iespēja Latvijas piederību un iederību redzēt atšķirīgi no okupācijas režīma konstruētā priekšstata.

Tātad savulaik Rīgā ir dzejots un rakstīts latīņu valodā. Pirmoreiz šis mantojums apkopots jau 1699. gadā, kad rīdzinieks Jonass Johans Fragmenijs (*Phragmenius*) Rostokā aizstāv disertāciju *Rīga Literata*, kas būtībā ir literatūras leksikons par neolatīniskās literatūras laikmetu Rīgā.

Mūsdienās zināšanas un izpratne par humānisma laikmetu ir būtiskas savas piederības un savas pasaules izpratnei, bet latīņu valodas nezināšana, par ko varam pateikties dramatiskajām izmaiņām 20. un 21. gadsimta izglītības sistēmās, tam ir nopietns šķērslis. Tiesa, Rīgas humānistu neolatīniskā mantojuma teksti ir atrodami bibliotēku rokrakstu un retumu glabātuvēs vien. Latviski tulkoti un pieejami tikai pāris darbu – Plīnija Bazilija *Slavas dziesma Rīgai* un Augustīna Eicēdija *Daugavas paklājs*.

Taču situācijai ir jāmainās. Latvijas Zinātņu padomes ekspertu labvēlīgais lēmums ir nodrošinājis finansējumu pētniecības projektam *Rīga Literata: Rīgas humānistu neolatīniskais mantojums Eiropas «Respublica Literaria» ietvarā*. Tas dos iespēju šo mantojumu padarīt pieejamu gan starptautiski, gan Latvijas sabiedrībai, iekļaujot to mūsu kultūras apvārsnī. Tikš izveidota digitāla datubāze ar oriģinālizdevumiem un zinātniskām publikācijām, plānoti tekstu tulkojumi ar skaidrojumiem un apercerēm, publiski pasākumi u. c.

Salomons Frenčelis, Daniels Hermanis, Dāvids Hilhens, Georgs Ciglers – par šiem vārdiem sabiedrībai labākajā gadījumā ir aptuvena nojausma, bet, iespējams, tie skan kā tālu zvārguļu šķinda. Taču Eiropas mēroga un vēriena humānisti, dzejnieki un domātāji ir pelnījuši cieņu un uzmanību. Būtiskākais – viņu mantojums ir nepieciešams eiropiskai Latvijai un latvietim eiropietim. ■